

Dopis šéfredaktoru Rudého práva Z.Hořenímu	/skupina osob/ [2 ÷ 4]
Staré spory nebo nové cesty?	Č. Císař [5 ÷ 30]
Ideály zůstaly	V. Šilhan [36 ÷ 43]
Pravda zůstane pravdou	R. Zukal [39 ÷ 35]
Po lednovém plénu ÚV KSSS	L. Kohout [44 ÷ 57]
Diskuse	M. Hübl R. Zukal V. Tesařová L. Kohout [58 ÷ 74]
Žonglování se socialismem	J. Ruml [75 ÷ 77]
Budeme opakovat chyby minulých přestaveb?	Z. Šulc [78 ÷ 98]
Další hlasy k diskusi o postavení Maďarů na Slovensku	M. Hübl [99 ÷ 100]
Fejeton o fejetonu	J. Divizna [101 ÷ 103]
Exulanti /Cesta do hlubin dělníkovy duše/	O. Šulcová [104 ÷ 108]

Dopis šéfredaktoru Rudého práva Z. Hořenému	/skupina osob/
Staré spory nebo nové cesty?	Č. Císař
Ideály zůstaly	V. Šilhan
Pravda zůstane pravdou	R. Zukal
Po lednovém plénu ÚV KSSS	L. Kohout
Diskuse	M. Hübl R. Zukal V. Tesařová L. Kohout
Žonglování se socialismem	J. Ruml
Budeme opakovat chyby minulých přestaveb?	Z. Šulc
Další hlasy k diskusi o postavení Maďarů na Slovensku	M. Hübl
Fejeton o fejetonu	J. Divizna
Exulanti /Cesta do hlubin dělníkovy duše/	O. Šulcová

Vážený pane šéfredaktor,

v Rudém právu jste dne 20.2. t.r. uveřejnil svůj rozhovor s V.Bilakem.Nadepsal jste jej "Inspirující podněty i pro nás".Míněny jsou podněty vycházející ze současného procesu přestavby ekonomiky a demokratické společnosti v SSSR.Je to proces významný a zasluhující pozornosti,již mu věnuje i naše veřejnost.

V textu rozhovoru nacházíme však málo důkazů o tom,že tyto podněty ovlivňují myšlení osob v rozhovoru účastných.Tvrdí se tam např., že hlavními zdroji těchto podnětů je "zápas o pořádek a disciplinu - občanskou, stranickou, státní, technologickou - o kvalitu výroby, lepší informovanost".Stranou povšimnutí zůstává to,co je zdůrazňováno znovu a znovu v projevech M.Gorbačova i v usneseních vrcholných orgánů KSSS,stejně jako v sovětském tisku - že jde o přestavbu celé společnosti,o překonání stavu i tendencí stagnace,lhostejnosti a zastávání,že tato přestavba,mající uvést sovětské hospodářství v soulad s požadavky vědecko-technického pokroku a humanistické povahy socialismu,je možná "Jedině prostřednictvím demokracie a díky demokracii" a že této přestavbě nesmí bránit zastaralá dogmata a stereotypy,odpovídající představám o socialismu,ustrnulým na úrovni třicátých a čtyřicátých let.

Mluví se sice o "lepší informovanosti",ale celý obsah a tón rozhovoru ukazuje,že rozhodně není veden zásadou, která je vedoucí v současném sovětském úsilí o přestavbu - pravdivostí.

Je pochopitelně těžké mluvit pravdu tam,kde cílem Vašeho rozhovoru bylo "dokázat" či spíše vyhlásit jako dogma,že dnešní proces přestavby a demokratizace v SSSR nesmí našemu lidu připomínat to,co mu denně znovu a znovu připomíná - obrodný proces u nás v roce 1968.Chápeme,že takové připomínání není zvláště příjemné těm,kdo byli v roce 1969 dosazeni do mocenských pozic na základě vojenského potlačovacího zásahu,motivevaného politikou,k jejímuž kritickému hodnocení dříve či později dojde.Poněvadž nelze našim lidem zakázat tyto podobnosti či analogie vidět tam,kde jsou,sahá se k nepravdám. Je jich plný i ten rozhovor.

Poukážeme na nejkřiklavější z nich:

1/ Uznává se,že v lednu 1968 ve vedení zvítězili ti,kdo chtěli situaci změnit k lepšímu.Obratem se však z většiny z nich dělají

"pravicoví oportunisté", kteří prý ve vleku antisocialistických a kontrarevolučních sil /či snad přímo jako jejich součást/ usilovali o "Oslabení vedoucí úlohy" dělnické třídy a KSČ. Přitom má naše veřejnost dobře v paměti, že v obrodném procesu 1968-1969 se vedoucí dělnická třída domohla různých forem samosprávy pracujících, které jí pomohly emancipovat se z poručnickování mocenských aparátů byrokracie. Úloha komunistické strany, která tehdy stála v čele reforem, byla uplatňována nikoli mocenským diktátem aparátu, nýbrž přesvědčivostí myšlenek a iniciativou akce vůči ostatním složkám společnosti, uznávaným za rovnoprávné partnery, získala jí autoritu a spontánní podporu, jakou neměla nikdy předtím a o jaké se dnešnímu vedení nemůže ani snít.

2/ Je nehorázností tvrdit, že polednové vedení usilovalo o "odchod z Varšavské smlouvy, o přetrhání bratrských svazků se Sovětským svazem a dalšími socialistickými zeměmi", atd. Pravda je, že všichni, kdo v té době odpovídali za zahraniční politiku, se snažili až úzkostlivě o to, aby tehdejší přestavba společnosti v ničem nenarušila svazky se socialistickým společenstvím a především se SSSR. I když Varšavská smlouva byla porušena srpnovým zásahem vojsk /odporujícím především jejímu článku 1/ a jen jako emotivní reakce na to se ozývaly u nás hlasy po neutralitě, byly okamžitě zamítnuty odpovědnými soudruhy ve vedení KSČ, ve vládě i v Národním shromáždění, kteří i v oněch chvílích setrvali na pozicích věrnosti tomuto společenství. Nenajdete jediný důkaz pro Bilakovo tvrzení.

3/ Nepravdou je tvrzení, že ekonomická reforma a její podporovatelé usilovali, "aby se do naší politiky dostalo co nejvíc kapitalistických prvků". Program ekonomické reformy, schválený už 1965, předcházel v mnohém dnešním reformám hospodářství v SSSR /např. přeměnou direktivní administrativní soustavy řízení, respektováním tržně penněžních vztahů a samostatností při uplatnění socialistické samosprávy pracujících a pod./. Jeho některé prvky jsou přijímány i "Základami přebudování" u nás. Připomeňme i zákon o socialistickém podniku, jenž by stál za srovnání s dnešním návrhem diskutovaným v SSSR. Ostatně důkazů o socialistickém charakteru reforem roku 1968 u nás je víc než dost: Především Akční program KSČ - mimochodem první vlastní program od jejího vzniku 1921 - programové prohlášení vlády z dubna 1968, programy odborů mládeže, odpověď předsednictva ÚV KSČ na kritiky spojenců z července 1968, schválené jednomyšlně plénem ÚV, a konec konců i listopadová rezoluce ÚV KSČ, vypracovaná a odhlasovaná už pod tlakem srpnového zásahu. S těmito

dokumenty ostatně souhlasil svého času i V.Bilak.Dnes ovšem potkal tyto dokumenty i stranický tisk a publikace roku 1968 osud připomínající osud české literatury v době pobělohorského temna.Snad podobně jako tehdejší vládcí se autoři zákazu domnívají, že vymažou z paměti národů ČSSR světlo "Pražského jara" a nahradí pravdu v něm "Poučením", jehož některé polopravdy se Váš partner v rozhovoru dokonce snaží ještě přehnat do absurdity.

4/ Smutně ironický povzdech může vyvolat tvrzení, že ti, kdo se postarali o potlačení obrodného procesu, "se nenutili", postupovali humánně a byli dokonce velkorysí.To snad nepotřebujeme zvlášť vyvracet.Je přece známo, že statisíce čestných socialisticky smýšlejících lidí bylo vyhnáno z pracovišť, kde plnili odpovědné úkoly s kvalifikací, vzděláním, dovedností a oddaností věci socialismu i své zemi.O tom může mluvit půl milionu exkomunikovaných, kteří odmítli přijmout dogma "Poučení", i jejich rodiny, dále mnozí ze 150 tisíc těch, kdo musili opustit vlast, aby se vyhnuli persekuci, diskriminaci či živoření.Na tyto akty nekulturní msty doplácela a dodnes doplácí celá naše společnost, jejímuž rozvoji právě při nutnosti přechodu k intenzivnímu hospodaření a využití vědecko-technické revoluce uškodilo vyřazení takového množství lidské energie, vysoce kvalifikované a řízené morálními motivy.Jejich význam je právě děns v procesu přestavby v SSSR plně docenován.A to nemluvím o ochromení našeho kulturního života, tvůrčích sil umění, literatury i vědy.

Zdá se, že zveřejněním rozhovoru s V.Bilakem podalo Rudé právo-asi nechtěně-názorný důkaz pravdivosti tvrzení M.Gorbačova o tom, že zastaralá dogmata vydávaná scholastiky naší doby za "věčné pravdy socialismu" by neměla bránit /ale bohužel, jak vidím, brání/ cestě společnosti vpřed, což je pro nás dnes to nejdůležitější.Mělíme si, že by Váš list místo jejich propagaci měl věnovat větší pozornost líčení i rozboru nejen procesu přestavby v SSSR a starat se o jeho správné pochopení, ale především péči o to, aby skutečně nové myšlení, potřebné i nám, prorazilo si cestu v naší společnosti a v jejích mocenských strukturách - v zájmu socialismu, demokracie a pokroku.

Jičínský Zdeněk
Hájek Jiří
Hájek Miloš
Jankovcová Ludmila
Kabrna Miroslav
Kaderka Oldřich
Kadlec Vladimír
Klíčka Ota

Kohout Luboš
Lítera J.
Placák Bedřich
Slavík Václav
Šilhán Věněk
Urban Zdeněk
Zelenková Jiřina
Zukal Rudolf

Rudé právo nadepsalo jeden sobotní úvodník /21.2.1987/ "Nezvratný kurs". Ujišťuje, že program urychlení sociálně ekonomického rozvoje vyplývá z objektivních podmínek a potřeb naší společnosti v souvislostech vnitřních i mezinárodních. Vyzývá, a by se hledání nových cest tvořivě a iniciativně zúčastňovali všichni, celá společnost, stmelená společným zájmem uskutečnit revoluční úkoly přestavby. Jak v SSSR, tak u nás je tento proces údajně již nezvratný.

Řeklo by se - dobrý úvodník. Žel, chybí mu dovětek, že z tohoto procesu je vyřazen jako aktivní lidský faktor kus národního těla : velká masa těch, kdo představovali hlavní hybnou sílu našeho vlastního progresivního vývoje v 50. a 60. letech. S rodinnými příslušníky hruba půldruhého miliónu lidí, možná i dva milióny. V. Bilak je pár dní před tímto úvodníkem označil - a myslil to ironicky - za "bojovníky za socialismus s lidskou tváří" nebo jejich "pohrobky". Současně jim přisoudil ideově politické zaměření jakéhosi "pravicově oportunistického dogmatismu". Nastolil tak znovu a s okázalou kanonádou otázku charakteru a významu obrodného procesu z let 1963 - 1968 v Československu.

Abych byl upřímný, nemám z toho žádnou radost. Domnívám se, že není příliš časové vracet se ke sporné minulosti a oživovat staré polemiky. Odvádějí totiž pozornost od aktuálních problémů rozvoje socialismu, problémů sdostatek složitých a obtížných, avšak v perspektivě řešitelných cestou racionálních analýz a vědeckých závěrů, jaké mocně inspiruje permanentně rozvíjená nová linie politiky KSSS. Za daleko moudřejší postup považuji skutečné stmelení veškerého materiálního i duchovního potenciálu českého a slovenského národa ve prospěch úsilí projít nezbytnou a "nezvratnou" přestavbou, s níž většina lidu souhlasí a je připravena ji realizovat. A je zcela představitelné, že přitom ponecháme v tomto vypjatém přelomovém období staré spory někde v sejfech pro potěchu příštích historiků a politologů.

Proč však vynechávat z národního potenciálu vědomosti, zkušenosti, stanoviska a náměty těch, kdo dnes představují valnou část zralé generace této země, a to jen proto, že do roku 1970 byli a potom přestali být členy strany? Tito lidé představují v

jistém smyslu zakladatelskou generaci československého socialismu, prošli celým dlouhým obdobím 40 let výstavby a rozvíjení nového společenského řádu a jsou namnoze dosud schopni dát své kvalifikované síly ku prospěchu nové sociálně ekonomické přestavby.

Hluboce pravdivá slova vyřkl v těchto dnech v Rize M. Gorbačov : "My všichni jsme generace socialistického období a náš hlavní kapitál se formoval tady a je ho třeba využít. Možná, že dnes je to ojedinělá možnost". A nejen toto řekl. Povolal např. akademika A. Sacharova nazpět do Moskvy k aktivní vědecké práci. Vyzývá přední sovětské vědce a umělce žijící v emigraci, aby se vrátili do vlasti. Propouští stovky sovětských občanů, vězněných za aktivní obranu lidských práv, aby znovu mohli žít a pracovat jako platní členové společnosti. Škoda, že o těchto věcech naše sdělovací prostředky rozpačitě mlčí.

Slova a činy nového vedení KSSS by se měla stát příkladem i pro nás. Žel, nemohou být povoláni nazpět k vědecké práci někdejší naši akademici mezinárodního významu F. Šorm a I. Málek, kteří předčasně zemřeli. Ale jsou tu akademici O. Wichterle a J. Macek, nemluvě o J. Hájkovi, jemuž byla hodnost akademika odňata za účast v hnutí Charta 77. Máme i dnes ještě spisovatele a umělce, kteří nesmějí svá díla ve své rodné zemi vydávat a zpřístupnit lidu. A kolik vynikajících představitelů české vzdělanosti a kultury máme v emigraci!

Nezdá se mi tak nepřekonatelné sjednotit intelektuální a pracovní potenciál všech generací Čechů a Slováků, aby vyzrálé znalosti a zkušenosti starších si mohly osvojovat a novým přínosem obohacovat mladší kádry. Nesmíme však prodlužovat onu zrudnou schizofremii, vyrostlou z rozkolu v roce 1968 a uměle udržovanou politiky typu V. Bilaka a jeho souvěrců. A nesmíme také jako neschůdné velehorské štíty klást tomuto sjednocení do cesty "Poučení z krizového vývoje". Lépe by bylo o něm hovořit v minulém čase nebo vůbec mlčet. Vždyť politika, kterou měl tento dokument kdysi ideologicky opodstatnit, je v československé obměně táž politika, kterou podrobil ÚV KSSS na zasedání v lednu 1987 přísné a spravedlivé kritice. Připomeňme si jen heslovitě některé vývoody M. Gorbačova na tomto zasedání.

Za hlavní příčinu dlouholeté nehybnosti a neplodnosti sovětské společnosti označil řečník "konzervativní nálady, setrvačnost, snahu zbavit se všeho co se nevešlo do navyklých schémat, neochotu řešit aktuální sociálně ekonomické otázky". Odpovědné za to byly řídicí stranické a státní orgány, které se opíraly o zastaralé teoretické představy z 30. a 40. let /tj. z doby uplatňování stalinského pojetí socialismu v jeho odporlivě byrokraticko autoritářské podobě/. Reálný vývoj společnosti se vědecky nezkoumal, tvůrčí myšlení a diskuse se nahražovaly nepopíratelnými "pravdami". Formy sovětského zřízení, dané potřebami moci v různých dobách, byly dogmatizovány jako vlastní a přirozené "principy" socialismu. Reálné rozpory ve společnosti diferencované zájmy vrstev a skupin, potřeby rozvoje individuálních osobností se nezkoumaly a neřešily. V řízení a hospodaření se uplatňovaly zastaralé direktivní metody v setrvalých podmínkách neefektivního extenzivního vývoje. Společenské vlastnictví bylo často zneužíváno k osobnímu obohacování těmi, jimž bylo svěřeno. Opomíjel se význam družstevních forem a přínos individuální pracovní činnosti ku prospěchu obyvatelstva. V plánování vládl subjektivismus, místo vědeckých analýz platil administrativní příkaz daný pouhým odhadem a přáním. Plán nedbal vyváženosti a proporcí, šířila se výroba bez efektu pro pracující, sociální otázky byly odsouvány jako vedlejší. Popíraly se objektivní ekonomické zákony pod záminkou odmítání "kapitalistických prvků". Omezovala se podnikavost závodů, potlačovala se demokratičnost řízení a života, trpěla se sociální nespravedlnost. Z toho vyrůstala apatie a skepse lidu, nezájem o věci veřejné, útek do úzkého okruhu osobního blahobytu, úpadek morálních hodnot apod. Vedoucí kádry trpěly porušování zákonů, rozkrádání, úplatkářství, patolizalství, hromadné rozdávání titulů, cen a řádů, okázalé oslavy jubilejí, pořádání nákladných akcí jen pro vnější efekt. Stagnace zásáhla i oblast kultury a umění, kde se mj. zahrnízdila bezduchost a primitivnost, aniž proti tomu dost důrazně vystupovaly tvůrčí svazy, časopisy, umělecká kritika. Zato se staraly o reglementaci tvorby, cenzurování děl a administrativní zákroky. Společenským chorobám neunikla ani strana, její orgány a kádry. Atd. atp.

Statečný postoj M. Gorbačova k negativním jevům předchozího období čteme větou za větou a nevyhnutelně se nám vtírá do mysli, že se dotýká i naší reality právě uplynulých let. Byli si toho

- 4 -

vědomi představitelé KSČ a státu již dříve? L. Štrougal v projevu k hospodářským pracovníkům koncem ledna 1987 tvrdil, že již v polovině 70. let si uvědomovali ve vedení potřebu zásadních změn v řízení a rozvíjení ekonomického procesu. Řekl také, že příčinou absence těchto změn byla jednak zkušenost konce 60. let /patřičně pomluvená a zhanobená v "Poučení"/, jednak nízká úroveň poznání, celkové postoje zatížené strnulými přístupy a dogmatickou interpretací teoretických otázek politické ekonomie. V tom se shodl s kritikou vyslovenou Gorbačovem. Nemohl se neshodnout, vždyť československá věda, teorie a politika se od roku 1969 pohybovala v kolejkách, narýsovaných tehdejším sovětským postupem. V tom je i podstata platnosti kritiky sovětského vývoje od počátku 70. let také pro naše poměry.

Vedení KSČ jako celek se nemůže zříci ovšem ani vlastní odpovědnosti za důsledky mechanického přebírání konzervativních doktrin, způsobivších rigiditu a zaostávání našeho zřízení a vývoje. Na druhé straně je možné, že jednotliví členové tohoto vedení nesou různý stupeň osobní odpovědnosti za tento stav. Veřejnost pozoruje, že některým lidem chybí odvaha přiznat nesprávnost postupu a dopuštěné chyby, zatímco jiní se snaží analyzovat příčiny chyb a hledat východiska, zejména ti, kdo nejsou zatíženi steríálním dogmatismem a bezzásadovým poklonkováním konzervativním receptům. Není bez zajímavosti, že k nim patří zčásti i bývalí účastníci reformního úsilí 60. let, kteří však se připojili k "vítěznému" konzervativnímu křídlu v KSČ. Dnes soudí, jako např. L. Štrougal, že v obrodných reformách 60. let byly "správné a cenné prvky, které mohla praxe použít a dále rozvíjet".

Vývoj od zasedání ÚV KSČ v prosinci 1986 a zvláště od zasedání ÚV KSSS v lednu 1987 pokračuje zrychleným tempem. Ani zarputilí zastánci antireformního konzervatismu nepovažují za oportunní příliš dlouho hájit své staré ideologické pozice, snaží se dohnat zpoždění a tak či onak se přihlásit k "nezvratnému kursu" sovětské i naší perestrojky. V interview pro Rudé právo /20.2.1987/ se také V. Bilak výslovně přimkl k tomuto kursu. Sovětský vzor je prý opět "inspirujícím příkladem" pro postup KSČ. Bylo to poprvé, kdy se vyjádřil relativně jasně pro přestavbu také u nás. Vždyť ještě několik dní předtím v projevu na ideologické komisi uznával ze

sovětského kursu jen blíže neurčené "cenné podněty", které vzápětí omezoval výhradami pod záminkou našich podmínek a tradic. Bylo to zábavné číst právě v Bilakově projevu, že máme své vlastní "demokratické tradice", neboť po celá léta opakoval stereotypy o "obecných principech socialismu" jako postačujících pro "všechny socialistické země", zatímco zvláštnosti jako něco div ne překážejícího odsunoval na vedlejší kolej. Socialismus má samozřejmě své obecné lidské ideály a také principy, ale v žádné zemi na světě je nelze realizovat proti jejím specifickým podmínkám a tradicím, nýbrž v souladu s nimi - a to je nemalé politické změnění, které vyžaduje tvůrčí, nedogmatické přístupy, jak se pomalu začíná uznávat - doufejme - v celém komunistickém a socialistickém hnutí, a to včetně KSČ.

Podívejme se však blíže na omezení, kterých musíme podle V. Bilaka dbát při uskutečňování naší přestavby. První jsou "podmínky, v nichž žijeme a pracujeme". Jak tomu rozumět? Je to snad soudobý reálný stav spoutané demokracie, omezených občanských svobod, represe názorů odlišných od názorů oficiálních kruhů a dalších rysů režimu nesoucího pořád ještě stopy neostalinových metod? Druhým prvkem našich odlišností jsou - ovšem, jak jinak - zkušenosti z obrodného procesu 1968, jak je ovšem zkresleně a lživě líčí "Poučení".

Tato omezení směřují ovšem ke značnému zúžení širokého spektra reform po vzoru SSSR a ke zpomalení tempa naší vlastní přestavby. Je potřeba uvážít, že dřívější linie ideově politické nehybnosti a úsociálně úekonomického zaostávání, po léta roubovaná na naše domácí poměry bez valného ohledu na specifické podmínky, vyhovovala i naší vládnoucí garnituře, neboť upevňovala její mocenské pozice a jen v skrytu hromadila a zauzlovala rozpory, teprve v další perspektivě propuknuvší v krizi. Jen na okraj připomínám, že důležitou úlohu "prvního lorda strážce pečeti", v našem prostředí prvního strážce "čistoty marxismu-leninismu" zastával právě V. Bilak a jím vybírání a řízení souvěrci. Jinak tomu je dnes. Reformní, demokratizační linie KSSS znamená dalekosáhlou revoluční přestavbu všech aspektů a celé struktury sovětského zřízení v duchu nejvyšších hodnot lidské civilizace a kultury,

jak o tom hovořili i účastníci nedávného moskevského fóra, přišli ze všech kontinentů a užasli nad změnami, které se v SSSR odehrávají. Tato nová linie nesměruje tentokrát k upevnění, nýbrž spíše k podlomení mocenského postavení politiků konzervativního, dogmaticko sektářského ražení.

Co z toho plyne? Ve skutečně demokratické, otevřené a plně informované socialistické společnosti, s širokou účastí a kontrolou lidu při tvorbě a realizaci schválené politiky, se zárukami svobodného výběru a volby do všech, i nejvyšších funkcí ve straně a ve státě - mají konzervativní politikové pramalou naději na setrvání u moci. Nedivme se, že je jímá obava s demokracií veřejného života, již se báli již za Pražského jara 1968. Vzpomínám, jak se i někteří členové předsednictva ÚV KSČ tenkrát vyhýbali shromážděním pracujících, kde docházelo k otevřenému názorovému klání a někdy i ostrým polemikám, a to pod záminkou, že se "nenechají urážet". Konečně, jak poznamenal M. Gorbačov v Rize, ani v SSSR některé stranické kádry dosud nepochopily, co to znamená pracovat v podmínkách demokracie a že se tomu musí učit. Ono je totiž snadné předříkávat monolog a naslouchat potlesku bezkonfliktního publika, ale jít do polemiky?

Podle vystoupení na ideologické komisi ÚV KSČ i podle interview v Rudém právu ze všeho nejvíce V. Bilakovi vadí, že masový souhlas naší veřejnosti s novou progresivní politikou KSSS se všeobecně a spontánně spojuje s naším obrodným úsilím let 1963-1968. Lidé kladou otázky : Proč jsme nezachovali z reformy 1968 všechno správné a cenné? Proč jsme ztratili více než 15 let stagnací a propadli zaostávání, když už tu jednou pozitivní program změnil existoval? Proč bylo nutno vyhnat z řídicích funkcí tisíce schopných a zkušených kádrů a nahradit je často méně schopnými lidmi, kteří se neosvědčili? Proč jsme naše vlastní reformy prokleli a nyní, když je nastolují v SSSR, prohlašujeme obdobné reformy za inspirující vzor? A když teď budeme i my uskutečňovat přestavbu, přizveme k tomu pozitivní lidi z 60. let, kteří s ní plně sympatizují a chtějí pomáhat?

Právě takhle poslední otázka přiměla V. Bilaka podvkrát veřejně vystoupit a odpovědět : "Nikdy!" A právě jeho snaha podloužit prokletí čestných zastánců progresivních reform z 60. let

na věčné časy mne přiměla, abych napsal tyto řádky. Cítím to nejen jako společenskou povinnost, ale i osobní čest. Nelze mlčet tam, kde se falšují dějiny, kde se uráží český národ, kde se pomlouvají jeho svobodně zvolení představitelé z období velkého všelidového vzepětí k čistým ideálům humanismu, demokracie a socialismu. Nemám žádnou možnost veřejně vyjádřit svá mínění a stanoviska, ale i za nepříznivých "podmínek, v nichž žijeme a pracujeme", musím vyslovit své credo v otázkách, kterým po celý život sloužím a k nimž se podnes rozumem i srdcem hlásím. Chápu : je to nerovná diskuse bezmocného s mocným, ale nemohu jinak.

x x x

Jedním z nejdůležitějších prvků nové sovětské politiky je říkat lidem pravdu. Pravdu o skutečném stavu země, o hmotné a kulturní úrovni lidu, o mezinárodních otázkách aj. Aby někdo mohl říkat lidem pravdu, musí být nejprve pravdivý sám k sobě. Aby někdo nelhal lidem, nesmí nic nalhávat sám sobě, ale nesmí ani nic vědomě zatajovat, přehlížet, ignorovat. V tom, že M. Gorbačov spolu se svými stejně smýšlejícími soudruhy měl odvahu přiznat pravdu o vývoji a situaci SSSR, že se nebál předstoupit před milióny sovětských komunistů a stamilióny občanů a říci jim tuto pravdu - v tom záleží jeho síla, jeho vliv na masy, na světové veřejné mínění. A svou sílu mnohonásobil, když přišel s jasným a progresivním programem, jak postupovat dál, jak chyby napravit a nové úspěchy vybojovat. V tom všem je i jeho rostoucí popularita v širokých vrstvách československého lidu.

Jestliže se V. Bilak - mimochodem autor knihy nazvané "Pravda zůstala pravdou" - hlásí k novému kursu KSSS, pak si jej musí osvojit se vším, co k němu patří. Tudiž také změnit přiznat pravdu sobě a říkat ji druhým, vystříhat se pronášení polopravd či výmyslů. Je dosud v živé paměti jeho interview s redaktory Spieglu, v němž jim vyprávěl o jakýchsi koncentracích nachystaných pro věrné marxisty-leninovce v létě 1968 a o jiných vyspekulovaných věcech, které účastníci a pamětníci, včetně A. Dubčeka, musili vyvracet.

V jeho neumění přiznat si a říkat pravdu obecně známou a ve vědomí lidí zakotvenou je základní motiv, proč se český lid jeho tvrzeními pobaveně vzrušuje a současně je obsahově stroze odmítá. Protože ve svých klamných metodách pokračuje, nezbyvá než mu znovu oponovat.

Čtenáři Rudého práva, o jejichž paměti asi nemá V. Bilak valné mínění, měli uvěřit, že reformní komunisté v obrodném hnutí roku 1968 "chtěli" : demontovat socialismus, obnovit činnost buržoazních politických stran, vytvořit protisocialistické seskupení, vyvolávat chaos ve výrobě, rozvrátit disciplinu, zavést co nejvíce kapitalistických prvků do ekonomiky, oslabit vedoucí úlohu dělnické třídy a KSČ, odejít ze svazku Varšovské smlouvy, rozbít socialistické společenství, změnit zahraniční politiku, přetrhat bratrské svazky s SSSR - ale dost už, myslím, že tyto "hříchy" postačují. Co je pozoruhodné? Úmysly a záměry reformátorů nedokládá jejich skutečným programem, politikou, veřejnými projevy ap. Jimi by totiž těžko svá strašlivá obvinění prokázal. Proto se dovolává některých emocí málo významných jedinců a skupinek, které využívaly obrodného procesu s demokratickou svobodou projevu k apolitickým a někdy přímo hloupým žvástům, které podkládá těm, kdo s nimi neměli nic společného a naopak proti nim vystupovali. Zvláště pak vydatně čerpá z široké vlny dalších a tentokrát důrazných emocí roznícených ve straně a společnosti, v obou našich národech překvapivým vstupem vojsk v noci na 21. srpen 1968. Pokusím se objasnit, že toto datum představuje v našem vývoji skutečný zlom, kdy skončilo první období reformního procesu a nastalo období druhé, odlišné od prvního.

Od zasedání ÚV KSČ v lednu 1968, kdy v čele strany vystřídal A. Dubček dřívějšího prvního tajemníka A. Novotného, rozvíjely se ve straně a následně i ve společnosti, tedy z podnětu strany a za jejího iniciativního vedení, hluboké diskuse o tom, co bylo a co se přežilo, co už nevyhovuje a musí být nahrazeno novým, účelnějším a efektivnějším, co se osvědčilo a co naopak brzdilo náš vývoj, které otázky a jak je řešit. Diskuse byly někdy ostré až polemické, ale zásadové a konstruktivní. Střetávali se v nich zastánci starého a bojovníci za nové, konzervativci s progresisty - jak se t

tehdy zjednodušeně říkalo. Výsledkem těchto diskusí v průběhu ledna až března 1968, ale i plodem obrovské intelektuální práce velkého počtu stranických funkcionářů a kvalifikovaných odborníků by obsáhlý Akční program, schválený zasedáním ÚV KSČ v dubnu 1968 a to zcela jednomyslně. Diskuse pak pokračovaly, jak jednotlivé body programu rozpracovat, konkretizovat a postupně realizovat. Konala se pravidelně nová zasedání ÚV KSČ, která projednávala postup těchto prací i vývoj politické situace v zemi. Dokumenty z tohoto období vyšly tiskem a nebýt administrativního zákazu, mohl by se s nimi každý podrobně seznámit. Závěr diskusí a koncepčních prací měl učinit XIV. sjezd KSČ, svolaný po jistém váhání a odkladech na září 1968.

Četba Akčního programu KSČ je podnes vzrušujícím zážitkem. Je to nejen jediný oficiálně vyhlášený program strany v celém období její existence od roku 1921 /žádný jiný program ani žádný sjezd, ani ústřední výbor neschválil/, ale je to i nejvýznamnější politický manifest v novodobých dějinách Čechů a Slováků, vytrysknuvší z jejich společné vůle jít cestou revolučního socialistického pokroku. Píši to uváženě, bez úmyslu zveličovat význam Akčního programu. Pochvalně se o něm ostatně vyjádřila i řada představitelů mezinárodního komunistického hnutí a osobně jsem jeho ocenění slyšel /spolu s J. Hájkem/ z úst Valdecka Rocheta a Luigi Longa za jejich zastávky v Praze na cestě z Moskvy v létě 1968. Právě pro komunistické a socialistické strany vyspělých zemí Evropy byl náš; demokratizační proces a jeho program přitažlivým pokusem o obrodu revolučního myšlení a nápravu socialistické praxe, zabředlých od té doby do hludného kruhu dogmatického konzervatismu a neúspěšnými snahami se z toho kruhu vymanit.

Mezi hlavní myšlenky Akčního programu a vůbec politiky progresivního vedení KSČ patřila předně idea pochopení historického významu jednoty národních a demokratických hodnot v socialistickém zřízení, které u nás definitivně zvítězilo a hluboce se vkořenilo do života lidu. Co se dříve často stavělo do protikladu, tj. idea národní svobody a samostatnosti, idea demokratických

způsobů veřejného života a idea socialistické společenské spravedlnosti, splynulo nyní v nejtěsnější jednotu. Socialismus se tak zbavoval odpudivých deformací a vynikala jeho humánní podstata, jeho "lidská tvář".

Jinou závažnou ideou programu bylo konstatování novosti a obtížnosti socialistické výstavby v naší zemi, která byla po roce 1948 a zejména v první polovině 50. let poznamenána nedostatkem zkušeností a poznání, dogmatismem a subjektivismem. Direktivně administrativní metody řízení a správy vedly k projevům sektářského nedemokratismu, k omezování práv a svobod lidu, k porušování zákonnosti až po zvlí. To podlamovalo iniciativu a aktivitu širokých vrstev a brzdilo vývoj. Přesto byly díky úsilí pracujících a nejlepších kádrů strany uskutečněny základní společenské přeměny a socialistické zřízení natrvalo zakotvilo v naší národní půdě. Program ocenil socializaci výrobních prostředků, výsledky industrializace, povznesení Slovenska, realizaci základních sociálních jistot lidu a předně práva na práci, rozvoj vědy a kultury i pevné mezinárodní postavení státu.

Po krátkém období uvolnění tvůrčích procesů socialistického rozvoje vlivem XX. sjezdu KSSS narůstala v naší zemi opět společenská krize od počátku 60. let. Tehdy se zhroutil hned v prvním roce nereálný plán třetí pětiletky, voluntaristicky nadsazený a byrokraticky uložený. Po XII. sjezdu KSČ v roce 1962 rozvíjely se ve straně a společnosti nové myšlenkové proudy a progresivní politické síly, které hledaly východiska z krize. Nejúspěšnější pokroky učinilo ekonomické myšlení, které zformovalo širokou frontu zastánců hospodářských reforem ke zvýšení efektivnosti výroby a směny výrobků. Souběžně vyžrávaly nejprve v kruzích komunistické inteligence a později ve všech vrstvách pracujících demokratizační tendence. Akční program navázal na rozvinuté progresivní socialistické proudy a zdůraznil potřebu obnovit a upevnit vztahy důvěry a spolupráce, opřené o tradice třídního svazku lidu měst a venkova a směřující ke sjednocení dělníků, rolníků a inteligence na podkladě socialistického rozvoje společnosti. Nezastíral přitom existenci, různých skupinových a individuálních zájmů uvnitř socialistické společnosti, avšak jejich otevřeným uplatňováním a demokratickým řešením postuloval dosažení jednoty pracujících a jejich společenské aktivity.

Pamětníci mohou dosvědčit, že od osvobození v květnu 1945 nebyla všelidová jednota nikdy tak široká a pevná jako v roce 1968. Projevovала se pracovní iniciativou, politickou angažovaností, dary zlatému fondu státu, vysokou aktivitou mládeže, rozmachem lidské solidarity, soudružských vztahů a vzájemné pomoci. Nezapomenutelná pro mne i jiné účastníky zůstala např. statisícová manifestace národní jednoty, hrdoosti a odhodlání budovat socialistickou vlast v máji 1968 na Řípu, ale i řada jiných akcí.

Reformní politika podtrhovala váhu a sílu dělnické třídy jako hlavní opory společnosti a socialismu, ale též významnou úlohu družstevního rolnictva pevně již srostlého se socialistickým hospodařením, jakož i tvůrčí přínosy technické i humanitní inteligence. Zvýšená pracovní aktivita podstatně zkvalitnila plnění národohospodářských plánů v průmyslu i v zemědělství, jak ostatně neomylně dotvrzují statistická čísla z těchto let.

V národnostním programu se vycházelo z dobrovolného a rovnoprávného soužití Čechů a Slováků ve společném státě s plným uplatněním leninských zásad sebeurčení a práva národů na svébytný rozvoj v socialismu jak pro oba naše národy, tak pro příslušníky národnostních menšin. V procesu zkoumání formy státu vyrostl projekt federativního uspořádání republiky, který byl po veřejných diskusích obecně přijat. Po složitých jednáních, na nichž jsem se spolu s poslanci České národní rady podílel, projevovala se společná dobrá vůle najít optimální strukturu a metody úspěšného fungování federace. Ústavní zákon, přijatý v říjnu 1968, umožnil praktickou realizaci federace od 1. ledna 1969. Snad stojí za zaznamenání, že z celého reformního programu KSČ právě federalizace Československa přetrvala /i když v pozměněné a deformované podobě/ pozdější odbourávání změn spjatých s Akčním programem.

Velký důraz kladla reformní politika KSČ na rozvoj socialistické demokracie, jehož smyslem bylo spojit demokratičnost veřejného života s odborným a vědeckým řízením a rozhodováním, kterému jsou k dispozici alternativní zdůvodněné návrhy podložené nejširší možnou podporou plně informovaného veřejného mínění. V praxi se skutečně rozvinula široká svoboda projevu, která naplnila veřejná shromáždění i sdělovací prostředky. Právě tisk, rozhlas a televize

sehrávaly tehdy pozitivní úlohu v rozvinutí otevřené kritiky starého a propagace nového. Aby se zabránilo případnému zneužití svobody projevu, byl vypracován nový tiskový zákon, který chránil státní tajemství a občany před lživými insinuacemi. Stanovil zákonnou a společenskou i morální odpovědnost redakcí a publicistů, již dával přednost před dřívějšími cenzurními zásahy. V některých redakcích došlo k narušení zásad novinářské etiky a k lehkovážnému uveřejňování špatných a také nepřátelských výpadů, což poškozovalo proces demokratizace socialismu. Proti těmto tendencím strana energicky vystupovala^a postupně dosílila ústup senzacechtivých a bulvárních materiálů ze stránek tisku ve prospěch seriózní a konstruktivní publicistiky.

Vedoucí úlohu strany chápal Akční program jako schopnost vypracovat a uskutečňovat politiku prospěšnou lidu a lidem podporovanou : autoritu si strana nemůže vynucovat, ale získávat svou prací, svými činy, pravdivostí svých ideálů. Toto pojetí se zrodilo z poznání, že pouhé držení všech mocenských pozic a pák, zdůvodňované funkcemi diktatury proletariátu, odvádělo stranu od plnění jejího nejvlastnějšího politického poslání - být ideovou avantgardou a organizátorkou praktické výstavby socialismu. Strana nemá nahražovat státní, hospodářské a jiné orgány, oslabovat jejich fungování a odpovědnost. Nemá se snažit být univerzálním "správcem" společnosti, vázat každý krok ostatních organizací svými direktivami. To neznamena působit na společnost jen idejemi a programy, nýbrž prostřednictvím stranických organizací a jednátlivých komunistů rozvíjet organizátorskou práci i iniciativnímu plnění idejí a programu v praxi sociálního, ekonomického a kulturního života. Nekomunisté, občané tvořící ohromnou většinu společnosti nesmějí mít pocit, že je strana v jejich právech a možnostech omezuje, nýbrž že jim jejich práva a možnosti zaručuje. Autoritu strany upevňují nebo oslabují podle svých kvalit kádry v řídicích funkcích.

Uvnitř strany má být plně uplatněna demokracie včetně věcné diskuse, kritiky, výměny názorů, hledání nejlepších řešení, prosazování nového proti starému. Omezovat svobodu komunistů plně se podílet svými názory a stanovisky na práci strany je nepřípustné,

tu platí rovnost všech členů bez výjimky. Do funkcí mají být lidé voleni po demokratickém jednání o kandidátech a tajným hlasováním. Široce má strana využívat výsledků vědy, konzultací, oponentur, analýz, aby přijatá řešení byla co nejobjektivnější.

Nakolik bylo toto pojetí vedoucí úlohy KSČ správné, dosvědčoval její početní růst přílivem nových členů z řad nejvyspělejší části lidu a také její nebývale vysoká autorita ve veřejnosti. Rozhodně nelze souhlasit, že došlo k jakémusi "oslabení" strany. Byl tu ovšem obdobný problém, s jakým se potýká KSSS dnes : mnozí komunisté i funkcionáři nedovedli pracovat v podmínkách demokracie, tíhli ke kancelářským metodám řízení, báli se jít do konfliktů a poškozovali tak úroveň činnosti svých organizací. Vcelku však slovo strany platilo jako ukazatel směru společného usilování v duchu Akčního programu.

V oblasti zahraniční politiky Akční program hluboce zdůvodnil naši příslušnost k socialistickému společenství, naše spojenectví s SSSR a dalšími spřátelenými státy i náš záměr zkvalitňovat tyto vztahy na základě vzájemné úcty, svrchovanosti a rovnoprávnosti, vzájemného respektování a internacionální solidarity. Vyjádřil podporu existenci NDR jako prvnímu socialistickému státu na německé půdě. Účelnou podporu realistických sil v NSR provázel současně hutností čelit neonacistickým a revanšistickým silám a tendencím v této zemi. Zvláštní důraz kladl na "přátelské svazky, vzájemné konzultace a výměnu zkušeností s KSSS" a dalšími bratrskými stranami.

Praxe naší zahraniční politiky se od těchto zásad v žádné etapě vývoje neodchýlila. Na častých schůzkách představitelů KSČ s vedoucími činiteli KSSS a dalších stran v průběhu roku 1968 však nám bylo tlumočeno nezdůvodněné podezření, že tomu tak není. Neopíralo se přitom o stranickou a státní linii a praxi, nýbrž o všelijaké výroky nebo články psané neodpovědnými a špatnými autory. W. Ulbricht projevoval až nezřízenou žárlivost na sebemenší kroky, které by mohly vést ke zlepšení vztahů mezi ČSSR a NSR, ačkoliv to bylo v zájmu evropského míru a spolupráce. Spolu s L. Břežněvem a W. Gomulkou kritizovali i naše vnitřní poměry a reformní společenský pohyb. Ve svém netvůrčím, schématickém myšlení nebyli někte-

ří naši partneři s to pochopit a tím méně podpořit zdravou obrodu socialismu v ČSSR. V tom se ovšem shodovali s malou menšinou konzervativců v KSČ, kteří se snažili poskytovat maximální politickou podporu v opozici proti progresivní většině ve straně i v jejím vedení. Místo aby pomohli upevňovat jednotu KSČ, svým postupem ji narušovali a tudíž oslabovali, ale současně proti sobě obraceli československé veřejné mínění ve straně i mimo ni.

Po zdůvodnění zásad renesance socialismu v podmínkách naší země rozváděl pak text Akčního programu v několika kapitolách konkrétní otázky přestavby a demokratizace. Autoři chtěli podat veřejnosti co nejsrozumitelnější představu, které otázky a jak budou řešeny, v čem se projeví rozvoj socialistické demokracie, jak bude zkvalitněno fungování politického systému, jakými cestami půjde naše ekonomika k vyšší efektivnosti /zvláště podobně se vysvětlovaly základní rysy nového hospodářského mechanismu/, které podmínky je potřebí vytvořit pro trvalé zvyšování životní úrovně pracujících, jakými cestami půjde rozvoj vědy a techniky, vzdělanosti a kultury, literatury a umění v jejich humánním poslání pomáhat měnit člověka a jeho svět. Atd. Netvrdím, že tu bylo všechno dokonalé a definitivně promyšlené, co by se později podle zkušeností praxe nezměnilo a nezkorigovalo, lecos třeba i opustilo a nahradilo jiným, správnějším. Ale k tomu mohlo dojít jen tehdy, kdyby se program mohl delší dobu realizovat a praxe analyzovat. Vstup vojsk a jeho důsledky to znemožnily. K tomu není co dodat, leda opakovat povzdech akademika J. Ambarcumova v italské Rinascitě /1.11.1986/ : "Situace Prahy byla spíše odlišná /na rozdíl od Maďarska 1956 - Č.C./. Poměr sil byl mnohem příznivější a vývoj situace se nezdál dokončen. Mohla to být svým způsobem příležitost k rozdílným přístupům ve srovnání s těmi, které se nakonec prosadily, mohl to být počátek nového vývoje socialistické zkušenosti."

Zabývám se Akčním programem snad příliš široce, ale někdy neškodí si oživit v paměti fakta, zejména jsou-li zas a znovu překrucována a falešně vykládána. A tak ještě delší citát ze závěru programu :

"Neměníme svou základní orientaci, chceme plně v duchu našich tradic a dřívějších rozhodnutí rozvinout v naší zemi vyspělou socialistickou společnost... Chceme přistoupit k budování nového, hluboce

demokratického a československým podmínkám odpovídajícího modelu socialistické společnosti... Prohlašujeme s plnou odpovědností, že naše společnost vstoupila do nesnadného období, kdy již se nemůžeme spoléhat na tradiční schémata... Nyní nám připadá úkol razit si cestu neznámými podmínkami, experimentovat, dávat socialistickému vývoji novou podobu, opírajíce se o tvůrčí marxistické myšlení i poznatky mezinárodního dělnického hnutí, spoléhajíce na pravdivé porozumění podmínkám socialistického vývoje Československa jakožto země, která před tvářící mezinárodního komunistického hnutí nese odpovědnost za zhodnocení a využití relativně vyspělé materiální základny, navšední úrovně vzdělanosti a kulturnosti lidu i nepopíratelných demokratických tradic ve prospěch socialismu a komunismu. Nikdo by nám nemohl odpustit, kdybychom tuto šanci promarnili, kdybychom se svých možností vzdali... Nepodnikáme nastíněná opatření proto, abychom v čemkoli ustupovali od našich ideálů - tím méně našim protivníkům. Naopak : jsme přesvědčeni, že nám pomohou zbavit se zátěže, která protivníkům dávala dlouhá léta mnoho výhod tím, že podvazovala, otupovala a ochromovala účinnost socialistické myšlenky, přitažlivost socialistického příkladu. Chceme na pevné půdě naší země uvést do chodu nové, pronikavé síly socialistického života, které by umožnily mnohem účinnější konfrontaci společenských systémů a světových názorů a které by dovolily mnohem plněji uplatnit přednosti socialismu."

X X X

Opravdu, je potřeba dostatek zlé vůle a zkresleného chápání, aby někdo, kdo sám Akční program schvaloval, mohl jej o něco později prohlásit za "revizionistický" a "kontrarevoluční" dokument. Toho se točtiž dopustil ÚV KSČ, když schválil "Poučení z krizového vývoje" /1970/. Aby mohli jeho autoři Akční program zstudit a odsoudit, podložili mu falešné záměry, které progresivní síly ve straně nikdy neměli ani nikde nevyjádřili.

Proč "Poučení" vůbec vzniklo? Ne proto, že by vývoj u nás porážce reformátorů takový dokument potřeboval. Tzv. normalizační politika nového vedení KSČ v čele s G. Husákem se bez něho mohla klidně obejít a opírat se o usnesení ÚV KSČ a periodických sjezdů.

"Poučení" ovšem vyhovovalo dogmaticko sektářské a konzervativní skupině ve straně a zejména je nezbytně potřebovala skupina stran a států, která k nám vyslala svá vojska, aby demokratižáčnící a obrodný proce socialismu zmařila. Čím černější obraz o tomto procesu "Poučení" podávalo - bez ohledu na pravdu či lež - tím lépe se mohlo ospravedlnit flagrantní porušení zásad internacionalismu i mezinárodních dohod, jehož se ona skupina vůči KSČ a ČSSR dopustila. Jen proto podnes V. Bilak se střeží hovořit o obrodném a demokratizačním procesu v duchu Akčního programu, zato tím více pobouřeně útočí na papírového draka "kontrarevoluce", kterákoho pomáhal kdysi slepovat.

Když KSSS demokratizuje veřejný život, přebudovává celý ekonomický mechanismus, uvolňuje tvůrčí síly lidu a sjednocuje je k programu celospolečenské přestavby - počíná si v zájmu upevnování a rozvoje socialismu, pro posílení vedoucí úlohy a autority strany. Když totéž činili naši reformátoři v 60. letech, byl to podle V. Bilaka "pravý opak", neboť sledovali rozklad a uvolnění pole kontrarevoluci, chtěli rozrušit základy socialismu. Zdravý rozum může stát v úžazu, ale demagog trvá na tom, že není demokracie jako demokracie, není reforma jako reforma, není svoboda jako svoboda, není strana jako strana. Když dva dělají totéž, není to totéž. Nezáleží na tom CO kdo říká, nýbrž na tom KDO to říká. Ani na tom CO kdo činí, ale KDO to činí. Taková je logika těch, kdo oportunisticky potřebují podsunout místo pravdy lež.

Ale vraťme se k druhé etapě vývoje reformního procesu u nás, která nastala po vstupu vojsk. Noc na 21. srpna 1968 znamenala pro náš lid, což snad každý pochopí, obrovský morální, psychický a politický šok. Jednota všech vrstev, která se přes všechny diskuse uskutečňovala na socialistickém základě Akčního programu, dostala náhle nové zaměření, dané přirozeným obranným reflexem proti vnějšímu zásahu do našeho vnitřního života. Ve vědomí lidí zesílily prvky národní svobody a svrchovanosti jako ze všech nejpřednější, protože nejohroženější. Pracující takřka spontánně pochopili, že současně je ohrožena pokojná cesta demokratizace a humanizace socialistického zřízení. Zachvátila je obava, zda náš program v podmínkách vojenské intervence proti těm, kdo jej vypracovali, hájili a prosazovali, zůstane platný a reálný, zda se nevrátí letité deformace, chyby a omyly, jichž se doufali zbavit a uvolnit cestu dynamického pokroku.

Kdo v této složité situaci neztratil hlavu, byla strana se svou progresivní většinou. Zatímco početní konzervativci, již v předchozích měsících v podstatě pasivní a zaměstnávající se především kabinetními kombinacemi, se nyní ještě více stáhli z veřejného života, reformní komunisté činili nezbytná opatření k udržení pořádku a k zabránění chaosu. Dál organizovali a řídili chod výroby, správy a služeb, práci škol a vědeckých institucí, zásobování obyvatelstva potravinami a spotřebním zbožím, čelili hrožícím panickým nákupům, jednali s veliteli vojsk o vyklizení zejména městských zalidněných prostorů ap. Přitom strana postávala své řádně zvolené vedení, jehož čelní představitelé se ocitli v jakémsi zajetí. Kdyby byla strana opravdu oslabena a zneschopněna, jak tvrdí "Boučení", asi by v této nejtěžší chvíli našich poválečných dějin sotva obstála. Pak by vskutku nastal chos a rozvrat s nepředvídanými důsledky.

Čemu strana nedokázala a nemohla zabránit, byla vlna lidového hněvu proti těm, kdo noční zábor naší republiky zorganizovali. Při nechuti přiznat skutečný zdroj tohoto hněvu a při nevěli pochopit projevy obranného reflexu lze ovšem vykonstruovat obvinění, že se u nás šířil "antisovětismus", že se ozývalo volání po "neutralitě", že do ulic vyšli nikoliv pracující, nýbrž "kontrarevolucionáři" /s holýma rukama!/. Ti, kdo si tak počínali a počínají, musí ovšem zatajovat, že strana a jejím jménem delegáti XI XIV. sjezdu shromáždění ve vysočanské Pragovce tyto nálady odmítali a proti nim vystupovali. Kategoricky odmítli heslo "neutrality" a potvrdili naši věrnost spojeneckým svazkům i příslušnost k socialistickému společenství. My, kdo jsme přitom byli, můžeme dosvědčit fakt bolestné a hněvivé reakce lidu na vstup vojsk, ale také fakt věrnosti strany zásadám internacionalismu i její důvěru, že spory a nedorozumění pominou, avšak nutnost vzájemné spolupráce a pomoci přetrvávají. Na tom žádné sebevášnivější emoce vyvolané intervencí nemohly nic změnit.

Původci vojenského zásahu se dovolávali jakési žádosti některých členů ÚV KSČ a vlády o "bratrskou pomoc" proti "kontrarevoluci". Nikdo z nich se však neodvážil ke svému činu čestně přihlásit, až V. Bilak ve zmíněném interview pro Spiegel neodmítl svůj podíl na přípravě vstupu vojsk. Bezprostředně v událostech

po srpnu 1968 však vytrvale on i jiní "podezřelí" zvatelé svou aktivní účast na zásahu popírali. Jednou tak, podruhé onak. Ostatně, co se stalo, nelze odestát.

Situace v naší zemi se v měsících po srpnu 1968 vyvíjela podle zákonitostí přesunu v poměru sil z reorientace politického i společenského vývoje. Mnohaměsíční vnější tlak, přítomnost cizích vojsk, agresivní činnost konzervativních sil, postupné oshabbvání a ústup progresistů, únava a narůstající apatie lidu, životní nezbytnost přejít k normálnímu chodu věcí sehrály své : dostavil se konzervativní politický obrat, byly zrušeny všechny reformy, obnovil se direktivně byrokratický režim, nastala ekonomická stagnace a zaostávání vývoje.

Až knastala chvíle, kdy se po mnoha letech opět objevily progresivní síly a reformátoři, tentokrát ne na periferii socialistického společenství, nýbrž v samém jeho centru, v SSSR. Vedení strany a státu v ČSSR se cítilo zaskočeno : hle, strašidlo obrody a reformu je tu zase, dokonce se rozlévá po širé Rusi! Příčinniví konzervativci, předně z řad ideologů hledali v novém kursu KSSS prvky "revizionismu", "pragmatismu", "avanturismu" - zcela v duchu "Poučení". Vycítili nebezpečí pro své teorie i pro svou praxi, ale zdráhali se uvěřit v trvalost progresivního pohybu a revolučních změn. Přěpadali je obavy z důsledků vlastního mnohaletého dogmatického, netvářčího postupu, který této zemi přinesl nemálo škod. Žel, konzervativní elementy v KSSS k prot útoku nenastoupily, progresivní kurs dostal podporu ÚV i XXVII. sjezdu a stal se postupně, jak připustilo i Rudé právo, "nezvratným".

A tak vedení KSČ a československého státu z toho vyvodilo závěr, že přestavbě socialismu se nemůže vyhnout ani naše země, ačkoliv je tu ono nezničitelné, historicky zakotvené strašidlo roku 1968. Je tu také "Poučení", pro nový kurs naprosto nevhodné svým dogmatickým a konzervativním charakterem, ale představuje trvalý Damoklův meč nad hlavami reformních komunistů. Je tu, panebože proč je tu i Akční program, který má množství správných a cenných názorů i východisek, ale k němuž se ,přes bariéru "Poučení" a celé normalizační politiky nelze hlásit? A přece je tu přetěžký úkol : dát novému reformnímu společenskému pohybu v ČSSR, který je

jediný perspektivní a představuje cestu z marasmu k prosperitě, naše "domácí" rozměry, určit mu vymezený a dovolený prostor s pevnými mantinely existujícího systému moci. K řešení tohoto úkolu se nejbojovněji hlásí právě V. Bilak. Proto se tak zoufale brání srovnávat demokratizační proces v SSSR s naším reformním programem 60. let. Proto tak úpěnlivě hkedá nové, elegantnější a snesitelnější metody uplatňování autoritativní moci, aby se její trvání změnami neohrozilo, prodloužilo a bohda ještě upevnilo. Jenže nyní už nelze, jak poznamenal v Rize Gorbačov, jen si na demokracii hrát, spokojit se jen nějakými kosmetickými úpravami, ale uskutečnit hluboké, revoluční změny, dát socialismu vskutku demokratický obsah i tvář.

Tožto pojetí revolučnosti naše dogmatiky a konzervativce také nemile zaskočilo. Dosud tvrdili a snaží se i nadále tvrdit, že reformní ťkomunisté z 60. let byli "pravicovými oportunisty", "revizionisty" a ustupovali "buržoazně demokratickým tendencím". Jenže nyní se zdá, že nová ideologie KSSS spjatá s novým politickým kursem pojmy klasické politické hantýrky promíchává a přehazuje, vlastně vrací jim jejich skutečný smysl. Co je dnes "pravicové" a co "levicové"? Co je "revoluční" a co "kontrarevoluční"?

Za revoluční, tj. levicový, avantgardní politiku se považuje odstranění starých byrokraticko administrativních forem řízení společenských procesů a jejich nahrazení demokratickou lidovou samosprávou, demokratickým veřejným životem, širokou informovaností a svobodou projevu, "glasností". Co tomu odporuje má tudíž ne-revoluční, pravicový, zpátečnický charakter, je konzervativní a pro socialismus nepřijatelné. Revoluční, progresivní politika je spojena s přestavbou ťekonomického mechanismu, opřeného o plné uznání a využívání hodnotových zákonitostí vlastních každé zboží výroby včetně socialistické, zatímco stará konzervativní politika direktivně přidělového systému škodila socialismu svou nevědeckostí a subjektivismem, brzdila vývoj, tudíž představovala zpátečnický, pravicově oportunistický charakter. A tak bychom mohli pokračovat.

Z těchto hledisek, přeneseme-li je do 60. let, představoval Akční program KSČ se svými reformními projekty pokračování revo-

lučního procesu socialistické výstavby v Československu v návaznosti na vymoženosti národní a demokratické revoluce a celého komplexu společenských přeměn od osvobození 1945. Tento program chtěl právem tvůrčího marxismu-leninismu jít dál, za rámec již dosaženého, k novým a vyšším cílům, které si musí klást každý společenský řád, nechce-li zbytnět a zkornatět, neboť to je počátek zahnívání a zmaru. Politika Akčního programu byla plně revoluční, levicovou, reálnou politikou, zatímco dogmatické a konzervativní elementy stály na nerevoluční pravici, na půdě sterilního oportunistu a dogmatickým myšlením. Nejsem přítel rozdávání hanlivých nálepek, ale když je používá opoment, je dovoleno mu je vracet. Reálně kontrarevolučním počínáním v socialismu je brzdit progresivní změny, trvat na přežitých schématech a konzervativních doktrínách.

V. Bilak se zas a znovu podjímá sysifovského úkolu dokázat nedokazatelné a vyvrátit nevyvratitelné. Hrází reformním komunistům z 60. let, aby si nedělali žádné naděje, že ani nový kurs je z ghetta nevyvede. Účinek jeho hrozeb je ovšem nulový. Přece i on sám dobře ví, že tito lidé si zachovali své ideály přes všechna příkoří uplynulých let. Nejen to, dále rozvíjeli své moderní myšlenky v souladu s pokrokem vědy a poznání. Nyní se dočkali propuknutí obrovského revolučního impulsu v lůně první socialistické velmoci. Žádné trapné "bu-bu-bu" je nesvede z jejich dlouholeté, strastiplné, ale plodné cesty. Vždyť objektivně vzato, dostavila se fakticky sice mlčenlivá, ale přece jen zřejmá mezinárodní rehabilitace jejich progresivních názorů a programů.

Smím-li k tomu dodat osobní přání, pak si ze všeho nejvíc přeju, aby se KSSS nezalekla žádných sebevětších obtíží a překážek na své nové cestě, aby zlomila odpor dogmatiků a konzervativců proti revoluční přestavbě, aby včas rozpoznávala případné chyby či nedomyšlenosti a trpělivě je napravovala, aby činila demokratický proces stále hlubším a nezvratnějším, aby povznesla ideály socialismu na nejvyšší, všehumanistickou úroveň. Lze jen vítat, že si vedení KSSS nedělá iluze o snadnosti nastoupené cesty a připravuje lid na mnohé těžkosti, zejména v nejbližších letech. Určitě bude mít co činit nejen s objektivními bariérami, ale také s pochybovači, zpátečníky, panikáři a možná i sabotéry, jaké jsme i my poznali v Pražském jaru. Tito lidé budou tím nespokojenější, čím pevněji zapustí kořeny demokracie a reformy a čím labilnější

se stane jejich společenské postavení. Nebezpečí návratu ke "starému režimu" není ještě zcela zažehnáno, uvážíme-li nejrůznější paripetie a zvraty v sovětských dějinách. Jen obezřetný a obratný, zásadový a energický postup vpřed, strhující do víru přestavby všechen pracující lid, dobývání jedné pozice za druhou, zatlačování dogmatiků a oportunistů novou tvůrčí ideologií, otevírání prostoru pro progresivní a reformní kádry, uvolňování cesty k novým pokrokovým přemánám - jak to žádají zákony revoluce - toť záruka konečného vítězství nového kursu KSSS, jemuž vtiskuje tak výraznou pečeť osobnost M. Gorbačova.

x x x

Naše občany i komunisty pochopitelně zajímá, jak se dívá vedení KSSS na činnost KSČ a vůbec na československé poměry. Nezdá se, že by toto vedení pokračovalo v praxi tzv. Brežněvovy doktriny, s níž bylo spojeno vměšování do vnitřního života zemí socialistického společenství. Naopak, respektuje zásady rovnoprávnosti a svrchovanosti každé jednotlivé země, velké nebo malé, jak to prosazuje i v OSN. Z těchto zásad nevyklučuje ani socialistické země, třebaže uvnitř společenství platí řada zavazujících politických, hospodářských, kulturních vojenských a jiných smluv a dohod, vstupuje sem jako řídicí faktor těsný vztah mezi vládnoucími komunistickými stranami a autoritativními poradami jejich nejvyšších představitelů a další prvky, jimiž je každý vztah ovlivněn a do jisté míry limitován. Důležité přitom je, aby si každá strana a každá země zachovala volný prostor pro řešení vnitřních otázek, aniž by ji dezorientovaly jakékoliv vnější tlaky, jejichž často zhoubné důsledky jsme poznali v minulosti. Nerad bych se mýlil, ale mám dojem, že naše stranické a státní vedení získalo právě v tomto období nabývalé široký prostor pro samostatné řešení a rozhodování otázek vnitřní politiky ČSSR. Tím větší odpovědnost má, jakou cestou se vydá a za jakými cíli. Otvírá se mu ovšem i prostor pro volbu alternativ a soutěžení či lépe soupeření zastánců rozdílného postupu. Již delší dobu naše veřejnost pozoruje, že jsou patrné odlišnosti v progresivních postojích federální vlády v čele s L. Štrougačem a opatrných, zdráhavých až konzervativních postojích

některých stranických sekretářů. To není negativní jev, naopak, diskuse a střetání názorů je účelné a v naší situaci dokonce životně nutné. Samozřejmě předpokládáme, že dříve či později zvítězí progresivní řešení v duchu tvůrčího kursu KSSS.

Pokud je správný dojem, že vedení KSSS si ukládá jisté rezervy v udělování rad a pokynů jiným stranám a respektuje jejich samostatnost, pak v rozporu s tímto dojmem zapůsobilo vystoupení tajemníka ÚV KSSS V Medveděva na setkání s novináři v Moskvě /18.2.1987/. Žádnou stranu ani zemi sice nejmenoval /aspoň podle tiskové zprávy/, ale isotva se zmýlíme, jestliže vztáhneme jeho výroky na ČSSR před 15-20 lety, jak sám svou příslušnou pasáž dával. Nevybíravě zaútočil proti těm, kdo "svého času spekulovali se skutečnými problémy a pod heslem obnovy se pokoušeli o podkopání socialismu". Dnes prý vylézají na denní světlo, ačkoliv se kdysi "zdiskreditovali, zbankrotovali, ocitli se v propadlišti dějin". Je zřejmé, že jeho prohlášení znamenalo bezvýhradnou podporu obdobným inektiv V. Bilaka, opět bez jakékoliv argumentace, jen rozdávání nálepek.

Naši lidé i mnozí komunisté byli jeho projevem rozčarováni. Hned se objevily dohady : Mluvil V. Medveděv za sebe nebo vyslovil oficiální stanovisko ÚV KSSS? Jak se to srovnává s výroky J. Ambarcumova v Rinascitě? Jsou také v SSSR spory kolem našeho roku 1968? Co si o tom myslí sám Gorbačov? Apod. Nemyslím, že máme do této záležitosti, pro sovětské vedení dnes nesporně okrajové, zatahovat konkrétní osobnosti. To neznamena Medveděvovu vystoupení bagatelizovat, ale není potřebí je ani přeceňovat. Prostě v tuto chvíli, v tento okamžik se dostalo V. Bilakovi podpory, kterou asi potřeboval.

Nemám k tomu dodat co jiného, než jsem tu napsal o ideologické a politické platformě a odpovědnosti V. Bilaka. Ani V. Medveděv nezviklal mé přesvědčení, že daleko reálnější a moudřejší by bylo cílit k překonání politického rozkolu z roku 1968 a k národnímu usmíření či aspoň dialogu. Proč má - ptají se mne pracující - platit usmíření jen pro Jemen nebo Afgánistán, kde se masově zabíjelo? Proč platí pro Maďarsko nebo Polsko, ale nesmí platit pro Československo? Proč tenhle dvojí loket?

Těžko se odpovídá. Naše veřejnost se zájmem sleduje obratné a plodné kroky W. Jaruzelského k obnově soudržnosti polské národní pospolitosti. Vzpomíná hluboce tolerantního přístupu J. Kádára k účastníkům událostí v roce 1956, kdy došlo ke krvavým bojům a vojenskému zásahu sovětských vojsk. Nechápe, proč se brání právě jen českému lidu odstranit nesmyslné a umělé, časem již zvetšelé bariéry uvnitř jeho národní pospolitosti ještě v době, kdy všechny argumenty podporují účelnost a potřebu jeho sjednocení. V. Bilak se v této atmosféře jeví jako hlavní odpůrce národního usmíření, když volá "Nikdy!" Snad by opravdu učinil nejlíp, kdyby uznal svou malou kompetentnost v českých otázkách a ponechal českému lidu samému, aby si je vyřešil podle svých vlastních socialistických představ a potřeb.

Bilakova útočná, hádavá a nepravdivá vystoupení českou veřejnost /slovenské ohlasy neznám/ nejen "nadzvedávají", ale i znechucují. Je možné, že se mu daří potenciální zastánce reformem ve straně i mimo ni, v Národní frontě a společenských organizacích odradit od přílišného horování pro změny. Znovu se mnozí aktivisté v oficiálních institucích ptají, zda je případný souhlas s reformami nebude jednou stát existenci, jak to potkalo reformátory 60. let. V. Bilak je sice v interview pro Rudé právo utěšoval, že "strana nikdy nezapomene na ty věrné stoupence socialismu, kteří šli vždy se stranou a podpořili politiku, jež se zformovala po dubnu 1969 v zájmu vyřešení krize a nástupu k další výstavbě socialismu." Může se tomu rozumět i tak, že je lépe podporovat onu zmíněnou politiku s jejími deformacemi, chybami a omyly, než se vrhat do nejistoty osudu reformem, byť sebelákavějších a momentálně existující mocí podporovaných.

Osud reformních komunistů po roce 1969 není dávno ještě zapomenut. V. Bilak odmítá obvinění, že by se "oni" /vítězové z vůle interventů/ někomu mstili. Prohlašuje, že nikde na světě se "kontrarevoluce neřešila tak humánně" jako u nás, že se naše společnost ukázala "velkorysá". Ach, té demagogie! Obvinění statisíců a miliónů z "kontrarevoluce", kterou nikdy nikdo neviděl a nikomu nedokázal, kterou ani obrovské armády pěti zemí nebyly s to odhalit, je snadné "velkoryse" přehlédnout a "prominout".

Ale není pravda, že nedošlo k pomstě, ale většina byla donucena opustit své povolání a hledat jinou práci, obvykle mimo svou kvalifikaci, jen pro prostou obživu sebe a rodiny. Bývalí komunisté byli zbavováni členství ve společenských organizacích, ztratili své čestně nabyté vojenské hodnosti, nesměli veřejně vystupovat a publikovat, šmahem prohrávali jakékoliv pracovní spory, nesměli jezdit do zahraničí, byli podrobeni trvalému policejnímu dohledu, jejich dětem a vnukům se upíralo právo na vyšší studia atd. Toto všechno dobře znají i všichni "věrní". Po Bilakových vystoupeních si rozmýšlejí, zda není lépe vyčkávat a do nových reforem se neplést.

V. Medveděv chtěl někomu pomoci. Komu však pomohl?

x x x

Změny v SSSR a perspektiva změn i v naší zemi vyvolala v českém a slovenském lidu nové naděje, že po nezdaru minulých pokusů snad to tentokrát "vyjde". My, kdo jsme usilovali o obrodu a další rozvoj socialismu před 20 lety, uvítali jsme novou etapu vývoje s plným souhlasem a důvěřivým optimismem. Pro vedení KSČ i pro vedení KSSS by to mělo být důkazem, že jsme zaprvé nebyli v roce 1968 žádní "kontrarevolucionáři", nýbrž upřímní a čestní komunisté usilující o pokrok, a za druhé, že jsme si zachovali zdravé politické přesvědčení podnes a máme plné právo hlásit se k revoluční přestavbě v SSSR i k jejímu rozvinutí u nás, v zemi, kde jsme se narodili a jejíž osud nám leží na srdci stejně jako druhým. Nikdo nám nemůže zabránit progresivní změny uvítat, podporovat a podílet se na jejich realizaci, byť jen slovem a písmem. Jsem dokonce přesvědčen, že ve vedení KSČ, v jejím ústředním výboru a ostatních orgánech se najdou rozumní a uvážliví lidé, kteří nevidí žádný užitek z vyvolávání starých sporů a opakování planých výhrůžek, že někomu jakoby strnulo, "osměluje se" a "provokuje". Nevím, kdo tu provokuje, aspoň sám sebe za provokatéra nepovažuji. A pokud V. Bilak myslil na možnost nových represí za projevené názory, pak uznávám, že má dostatek moci ji rozpoutat. Nemyslím však, že pro tenhle další avanturismus získá ve stranické a státní špičce nadšenou podporu. Doba nezákonných

zásahů je na odchodu. Nastává doba obrozujícího se socialismu, otevřeně demokracie a humanistické morálky v lidských vztazích. Jestliže si toho někdo ještě nevšiml, pak se dívá na svět falešnými brýlemi a vidí jej v křivém zrcadle. A vůbec : pravda zůstala pravdou navzdory pokusům zaměnit ji nepravdami.

Jestliže vedení KSČ soudí, že není vhodná chvíle pro zrušení platnosti "Poučení", nechť tak nečiní. Stačilo by, kdybychom o něm všichni mlčeli. Můžeme mlčet také o Akčním programu KSČ, který je spolu s "Poučením" historickým dokumentem a patří stejně tak do sféry zájmu dějepisců. O čem však mlčet nemůžeme a nechceme, jsou současné ožehavé otázky vleklé krizové situace a hledání optimálních východisek k novému dynamickému rozvoji socialismu, Věci se nyní pohnuly s místa a začíná namáhavá teoretická i praktická činnost na přestavbě. Nikdo by neměl stát stranou a zůstat lhostejný, ale nikomu by ani nemělo být zakázáno dát k dispozici své znalosti a síly. Ani nám, reformním komunistům z 60. let.

Když byl zastaven obrodný proces a zrušeny reformy, upjali jsme své naděje k příštím pokusům v dalších zemích, o kterých jsme nepochybovali, že se dostaví. Maďaři se nevzdali zahájené reformy a pokračovali v ní, pomalu, s těžkostmi, ale přece. Získali nemalé zkušenosti, cenné i pro ostatní. Poláci prošli krutými zkouškami let 1980-1983, ale poučili se, nastolují nezbytné reformy a míní v nich pokračovat. U nás se hladina veřejného života takřka nepohnula. Ale názor, který jsme si sdělovali v letech této stagnace, správně věštil budoucnost : "Přišli jsme v roce 1968 s obrodou socialismu předčasně. Nemohli jsme uspět, pokud v ostatních zemích společenství a předně v SSSR nedozrají podmínky pro obdobné reformy. Zatím se jich tam bojí. Nezbyvá než čekat, až i tam dozrají podmínky celospolečenské krize a začne reformní pohyb. Pak se pozná, že jsme sice předběhli dobu, ale i tak jsme udělali - přes chyby a omyly - kus průkopnické práce. Čas trhl oponou a reformy jsou na pořadu dneš v celém společenství, třebaže někde jsou vpředu a někde pozadu a některým dokonce ujíždí autobus. Vítáme tento vývoj, prospěšný celému světovému socialismu. Komu naše radost může škodit? Koho provokuje?

V rozběhu jsou u nás nyní především otázky ekonomické přestavby. Myslím, že by se s odstraňováním tabuizovaného roku 1968 mělo začít právě tady. Jen se podívejme bez emocí, kladně a uvážlivě na analýzy a projekty reformy let 1966-1968, co v nich bylo dobré a co špatné. Nejsem ekonom, ale osobně si myslím, že např. návrh zákona o podniku z ledna 1969 byl vynikající ekonomickou i právní normou. Oceňuji pokus J. Matějky /Rudé právo 23.2.1987/ přistoupit nezaujatě k dědictví našich minulých experimentů a věcně, bez nálepek a nadávek, je vědecky prozkoumat a zhodnotit. /Mělo se to sice udělat v roce 1969, ale nešť! / Odmyslíme-li si nepřekonané meze, v nichž se zatím naše ekonomické myšlení pohybuje a jen stydlivě je překračuje, pak je Matějkův přístup jako základ k plodné výměně názorů a hledání optimální varianty přijatelný. Také Rudé právo a Hospodářské noviny i jiné sdělovací prostředky se osmělují vstupovat do diskusí a jest si jen přát, aby se nebály ani ostřejších polemik, v nichž by definitivně vzaly za své staré stereotypy, dogmatické pohledy a konzervativní recepty. Je vidět, že proces demokrat zace se teprve váhavě rozvíjí.

Neměl jsem v úmyslu napsat tento nechtěně obsáhlý traktát, třebaže psát traktáty je v českých dějinách všech revolučních dob tradiční a obvyklé. Ani dnešní vzrušená a vpravdě revoluční doba není výjimkou. Naopak by se historikové musili jednou divit, proč právě naše doba tuto tradici porušila. Rozdíl je jen v tom, že církvi vyobcovaný Jan Hus mohl své traktáty přibíjet na vrata paláců a chrámů, že táborští i pražští hejtmané je mohli svobodně kázat a šířit, kdežto já a mně podobní je můžeme vyrábět jen ve špatně čitelných opisech na vysloužilých psacích strojích a šířit jen v úzkém kruhu přátel, někdy jimi "potěšit" i oficiální kruhy. Až začneme skut ečnou demokratizaci se svobodou projevu a publikace pro všechny poctivé občany této země, nebude těchto traktátů zapotřebí. Zatím jsou nezbytné.

25. února 1987

přístupy a dogmatickou interpretací některých teoretických otázek politické ekonomie". /RP 29.1.1987/ Doložte si kterékoliv své tvrzení o "demontáži socialismu" jediným stranickým či státním dokumentem nebo takovým tvrzením v projevu oficiálních či státních činitelů.

Aby bylo vidět, na čí straně je pravda, navrhuji Vám velice jednoduché a prosté řešení. Zkusme aplikovat v naší současné praxi to, co navrhl M. Gorbačov na **XXVIII.** sjezdu sovětských odborů:

"Diskuse, kritika a názorová konfrontace je nejspolehlivější cestou k pravdě." /RP 26. února 1987/.

Což kdybyste publikovali Akční program KSČ z roku 1968, aby sami lidé posoudili, jak byl "zhoubný a kontrarevoluční". Mladá generace ho totiž vůbec nezná. Vždyť je to stranícký dokument KSČ, pro který jste hlasoval i Vy v dubnu 1968. Ať lidé srovnávají a sami rozhodnou, na čí straně je pravda. Není Vaším úkolem, abyste myslel za naše národy a předpisoval nám, co je správné a co ne. Nejsme ve feudalismu, kdy víra panovníkova byla závazná pro jeho poddané.

Začínají diskuse o "Zásadách přestavby". Publikovali jste sovětský "zákon o podniku". Proč nepublikujete náš návrh zákona o podniku z roku 1968? Tak by si ho každý mohl srovnat se sovětským a snadno by poznal, v čem se dolishují a jak náš zákon o podniku "podrýval socialismus". Nepodceňujte zdravý rozum národa. Vezměte si příklad ze SSSR.

Ve svém otevřeném dopise nechci polemizovat s mnohými Vašimi výmysly. Byla by to ztráta času. Kdyby byla možnost se k nim veřejně vyslovit v jakémkoliv našem sdělovacím prostředí, sesypaly by se Vaše argumenty jako domečky z karet. A vy to dobře víte. To není z mé strany sebevědomost nebo domýšlivost. Fakta jsou taková, jaká jsou, a proti nim neobstojí žádná desinformace.

Pozastavil jsem se ve Vašem rozhovoru nad jedním tvrzením, a to o "humánnosti" řešení osudu "pohrobků kontrarevoluce". Pro jistotu cituji:

"Doba, která od kontrarevolučního pokusu uplynula, dala dost příkladů, že jsme se nemstili. Ve světě se sotva setkáme s příkladem, aby se kontrarevoluce řešila tak humánně. Některé to osmělilo a provokují. Naše socialistická společnost byla velkorysá. Nežádala, aby se káli, žádá, aby se čestně zapojili do práce ve prospěch socialismu. Bez kladení podmínek." /RP 20.2.1987/

Ukáží Vám ve světle Vašich vlastních slov tuto "humánnost" v praxi. V interview pro Daily World jste uvedl, že ze strany bylo vy-

loučeno 70.934 a vyškrtnuto 390.817 členů. "Zhruba 70% těch, kdo neprošli prověrkou, zůstali na svých místech", jste prohlásil a bylo to publikováno v RP 13. září 1975. Vezmu-li tato čísla za bernou minci, pak to u vyškrtnutých činilo 117.245 lidí. K tomu ještě možno připočítat vyloučené a máme postižených na 200.000. I Vy víte, že skutečnost byla podstatně horší neboť se často dotýkala i rodinných příslušníků.

O deset let později jste sice uvedl, že "jen 18% nezastávalo tu samou funkci jako před prověrkami", /RP 11. prosince 1985/. Ale o 100.000 postižených více či méně, to při Vaší "humánnosti" nehraje žádnou roli.

Rudé právo při každém případě berufsverbotu v NSR píše odsuzující články. Souhlasím s tím, že berufsverbot je nemorální, antidemokratický, porušující lidská práva, zkrátka pěkné svinstvo. Ale nejde mi do hlavy, že to, co je v jedné zemi svinstvo, v druhém státě je to charakterizováno jako humánní zacházení. Asi jsem nedorostl do úrovně ~~VAM~~ Vašeho myšlení. Rovněž v oblasti berufsverbotu jsou nebetyčné rozdíly. V NSR je to zhruba na 7.000 případů. U nás se jedná o statisíce a přitom naše země má necelou čtvrtinu počtu obyvatel NSR:

Chci Vám, soudruhu tajemníku, ukázat důsledky oné "humánnosti" na jednom malém příkladu z toho obrovského množství. V březnu se má konat zasedání ÚV KSČ věnované vědeckotechnickému rozvoji. Do omrzení se tam bude zřejmě - jako na předchozích zasedáních - opakovat, že vědeckotechnická revoluce je nerozlučně spojena s využíváním znalostí zkušeností, vzdělanosti. A jak my zacházíme s tímto nejen ~~doma~~ dnes ale odevždy nejvzácnějším a nejdůležitějším národním bohatstvím?

Pracoval jsem jako vysokoškolský učitel na Vysoké škole ekonomické. V důsledku politických prověrek v roce 1970 muselo z této školy odejít přes 100 vysokoškolských učitelů, t.j. vysoko přes čtvrtinu tehdejšího celkového stavu. Mezi těmito lidmi byli:

2 bývalí rektori

6 bývalých prorektorů

5 bývalých děkanů

14 bývalých vedoucích kateder atd.

Nemusím Vám, soudruhu tajemníku, ujišťovat o profesionální kvalitě těchto lidí. Než se vychová vysokoškolský učitel, trvá to 15-20 let. Náhrady se samozřejmě našly a to z převážné části z lidí, kteří do té doby patřili na škole ke druhé či třetí garnituře.

Rovněž forma odchodu byla vrcholně "humánní". Přestože mnozí propouštění učitelé byli zakladateli a nejzasloužilejšími pracovníky školy, do značné ~~míry~~ části výpovědí se prostě napsalo:

"Tato výpověď je dávana proto, že jste nezpůsobilý plnit povinnosti vyplývající z Vašeho pracovního poměru, protože nesplňujete požadavky na tuto práci kladené, neboť jste porušoval svou činností socialistický společenský řád a nemáte proto důvěru potřebnou k zastávání svého dosavadního místa vysokoškolského učitele.

Svou politickou a veřejnou činností v letech 1968-1969 jste se stal exponovaným nositelem pravicově oportunistických názorů, uvedenou činností jste narušil socialistický společenský řád a proto nemáte důvěru zastávat místo vysokoškolského učitele."

Formulace výpovědi byla v podstatě převzata z tehdejšího zákoníku práce, byla vložena zákonem č. 153/1969 Sb., což fakticky nebylo ničím jiným, než vyhlášením "výjimečného stavu" v oblasti našeho pracovního práva. Tento zákon odporoval nejen Mezinárodnímu paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, ale byl i v rozporu s Úmluvou č. 111 Mezinárodní organizace práce o diskriminaci v zaměstnání. Taková to byla humánnost.

Mohl jste zkusit s takovým výpovědním důvodem hledat v té době nějaké místo. Záhy byste zjistil, že je sice u nás mnoho podniků, ale jen jeden zaměstnavatel, který dohlédl na to, aby "viník" byl patřičně potrestán. Být exponovaným nositelem pravicově oportunistických názorů bylo snad horší, než být kriminální recidivista. Přitom tyto názory jsou téměř totožné s těmi, jež dnes slyšíme ze SSSR. V tom spočívá ironie osudu.

Ještě jedna pikatnost lpí na celé této záležitosti. Ve svém rozhovoru v RP tvrdíte, že jste nikoho nežádali, aby se kál, že jste nekladli podmínky. Opak je pravdou. Stačilo prohlásit se za "pomýleného", dodatečně souhlasit se vstupem vojsk, /mohl jste před tím podepsat bezpočet rezolucí proti vstupu vojsk/, být napříště potichu a vše bylo zapomenuto.

Ponechávám stranou taková drábná "humánní opatření", jako byla vojenská degradace, /většinu postižených to potěšilo, že nemusí chodit na cvičení/, odebrání vyznamenání, pasů, telefonů a hlavně diskriminace dětí při přijímání do školy. Tolik k Vaší "humánnosti".

Kdybyste chtěl na příštím zasedání ÚV KSČ diskutovat k vědeckotechnickému rozvoji, vzpomeňte si na to, jak vyhození desetitisíců odborníků "pomohlo" našemu hospodářskému vývoji a jak tento fakt "kladně" působil na jejich následovníky. Neustále měli před očima osud svých předchůdců a podle toho se chovali. Takovéto ovzduší ne-

ni ovšem příliš vhodné pro nové myšlenky.

Mohu Vás ujistit, soudruhu tajemníku, že i bez "osmělených provokátérů" občané tohoto státu - povzbuzeni událostmi v SSSR - se budou stále hlasitěji ptát, jak to vlastně bylo s "kontrarevolucí" u nás v roce 1968 a kdo pozval cizí vojska k nám. Vždyť není se za co stydět, vždyť "zvatelé" podle Vás zachránili naše národy před krveprolitím a koncentráky. Takže budete muset do těch trezorů asi sáhnout. Nezatajujte tu pravdu, když se k ní tak hlásíte.

Jste vedoucí politik, který má na starosti zahraniční vztahy, takže především Vy musíte být dobře informován o "politice usmíření" v Maďarsku, Polsku, Afgánistánu, Jemenu a jiných zemích. Jistě vidíte snahy o mobilizaci všech vrstev obyvatelstva v SSSR na přestavbě společnosti. A co děláte Vy? Vyhrožujete a podezíráte značnou část národa z nekalých úmyslů jen proto, že se hlásí k politice uskutečňované v SSSR, neboť vidí podobnost s jejich snažením v letech "Pražského jara".

Kategoricky a jednoznačně prohlašujete, že tato politika není vůbec totožná se současným děním v SSSR. Když jste si tak jist, proč jako pádný argument neuveřejníte Akční program KSČ, aby bylo vidět, na čí straně je pravda?

Za téměř čtvrtstoletí mého členství v KSČ jsem poznal dva druhy komunistů. Jedni, kteří neustále někoho podezírali, proti něčemu bojovali, neustále kolem sebe viděli nebezpečí. Neznali nic jiného než destrukci. Viděli nepřátele i uvnitř strany a v převážné míře stáli nebo souhlasili s procesy. Ta druhá stránka - budování nové společnosti - která je mnohem obtížnější, jim byla cizí. Tito lidé po uchopení moci viděli zaryté nepřátele i v sebechudších živnostnících, chalupnících, nevěřili jakékoliv činnosti, která přesahovala obzor jejich myšlení. Nové názory, tolerance, pochopení, demokratické prvky a metody, které prosazovala druhá skupina komunistů - skutečných budovatelů ~~komunistů~~ socialismu - jim byly cizí, nepřátelské, revizionistické. Tito lidé ve svém konečném důsledku jsou nešťastím pro každé revoluční hnutí. Při podrobné analýze příčin jejich chování se zjistí, že jim v podstatě nešlo o ideje ale o moc.

Ke které skupině patříte Vy, soudruhu tajemníku?

Rudolf Zúkal

ní ovšem příliš vhodné pro nové myšlenky.

Mohu Vás ujistit, soudruhu tajemníku, že i bez "osmělených provokátérů" občané tohoto státu - povzbuzeni událostmi v SSSR - se budou stále hlasitěji ptát, jak to vlastně bylo s "kontrarevolucí" u nás v roce 1968 a kdo pozval cizí vojska k nám. Vždyť není se za co stydět, vždyť "zvatelé" podle Vás zachránili naše národy před krveprolitím a koncentráky. Takže budete muset do těch trezorů asi sáhnout. Nezatajujte tu pravdu, když se k ní tak hlásíte.

Jste vedoucí politik, který má na starosti zahraniční vztahy, takže především Vy musíte být dobře informován o "politice usmíření" v Maďarsku, Polsku, Afgánistánu, Jemenu a jiných zemích. Jistě vidíte snahy o mobilizaci všech vrstev obyvatelstva v SSSR na přestavbě společnosti. A co děláte Vy? Vyhrožujete a podezíráte značnou část národa z nekalých úmyslů jen proto, že se hlásí k politice uskutečňované v SSSR, neboť vidí podobnost s jejich snažením v letech "Pražského jara".

Kategoricky a jednoznačně prohlašujete, že tato politika není vůbec totožná se současným děním v SSSR. Když jste si tak jist, proč jako pádný argument neuveřejníte Akční program KSČ, aby bylo vidět, na čí straně je pravda?

Za téměř čtvrtstoletí mého členství v KSČ jsem poznal dva druhy komunistů. Jedni, kteří neustále někoho podezírali, proti něčemu bojovali, neustále kolem sebe viděli nebezpečí. Neznali nic jiného než destrukci. Viděli nepřátele i uvnitř strany a v převážné míře stáli nebo souhlasili s procesy. Ta druhá stránka - budování nové společnosti - která je mnohem obtížnější, jim byla cizí. Tito lidé po uchopení moci viděli zaryté nepřátele i v sebechudších živnostnících, chalupnících, nevěřili jakékoliv činnosti, která přesahovala obzor jejich myšlení. Nové názory, tolerance, pochopení, demokratické prvky a metody, které prosazovala druhá skupina komunistů - skutečných budovatelů ~~komunistického~~ socialismu - jim byly cizí, nepřátelské, revizionistické. Tito lidé ve svém konečném důsledku jsou nešťastím pro každé revoluční hnutí. Při podrobné analýze příčin jejich chování se zjistí, že jim v podstatě nešlo o ideje ale o moc.

Ke které skupině patříte Vy, soudruhu tajemníku?

Rudolf Zikal

Ideály zůstaly

Dne 20.února 1987 vyšel v Rudém právu rozhovor s Vasilem Bilakem o aktuálních otázkách tvořivého rozvoje socialismu pod názvem "Inspirující podněty i pro nás". Otázky kladl šéfredaktor RP Zdeněk Hoření. První otázka se týkala toho, jaký ohlas mají v naší veřejnosti změny, ke kterým v současné době dochází v Sovětském svazu.

V čem vidí Vasil Bilak inspirující podněty přeměn v Sovětském svazu i pro nás? Říká: "Naši lidé sympatizují s tímto programem, s tím, že se vede zápas o pořádek a disciplínu - občanskou, stranickou, státní, technologickou - o kvalitu výroby, o lepší informovanost." V tom tedy spatřuje hlavní podněty V. Bilak, tajemník ÚV KSČ. Mnohem výstižněji to vyjádřila jedna starší paní, prodávající noviny, když řekla: "Rudé právo už nemám, je vyprodané. Byl tam projev pana tajemníka ze Sovětského svazu... Lidi to teď hodně čtou, protože se těší, že to k nám taky přijde." To je jasná řeč. Příčiny zájmu našich lidí o dění v Sovětském svazu a jejich sympatie jsou tak vyjádřeny jednoduše a daleko přesněji.

I z dalších částí rozhovoru V. Bilaka je naprosto zřejmé, že buď nepochopí, oč v SSSR jde, nebo vědomě zamlčuje, dezorientuje a mate podstatu změn, ke kterým tam dochází. Proč si vůbec podobné otázky klade? A proč se na ně snaží po svém odpovídat tak, jak tomu bylo v rozhovoru v RP? Proč kromě toho využívá této příležitosti znovu k tomu, aby nepravdivě vykládal události roku 1968 u nás? Odpověď je prostá.

/1/ V Československu již dlouho nazrávají podobné problémy, které vyžadují principiální politické řešení, pro které však dosud není potřebná politická odvaha.

/2/ Obsah i metody strategické přestavby v SSSR, její duch a důraz na všestranný rozvoj socialistické demokracie /jako hlavní podmínky a záruky, že přestavba a její vývoj bude úspěšný/ mají - jak je už dnes vidět - natolik obecnou a zásadní platnost pro rozvoj všech socialistických zemí, tedy i té naší, že se toho někteří politici jako V. Bilak zalekli a raději by celý proces v SSSR viděli jen jako "zápas" o pořádek a disciplínu, tedy včas chodit do práce, nepít, být pracovitý a hlavně poslušný.

/3/ Pracující člověk v Československu si klade řadu otázek, proč věci u nás nejdu kupředu, jaké jsou toho příčiny, kritizuje, srovnává, sám hledá řešení ~~nikdy~~ a je nespokojen. Již dlouho

čeká na uspokojivou odpověď od někoho, o kom ví, že je za věci odpovědný.

/4/ Existuje zkušenost a stále čerstvá paměť mnoha dospělých lidí, kteří dobře vědí, jak to bylo v roce 1968. Kromě toho velká část dnes již dospělého obyvatelstva, která byla v té době příliš mladá a nemá osobní zkušenosti, by mohla projevit zvýšený zájem o to, jak se tehdy události vyvíjely, jaké politické a sociální síly v té situaci hrály roli, jaké byly programy řešení tehdejší společenské krize a proč to všechno skončilo. Ti všichni by mohli porovnávat tehdejší události se současnými událostmi v Sovětském svazu, mohli by se ptát, proč mnohé rozumné a užitečné záměry z té doby současné vedení státu neuskutečnilo. - Toho všeho se Vasil Bilak obává,

Proto v odpovědi na otázku - cituji - "jak lze charakterizovat konkrétní rozdíl v tom, o co dnes usiluje KSSS a o čem usilovali pravice oportunisté v ČSSR" říká velmi stroze: "Odpověď je jednoznačná: nic není totožné", a vypočítává, o čem dnes vedení KSSS usiluje: "Vedení KSSS usiluje o posílení socialismu a jednoty socialistického společenství. - Komunistická strana Sovětského svazu usiluje o upevnění vedoucí úlohy dělnické třídy a komunistické strany ve společnosti. - KSSS usiluje o větší disciplínu ve výrobě, a to ve všech směrech v zájmu dalšího rozvoje materiální výroby". A aby nebylo žádné pochybnosti, jak se věci vyvíjejí, dodává: "Komunistická strana Sovětského svazu má situaci pevně v rukou."

Také V. Bilak si osvojil nazývat přestavbu v SSSR historickou revoluční událostí v životě SSSR, kterou však charakterizuje jen jako "mobilizaci všech materiálních a duchovních sil, aby socialismus dokázal svou převahu nad vším zastaralým".

O významu této revoluční události pro nás V. Bilak říká: "Vůbec nejde o to, slepě něco kopírovat... v souladu s našimi nejlepšími tradicemi se budeme i nadále cílevědomě učit z bohatých zkušeností SSSR a jiných socialistických zemí."

Skutečný obsah, revoluční charakter a u n i v e r z á l n í nikoli s p e c i f i c k ý význam obecných zásad přestavby v SSSR pro nás, V. Bilak - jak se zdá - vůbec nepochopil nebo se ho bojí.

Je nutno říci, že mnozí lidé u nás chápou tento vývoj mnohem hlouběji a lépe než tajemník ÚV KSČ.

Tato povrchní a desinformující charakteristika, jakou podává V. Bilak o vývoji a přeměnách v SSSR, má umožnit, aby při srovnání událostí šedesátých let v Československu a současných přeměn v SSSR mohl říci, že všechno to, co se v podstatě odehrává ex v Sovětském svazu, bylo u nás tehdy zcela naopak; že to bylo revizio-

nistické, oportunistické, kontrarevoluční a že iniciátoři a aktivní účastníci, členové mládežnického hnutí, sportovci, zemědělci, členové stran obrodného hnutí r.1968, komunisté, odboráři a členové organizací Národní fronty prý chtěli demontovat socialismus, obnovit činnost buržoazních stran, vytvořit protisocialistické seskupení, vyvolat chaos ve výrobě, rozvrátit disciplínu, zavést co nejvíce kapitalistických prvků do ~~vý~~rekonomiky, oslabit vedoucí úlohu dělnické třídy a KSČ, odejít ze svazku Varšavské smlouvy, rozbit socialistické společenství, změnit zahraniční politiku, zpřetrhat přátelské svazky se SSSR atd.

Vasil Bilak připisuje všechny ^{tyto} hrůchy tzv. pravicovým oportunistům, kteří podle něj "celé roky nemohli prosadit své protisocialistické a protilidové názory".

Všichni ti, o kterých V. Bilak hovoří, mají svá konkrétní jména a mnozí z nich měli také nemalou autoritu a funkce v KSČ, v politbyru, ve vládě, v ROH, ve vědě, školství, kultuře a v hospodářství. Ti všichni prý trpělivě čekali celé roky, aby - podle slov V. Bilaka - mohli vyrazit do útoku proti lidu. Byli mezi nimi předváleční členové strany, antifašisté, vězni koncentračních táborů, lidé, kteří bojovali mezi partyzány, španělsí interbrigadisté, akademici světového jména, profesori vysokých škol, učitelé, lékaři, umělci, spisovatelé, novináři, diplomaté, hospodářští pracovníci, dělníci, mistři ve výrobě a jiní. Postoje a činnost těchto lidí však Vasil Bilak nedokládá naprosto ničím, žádným dokumentem, ~~p~~rojevem odpovědných politiků té doby, ani programem, který byl v té době přijat.

Vasil Bilak nemůže nepřipustit, že l e d n o v é zasedání ÚV KSČ v roce 1968 a závěry, které přijalo, byly nevyhnutelné, že to nebyl chybný krok. Jen z a m l č u j e skutečnou hloubku tehdejší společenské krize, příčiny, které k ní vedly, a problematiku, kterou bylo nutné řešit. Zamlčuje, o jak závažné problémy šlo, jaký byl rozsah deformací a před jak složitými úkoly tehdy strana a celá společnost stály. Sám říká, že "na lednové politické scéně v roce 1968 byly dvě skupiny: ti, kteří obhajovali starou politiku a neleninské metody, a ti, kteří chtěli změnit situaci k lepšímu..."

V. Bilak zapoměl charakterizovat, jaká byla úloha a vývoj těchto dvou skupin lidí. Co se stalo s těmi, kteří obhajovali starou politiku a neleninské metody? Odešli z politického života nebo v něm většinou zůstali, jak se chovali, co dělali? A do které z těchto uvedených skupin patřil tehdy V. Bilak?

Bylo by asi správné dodat, že na politické scéně nebyly jenom

tyto dvě skupiny lidí, ale ještě početná třetí skupina, a to byli ti, kteří váhali a čekali, jak to dopadne, ke komu se přidat.

V. Bilak říká, že ve vedení naší strany - žel - v tehdejší době, na počátku roku 1968, nebylo jednoty aniž jasného programu. O jakou jednotu mohlo jít, na základě jakého programu jí v lednu mohlo být dosaženo s těmi, kteří se zuby nehty bránili jakékoli kritice, odmítali odpovědnost, obhajovali starou politiku, za kterou nesli hlavní odpovědnost i v dalších měsících a letech. Tito lidé se nechtěli vzdát svých výsad a pozic. Komplikovali situaci, překáželi a vytvářeli neustále drobné krizové situace. Program, který by se stal základem jednoty a který by obsahoval nejen řešení tehdejší společenské krize ale i strategii postupů v další budoucnosti, musel být teprve vypracován.

Proto ti, kteří chtěli změnit situaci k lepšímu, přistoupili k práci a v dubnu 1968 mohl být schválen na zasedání ÚV KSČ Akční program. Tento program byl dokonce přijat i V. Bilakem, který pro něj hlasoval. Akční program byl znovu potvrzen na zasedání ÚV v listopadu roku 1968, to znamená již po vstupu vojsk v srpnu 1968. Byl to program, který zahrnoval a vyjadřoval základní revoluční strategii potřebných společenských přeměn v té době. Jeho základním jádrem byla demokratizace celého našeho společenského života, politiky, hospodářství, zákonnosti, školství, vědy a kultury. Byl to program, který se týkal zájmů obou našich národů i národností, všech sociálních vrstev, dělníků, rolníků i inteligence, mládeže, žen, celého sociálního a duchovního života, prostě všeho, co bylo podstatné pro další socialistický a demokratický život naší společnosti, všeho, co by vedlo ke státní prospěritě, ke zvýšení výkonnosti hospodářství, ke zvýšení životní úrovně obyvatelstva, k rozšíření svobody a demokracie.

Nejen jednotlivé formulace Akčního programu ale celý jeho obsah a šíře problematiky, kterou řešil, i způsoby řešení svědčí o tom, že tento program zahajoval novou etapu socialistické výstavby. Svými východisky i cíli to byl program socialistický, který odpovídal potřebám té doby. Rozvoj socialistické demokracie byl prostředkem a zárukou, že těchto cílů může být dosaženo. Proto byl také spontánně přijat převážnou částí naší veřejnosti. Důraz programu na rozvoj všech forem socialistické demokracie v politickém a hospodářském životě země i v životě strany připomíná myšlenku, vyslovenou na národním lednovém plénu KSSS, že "přestavba sama je možná jedině prostřednictvím demokracie a díky demokracii. Jedině tak lze otevřít prostor nejmohutnější síle socialismu - svobodné práci a svobodnému myšlení ve svobodné zemi."

Ti, kteří podle Bilaka obhajovali starou politiku, se přece také k Akčnímu programu slovně hlásili; ale dělali všechno, aby jeho realizaci ztížili a nakonec znemožnili.

Tento program, který se stal i východiskem programového prohlášení vlády v dubnu 1968, se začal uskutečňovat a přinesl do našeho života nový optimismus a víru, že se věci podaří. A nejenom to: obnovil důvěru lidí v politiku, politické instituce, v socialistickou zákonnost, dodal jim sebevědomí, že mohou do věci mluvit, že lid může být zdrojem moci ve státě. Uskutečňování programu přineslo již v prvních měsících pozitivní sociální a hospodářské výsledky; zkrácení pracovní doby na pět dní v týdnu, pokrok v odměňování některých skupin /zdravotních pracovníků, učitelů, některých dělnických profesí/, zlepšení materiální situace matek atd. Byly učiněny první úspěšné pokusy o samosprávu volbou některých hospodářských pracovníků v podnicích. Prohloubila se a nový obsah dostávala spolupráce v Národní frontě, započaly práce na projektu federalizace, zvýšila se úloha volených orgánů, zejména národního shromáždění atd.

Akční program byl nejvýznamnějším politickým dokumentem v moderních dějinách Československa, který vyjádřil společnou vůli obou národů Čechů a Slováků jít dál cestou revolučních přeměn a socialistického pokroku. Byl to také program, který velmi sympaticky přijala řada představitelů mezinárodního komunistického hnutí a dělnického hnutí. Taková jsou fakta.

Akční program však nebyl jediným programem té doby, i když to byl jediný oficiálně vyhlášený program strany za celé období její existence od roku 1921. Kromě něho existoval a byl již od roku 1965 schválen program ekonomické reformy, zaměřený především na přeměnu direktivně administrativní soustavy hospodářského řízení v soustavu respektující existenci zbožně peněžních vztahů za socialismu s důrazem na vytvoření široké a funkční samostatnosti socialistických podniků, a důrazem na kvalitativní změny v centrálním řízení, na samofinancování hospodářských podniků a chozrasčot. Byl to program, který přistoupil k řešení denivelizace v odměňování za práci, jenž obsahoval prvky hospodářské socialistické demokracie a samosprávy podniků přesně v duchu myšlenky, že pořádek v domě může zavést jedině člověk, který se v něm cítí být hospodářem.

Již před sedmnácti lety byl vypracován jako součást ekonomické reformy návrh zákona o socialistickém podniku.

Byl to všestranný a propracovaný dokument, který odpovídal tehdejšímu poznání a potřebám. Ale byl zavržen, přestalo se na něm pracovat, nesmělo se o něm mluvit, jako ostatně o mnoha dalších návrzích a dokumentech. Teprve teď, pod tíhou narůstajících problémů a také pod vlivem přestavby v SSSR, se znovu přichází s návrhem vypracovat zákon o socialistickém podniku i u nás. Kolik času, zkušeností, znalostí a práce bylo promarněno!

Náš hospodářský vývoj, zpomalení temp i absolutních přírůstků čistého národního důchodu, soustavné snižování účinnosti základních fondů a investic, zpomalení růstu produktivity práce, stagnace podílu výrobní spotřeby, neuspokojivý vývoj průměrných reálných mezd a na tom založené osobní spotřeby, zhoubná nivelizace v odměňování za práci - to vše jsou nemalé problémy, které znovu vyvolávají na pořad dne otázku strategie a směru dalšího hospodářského rozvoje, vyvolávají potřebu přestavby hospodářského mechanismu a celkového systému řízení.

Vytvoření životaschopného mechanismu a celkového systému řízení se ovšem nemůže obejít bez hluboké objektivní a kritické analýzy všech dosavadních snah a pokusů, včetně ekonomické reformy z konce šedesátých let. Je pouze na škodu věci a ^{kritického} ~~tydnicího~~ myšlení, jestliže místo odborného a ~~xxixixixix~~ politicky odpovědného přístupu k analýze reformy šedesátých let Vasil Bilak tuto reformu odsoudí tvrzením, že "se usilovalo o to, aby se do naší ekonomiky dostalo co nejvíce kapitalistických prvků". Takové tvrzení je pomlouvačné a odborně nekvalifikované. Ekonomická reforma byla připravována dlouho před lednem 1968 a její nelehká příprava se zúčastnila v odborné a veřejné diskusi celá ekonomická a společenskovědní teoretická fronta i pracovníci hospodářské praxe. Jedinou frází se tak Vasil Bilak "vypořádal" se seriózním pokusem o ekonomickou reformu v ČSSR, která co do přípravy a rozsahu byla ojedinělým pokusem o provedení kvalitativních změn v hospodářském i sociálním životě ~~xxamě~~ naší země.

Zúčastnil jsem se spolu s desítkami jiných přípravy obou dokumentů. Dobře je znám, znám i jejich další osud. Mám v dobré paměti spory, východiska i cíle, které jsme sledovali a dělnou kritickou atmosférou, jež se vytvořila při této náročné práci.

Není náhodou, že právě dokumenty jako je Akční program a program ekonomické reformy, programové prohlášení vlády z dubna 1968, další programové prohlášení ROH, Jednotného svazu zemědělců, organizací mládeže, tělovýchovných organizací, že to vše bylo dáno na index, zcela nesmyslně uzavřeno na sedm zámků do sejfů, vyřazeno z

knihoven a čítáren, včetně stranického tisku té doby. Lidé, zejména mladí, si dnes jen s obtížemi mohou udělat představu o skutečném stavu věcí v té době. Snad se od toho očekává, že t i s í c k r á t o p a k o v a n á l e ž a polopravdy, které nebudou konfrontovány s autentickými dokumenty, žádoucím způsobem ovlivní vědomí lidí a zbaví je vlastního úsudku.

Vasil Bilak chce zabránit, aby se oživila paměť našich lidí, a tam, kde tomu zabránit nemůže, chce nahnat strach.

Jedním z velkých podnětů nové sovětské politiky je říkat lidem pravdu o skutečném stavu země, života lidu. Aby však někdo mohl lidi oslovovat pravdivě, musí být pravdivý sám k sobě, ke svým chybám. Nesmí lhát, zatajovat, zkreslovat, využívat svého postavení, přehlížet, zastrášovat a ignorovat jiné, upírat jim právo říci svůj názor.

V tomto stanovisku k rozmluvě V. Bilaka s RP není možné se zabývat dalšími podstatnými a významnými událostmi kolem roku 1968, zejména ne násilným ukončením celého obrodného procesu vstupem vojsk v srpnu 1968. To je nutné nechat na jinou dobu a jiným lidem. Chci pouze protestovat proti nepravdám, zkreslování a zamlčování faktů z doby, která svou problematikou a dynamikou připomíná současné problémy přestavby v SSSR, i když v jiných historických souvislostech a jiné konstelaci subjektivních a objektivních faktorů. Chceme se také ohradit proti hrozbám, že nikomu u nás přestavba v SSSR nedává žádnou naději na odbornou nebo politickou rehabilitaci. Ale o to přece nejde. Tak si to může chápat Vasil Bilak, ale ve skutečnosti jde o objektivní, časem a vývojem poučené zhodnocení významu progresivních názorů a programů i událostí z let šedesátých pro naši dobu. Vasil Bilak však svým vystoupením dokazuje, že toho není schopen. Proto je účinek jeho hrozeb mizivý. Ti, kterým jsou adresovány, si své ideály přes všechna příkoří minulých let zachovali. Na tom se nedá nic měnit. Vývoj půjde bezpochyby dál, bez ohledu na to, kdo a jak by to ze svých dogmatických pozic chtěl. Přirozená touha mladých lidí po poznání a po pravdě je dříve nebo později přivede ke studiu faktů a dokumentů té doby, o níž je řeč. Svůj názor a poučení si udělají sami. Tomu také nelze zabránit.

Vést takovouto polemiku není žádným potěšením, zejména x v současných nerovných podmínkách diskuse. Kromě toho odvádí pozornost od aktuálních problémů rozvoje naší společnosti. Těchto problémů je víc než dost a jsou v podstatě stejné, jako byly v šedesátých letech, v mnohém hlubší a závažnější.

Současné politické vedení mělo a má již více než sedmdesát let

šanci skutečnosti v naší zemi měnit. Nemá žádnou opozici. Má plně k dispozici veškeré materiální bohatství země, všechny její pracovní zdroje, intelekt a zkušenosti obyvatel, má prostě všechno, čím naše země disponuje. Nikdo jí do toho nemluví.

P r o č se tedy věci vyvíjejí tak, jak se vyvíjejí? Proč zastáváme v tolika oblastech? Proč se za ta léta nerozvinulo hospodářství na vyšší úroveň? Proč znovu a znovu opakujeme stejné fráze a stejná zjištění? Proč se v ČSSR nerozvinul demokratický život? Proč narostla státní a hospodářská byrokracie, korupce a protekcionismus? Proč se tak rozšířila netečnost k veřejným záležitostem, pasivita obyvatelstva a konzervatismus? Proč zůstaly nevyřešeny základní sociální otázky jako bydlení, spravedlivé odměňování za práci? Proč se tak výrazně zhoršily ekologické podmínky? Těchto otázek je mnohem více.

Vím, že jejich řešení není jednoduché. Není to však také proto, že byl odhozen a sektářsky zmrzačen program demokratických a socialistických reforem z konce šedesátých let? Víme, že k řešení našich současných problémů je zapotřebí především politická odvaha, sebektirické hodnocení, vědecká analýza a syntéza a jasná pravdivá řeč.

Ke všem těmto otázkám mají právo zaujmout stanovisko všichni, kteří v této zemi žijí a pracují. Je to jejich země. Nikdo by neměl být dáván pod kuratelu, nikomu by nemělo být pod jakoukoli zámkou odmítáno právo účastnit se pozitivního řešení problémů.

V tomto hlubokém smyslu je souvislost mezi řešením našich současných problémů a mezi způsoby, jakými je dnes řeší v Sovětském svazu.

O těchto způsobech tam byla řečena významná slova: "Má-li být přestavba nezvratná a nemá-li se opakovat minulost, musí vše přejít pod kontrolu lidu. Ke splnění těchto úkolů vede jediná cesta - široká demokratizace ~~našeho~~ sovětské společnosti... Otázka tedy dnes zní - buď demokracie nebo společenská netečnost a konzervatismus. Třetí možnost není."

Jestliže hledat podněty, jaké pro nás přináší současná přeměna a přestavba v Sovětském svazu, pak je tedy hledejme na této strategické ose.

" Úspěch přestavby, její revoluční charakter jsou podmíněny širokým rozvinutím boje proti byrokratismu, prohloubením socialistické demokracie a plnějším uplatňováním tvůrčí aktivity mas" /"Poučení z Leninova boje proti byrokratismu", Komunist č. 18/1966/

PO LEDNOVÉM PLĚNU ÚV KSSS

Luboš Kohout

/Postoje vládnoucích garnitur zemi "soustavy" k sovětským reformním impulsům/

Zehraňování, ale mnohonásobně intenzivněji naše domácí veřejnost - navzdory přáním režimních ideologů - neustále porovnává vývoj v SSSR dneška s nadějným vývojem Československa v šedesátých letech a v r. 1968 vydaným Akčním programem KSČ, a ovšem i s tristním, skoro dvacetiletým vývojem Československa "normalizačního". Stydlivě a nepřímě to potvrzuje i Rudé právo, jež publikovalo názor členky ing. Vlasty Hábové /"Více studujte pravdu" / : "Zdá se mi, že se u nás stále více šíří mezi lidem obecná představa, že v SSSR se teď realizuje to, o co šlo u nás v roce 1968." - Rostoucí demokratická politická aktivita lidu, postupující smělost stále častějších a otevřenějších diskusí, dokonce i na oficiálních fórech /nikoli jen v "pivnicích" / vyvolaly obavy a reakce oficiálních ideologů. Tyto reakce se projevují v dvojí základní podobě: jednak došlo k jistému detabuizování kdysi přísně ostrežizovaných témat i témat / častější frekvence dosáhly kdysi kaceřované termíny "reformy", "samospráva" "demokratizace", "boj proti deformacím socialistické zákonnosti" "svoboda a nezávislost tisku", "veřejnost práce i kritizovatelnost práce zastupitelských a výkoných orgánů" a mnohé jiné /; jednak se režimní propagandisté zaměřili na sysifovskou práci: prokazovat odlišnosti dnešního společenského pohybu v SSSR od společenského pohybu našeho v letech šedesátých, vrcholícího "pražským jarem" 1968. Významnou součástí této "druhé tváře" propagandy jsou i zintenzivnělá vystupování předních režimních ideologů /dominují Bilak, Fojtík, Hofmann / zejména po lednovém plénu ÚV KSSS, jež představuje nové, významné impulsy k tomu, aby proces ekonomické systémových změn v SSSR, již probíhající, byl ku prospěchu věci socialismu doplňován změnami politické systémovými i proměnami v marxistické teorii a ideologii. U těchto lidí jde o obraný akt /i když častě niaofádně agresivně formulovaný / těch, kdož nesou plnou odpovědnost - zastávající klíčová mocenská i ideologická místa ve stranické hierarchii - za skoro dvacetiletou, pro socialismus objektivně niaofádně zhoubnou konzervativní politiku s neblahými následky zůstávání ve všech rozhodujících oblastech - ekonomické, politické, kulturní, morálně politické.

Ovšem československá veřejnost, která mj. se zadosťučiněním a souhlasem přijala článek "Pravdy" k nedožitým osmdesátinám L. I. Brežněva, výstižně kritizující jeho éru, počítuje nyní sklemání nad faktem, že Bilako-

vy útoky proti obrodnému procesu r. 1968, jenž - pokud by nebyl násilně potlačen - mohl představovat i v rámci celé socialistické soustavy impulz k hledání a nacházení cest k socialistickému a demokratickému pokroku, našel přísnivou odezvu v projevu taj. ÚV KSSS Medveděva. K vysvětlení příčin toho máže přispět podrobnější pohled na situaci v "soustavě", zejména na postoje vládnoucích garnitur jednotlivých zemí.

Specifiky jednotlivých zemí "socialistické soustavy" se poprvé v jejich dějinách nedemonstrují větší či menší distancováním od sovětského modelu, nýbrž odlišným přístupem, hodnocením tohoto modelu, jenž se distancuje sám od sebe. A samozřejmě hlavně hodnocením toho, do jaké míry jsou hluboké reformy SSSR, dotýkající se všech oblastí společenských vztahů, aplikovatelné na vývoj vlastního národního a státního společenství. Takto je zcela v logice věci, že staří ortodoxové a dogmatikové, kteří ztrnulý sovětský model, dnes v SSSR opouštěný a ostře kritizovaný, vnucovali se všem detaily vlastního lidu jako zářný vzor úspěšné socialistické výstavby, rozvinuli nyní náhle - kdysi jimi hanobený a trhaný - praporek specifických socialistických vývojových cest. Tím ovšem dávají zřetelně najevo, že se sovětským vývojem, zejména v politické systémové oblasti, nechtějí držet ve svých zemích krok, že jsou vskutku pod jeho vlivem připraveni dělat pouze "kosmetické" úpravy dle prastarého "aby se vlk našel a koza zůstala celá". x/

x/ Kupř. V. Bilak, který ještě na sklonku r. 1968 vystupoval v Ostravě i jinde proti "revizionistické" tezi o rozličných modelech socialismu a upozorňoval, že socialismus je jen jeden, a to je ten, který je budován v SSSR; Bilak který ještě v proslulém rozhovoru se "Spiegel" před několika málo léty viděl naší "specifiku" socialistického vývoje pouze v tom, že jsme převzali z první republiky hymnu, lásku k chmelovině, ba ani tomu lvu ve znaku jsme neusekli jeden z ohonů, najednou zdůrazňuje ve svých současných komentářích k nejnovějšímu sovětskému vývoji, že naše specifika nás velí mechanicky tento vývoj u nás neaplikovat...

x x x

Ti, kteří absolvovali nejdleší úsek při hledání a nacházení vlastních cest vývoje - Maďaři a Poláci - sledují referanci úsilí nové sovětské vůdčí garnitury od samého počátku s nepředstíraným zájmem, porozuměním, sympatiemi; zdůrazňují, že jistě při zachování vlastních specifík bude nutné být všechno hlavní a podstatné ze sovětských reform ku prospěchu věci socialismu v globálních "celosvětových" měřítcích přijímáno a tvořivě realizováno. /U nás, pokud vím, obdobné postoje zaujal snad jen L. Štrougal ve svém, již proslulém projevu v Lucerně/. Nejspíš ti, kdež nejdůsledněji sledovali sovětské vzory - tedy politické vedení Československa, Bulharska, NDR - cítí se více či méně událostmi "zaskočeni", postupně však, v přímé úměře k tomu, jak se u nich upevňuje přesvědčení o rostoucí stabilizaci moci "gorbačovské" vůdčí garnitury, začínají chápat, že se ocitli na historické křižovatce a že další vývoj i v jejich zemích

buď vyžadovat jisté přizpůsobení se nové sovětské linii, jak v zájmu udržení vlastních mocenských pozic, tak v zájmu vyřešení z tíživé ekonomické krize a stagnace, z politické neangažovanosti a pasivity národní většiny svých zemí. Konečně Rumuni/nezluvě o Albáncích - ti "soustavu" dávno opustili a nikterak neprojevuji snahu po návratu/, kteří vždy deklarovali svoji vlastní cestu ipění ne konzervativní, skoro zcela stalinském modelu ekonomického a politického řízení, nejenom prohlašují, že ne žádné ekonomické systémové, tím spíše politické systémové proměny nepomyšlejí, nýbrž že takovéto proměny jinde jsou projevem nebezpečného, zhubného "revizionismu", jenž ohrožuje samu podstatu socialismu. V mnohém hovoří stejným jazykem, jako hovořili v "Poučení" naši vládcí, odsuzující ekonomickou reformu, přijatou jednomyslně ještě před rokem 1968 celým stranickým vedením. /Starší lidé, pamatující si fakt, že Rumunsko odmítlo 21. srpna 1968, jako jediný člen V- salouvy, mohou snad nad dnešním postojem projevit údiv a rozčarování. Ovšem ani tehdejší rumunský postoj nevyplýval z nějakých sympatií k reformám "pražského jara", nýbrž z pragmatického poznání, že uhájí-li Československo svoji vlastní cestu vůči sovětské velmoci, pomůže to i Rumunsku k rozšíření již dosažených prvků nezávislosti jeho zahraniční politiky a rovnoprávnosti s SSSR v sítí ekonomických vztazích/.

Detailnějším pohledem na Rumunsko zabývají tento přehled reskeí stranické státních garnitur evropských zemí "socialistické soustavy".

Rumunské tiskoviny se osezily na přinášení dost chudičkových zpráv o průběhu a obsahu lednového pléna ÚV KSSS. Ceșuceacu v projevu vysloveně k rumunské vnitřní problematice ostře odsoudil "tržní socialismus volné konkurence" a "rozvoj soukromých drobných vlastníků", neboť "kapitalistické vlastnictví, malé nebo velké, zůstane kapitalistickým vlastnictvím". Vědecký socialismus dle něho prokazuje se na příkladu rumunského hospodářství, jež je založeno na socialistickém vlastnictví.

Velmi závažným negativním faktorem rumunského dneška je, že se z "neznaných" zdrojů šíří anonymní kampaň, dokazující, že zjevné závažné obtíže rumunského národního hospodářství způsobilo nesplnění závazků SSSR, pokud jde o dodávky důležitých produktů. Sovětský velvyslanec Tjaželnikov na tiskové konferenci 27. II. již podruhé ze měsíc tyto anonymní zprávy desenteval, což k době, kdy dopisují tuto stať, rumunská oficiální místa dosud neudělala!

Velvyslanec upřesnil, že SSSR pouze v lednu dodal Rumunsku 38 miliard m³ přírodního plynu, více než bylo dohodnuto a nafty o 27 miliard rublů více, než představuje odpovídající dodávka rumunského zboží SSSR "v situaci, kdy i "my máme těžkosti s energií a palivem, vzhledem ke kruté zimě". Novinářům sdělil, že za rok 1966 stouply dodávky paliva, energie, surovin a polofabrikátů do Rumunska proti roku předchozímu. - Obchodní

výběhá SSSR a Rumunskem se v r. 1986 v porovnání s r. 1985 zvýšila o 24% a v průběhu r. 1986 je to "největší zvýšení obchodu SSSR oproti kterékoli socialistické zemi". V letošním roce se má obchod zvýšit o dalších 12%.

Ze zaznamenaní stojí i prohloubený konflikt s Maďarskem vzhledem k tomu, že i na mezinárodním fóru maďarské delegace, aniž by jmenovala, svým hlasováním pro navržený dokument v národnostní otázce nepřímě kritizovala pronásledování početné maďarské menšiny/okolo 2 milionů lidí/ v Rumunsku. V Maďarsku, kde hospodářská reforma trvá téměř dvacet let při vstupu s ústupu a kde zhruba od r. 1960 se uplatňuje realistická, poměrně liberální politika, jsou reformy v SSSR chápány jako "podpora a potvrzení" jejich vlastní cesty. Ve všech významnějších maďarských listech se zdůrazňují všechny tři hlavní složky sovětského společenského pohybu: přestavba, demokracie, kadrová politika, chápány ve vzájemné jednotě. - S uspokojením se konstatuje shoda či blízkost připravovaného sovětského zákona o podnikáři s již realizovanou maďarskou praxí /větší samostatnost podniků, volba správních těles a ředitelů při využití veřejného konkursu, větší přizpůsobení trhu a otevírání vůči světu. - Maďarsko dospělo kupř. daleko ve vytváření smíšených podniků, kterýžto proces v SSSR teprve začíná. Zákon o účasti zahraničního kapitálu v domácím hospodářství byl přijat již v r. 1972 a od té doby bylo vytvořeno asi 70 společných kolektivů s celkovým vkladem 100 milionů dolarů/. - Se satisfakcí se přijímají prohlášení Gorbačova i jiných, že při zavádění reformy chtějí pečlivě studovat a využívat zkušeností těch zemí, jež v reformách došly nejdále; zároveň se - nesporně bone fide - zvedá varovné prát, že nyní, v souvislosti s různými nedostatky a slabinami národního hospodářství dochází v Maďarsku v mnoha směrech k upřesňování a modifikacím reformy, byť ne k změně principiálních.

Demokratizace politického života, na kterou jsou zde dost hrdí, se nejzřetelněji projevuje v rámci parlamentu. V minulých parlamentních volbách /v létě 1985/ vystupovali proti sobě závažně nejméně dva, někde i více kandidátů. Takto se stalo, že mnohá známá jména neprošla/cvšez závažné omezení demokratičnosti voleb bylo v tom, že 35 nejvýznamnějších politiků, vědců, společenských pracovníků, nemělo protikandidáty/. Parlamentní debaty jsou otevřenější a různorodější. Nikoho nepřekvapí ani hlasování proti vládním návrhům.

Otevřenost práce státních orgánů, jako významný rys demokracizace, získala impuls na podzim 1986, kdy začal působit nový, poměrně liberální zákon tiskový. Dokument mj. zavazuje nejvyšší tělesa povinně seznamovat veřejnost se svými aktivitami. Podobně jako v Polsku začal působit i v Maďarsku vládní mluvčí. - Konečně již dlouho se zde, i oficiálně, hovoří to ne rozdíl od Československa - o přípravě kadrových změn, zejména ve směru omezování vyšších složek strany a státu, avšak k podstatným kro-

kům v tomto směru dosud nedošlo.

Je ovšem potřebné dodat, že závažné hospodářské obtíže, stagnace výroby a dokonce oficiálními místy přiznaný jistý pokles životní úrovně lidu vede k sociálnímu a politickému napětí, k tlaku zdola, zejména z intelektuálních, ale i z dělnických kruhů k "reformě reformy", nejvíce pak k osvobození vlády a výkonných orgánů správy vůbec od kontroly a poručnickování strany. Tlaky k radikálnější demokratizaci se promítly i do rozličných, často diametrálně protikladných hodnocení maďarských událostí, jejichž 30. výročí bylo vzpomenuáno na podzim 1986. "Reformou reformy" požaduje kupř. skupina liberálních ekonomů a sociologů, jež vypracovala ve výše uvedeném směru více než 60 stránkový elaborát a předložila jej stranické státnímu vedení k řešení. Zdá se, že pozitivní reakci na dokument z vládní strany nelze očekávat, snad jen na některé momenty v něm. Maďarské stranické státní vedení úzkostlivě stráží nepřekročitelnost dosavadních hranic demokratizace, což se mj. promítlo i do otevřeného ostrého konfliktu s většinovým spisovatelským svazem, z něhož straníci vystoupili na protest proti jeho politické opozičním tendencím i proti jeho hodnocení dramatické maďarské poválečné historie.

Polské vedení v čele s Jaruzelským uvítalo reformní politiku vedení sovětského také proto, že Kš též díky ní má volnější ruce při snaze o realizaci nelehkého úkolu, jež si předsevzalo, dosáhnout národního usmíření. Nepochybně se otevírají či prohlubují přepestré možnosti k hledání a nacházení Polska prospěšných společenských kompromisů i s dosud opozičními silami, jako jsou některé složky Solidarity, opouštějící ilzeální činnost, tía spíše s vlivnou římsko-katolickou církví, zejména s jejími episkopátními špičkami, či s částí dosud opoziční laické inteligence. Nově sovětská politika posiluje pozice jádra Jaruzelského vedení vůči dosud vlivným a aktivním sektářsko konzervativním, nepružným složkám ve straně.

V tomto směru působí i polský tisk, nevyjímaje ani některé tiskoviny Kš katolického zaměření. Bez takového postoje i jinak spýšlejších by bylo nemyslitelné, aby úvahy kardinála Glempa o vztahy církve a státu v Polsku a o polské národní situaci otiskly bez jakéhokoli cenzurního zásahu nebo závažných kritických připomínek "Literaturnaja gazeta". Za zaznamenaní stojí, že na rozdíl od tisku některých východoevropských zemí/Rusinsko, NDR, ale do značné míry i ČSSR/, jež neseznamuje čtenáře s početnými sovětskými kritikami minulosti, zejména stalinské, ale i brežněvovské éry, polští komentátoři věnují této historické dimenzi sovětských společenských proměn mimořádnou pozornost.

Ovšem ani z Jaruzelského vystupování, ani z jiných polských textů nevyplývá, že by stranické státní vedení chtělo do procesu národního dorozumění a usmíření začlenit v nějaké podobě znovuzorganizovanou, zneinstitucionalizovanou "Solidaritú", jež svým způsobem politické ope-

zišní odbory, tedy kontinuitní s odbory, tak jak působily před vyhláše-
ním vyjimečného stavu. - Zdá se, že komplikovanost polské situace nepo-
chopile ani většina umírněnějších, z illegality vystoupivších/nebo nik-
dy se k ní neuchýlivších/ představitelů "Solidarity", pokud namísto maso-
vého pronikání do vládních odborů a ovlivňování jejich práce přikročili
k znovazakládání buněk "Solidarity", což v dnešních polských podmínkách
je projevem nerealistického sektářství a nemůže být politickým vedením
příznivě přijato. Totéž platí o jejich odmítavém postoji k Jeruzelského
konzultativní radě pro společenské záležitosti, založené koncem r. 1986
s hlavní náplní: radit Jeruzelskému, jakými cestami dosáhnout národního
usmíření. Špičky polského episkopátu, na rozdíl od většiny předáků "So-
lidity" se do práce Rady bez váhání zapojily, zatím co "Solidarity"
je zde zastoupena jen jedním bývalým svým právním poradcem. Zpráva z
Polska z 2. III. 1987 sděluje, že tato Rada se většinově usnesla doporu-
čit Jeruzelskému, aby ti, kdož v důsledku svých politických stanovisek
byli po vyhlášení vyjimečného stavu existenčně postiženi, či kteří dnes
jsou z politických důvodů na rozličných místech odmítáni, mohli znovu
zestávat přiměřená pracovní místa.

K vystoupení W. Jeruzelského k lednovému plénu ÚV KSSS v této souvislo-
sti ještě poznamenávám, že současný vliv "Solidarity" hodnotí jako málo
významný. Což neznačuje, že v odmítavém poměru k ní obnovení její čin-
nosti se sice nic podstatného nemění, zároveň však že se sφεjně nepřikro-
čí k nějakým ostřejším represím vůči jejím výtrvalým stoupencům. Mimo ji-
ného i proto, aby se dále oslabily pozice těch z nich, kdož stále tíh-
nou k ilegální podzemní činnosti. - Amnestie politických vězňů, která
byla v SSSR vyhlášena a je až dosud prováděna jako částečná a vázaná na
sliby propuštěných, že nebudou pokračovat ve své činnosti, ze nich byli
dříve odsouzeni, byla v Polsku provedena úplně! Tento fakt také- možná
podstatně- ovlivnil americké zrušení dosavadních sankcí proti Polsku vy-
jimečného stavu. Legální vůdce "Solidarity" a Walencou v čele prokázali
v tomto důležitém bodu svými tlaky na americkou vládu, že také dovedou
politicky myslět a rozmnožili takto alespoň svůj morálně politický vliv
na polskou společnost, ale i možnost startu do znovuoživování polského
vnitropolitického života. x/

x/ V těchto souvislostech nemůže politicky myslící čs. občan neporevna-
vat situaci u nás se situací v Polsku, pokud jde o lidská a občanská prá-
va. Když byli počtí političtí vězni propuštěni, došlo ke groteskním
scénám, neboť A. Michnik a někteří další odmítli opustit místa izolace,
dokud nebudou propuštěni všichni ostatní a byli humaně, šetrně, deslo-
ve vyneseni strážnými orgány z vězení ven. Několik let trvalo pátrání
po ilegálně pracujícím Z. Bujakovi. Nakonec jej polské bezpečnostní or-
gány dopadly, byl uvězněn a při vyhlášení amnestie po krátké době věz-
nění spolu s ostatními propuštěn. Podobně B. Liš již znovu může pracovat
ve svém oboru, zatím co jeho čs. jmenovec Láda se musí ještě až do čer-
va 1987 hlásit denně coby "podvrtný recidivist" na příslušném VB. - Lá-
dá, jako P. Uhl, R. Bettěk, J. Šabata, M. Hübl, a přesnozí další prožili

mnoho let v československých věznicích a táborech jenom proto, že veřejně vyjadřovali své kritické názory na cesty, jimiž se má ubírat naše společnost k socialistickým cílům, v přemnohém blízké těm, jež zaznívají v obrozující se společnosti sovětské. V době, kdy v Polsku, SSSR, a dokonce i v asijském Afganistanu vyhlašují vládní představitelé pro politické vězně - v Afganistanu dokonce dříve bojující se zbraní v ruce proti režimu - dalekosáhlé amnestie, proběhl u nás soud propagátory jazzové hudby; P. Pospíchal zatčen, uvězněn a hrozí mu trest dlouholetého žalářování. V takové době "tání" prohlásuje V. Bilak v srdci kulturní Evropy, jež svého času bylo ostrohem demokracie uprostřed moře fešistických a polofešistických diktatur, že pokud jde o rok 1968 "ve světě se sotva setkáme s případem, že by se kontrarevoluce řešila tak humánně", rozumí se jako v Československu, kde spolu s rodinnými příslušníky bylo existenčně, ale v některých případech i soudně - s vysokými ortely - poničeno až asi milion občanů. Přitom existenční postihy se týkaly nikoli "kontrarevoluční činnosti", jež v ČSSR r. 1968 prostě neexistovala, nýbrž hlavně toho, že postižení sice uznávali složitost politických poměrů v ČSSR r. 1968, ale odsítali "prevdu" cizí socii dosazených vládnů, vtělenou do příslušného dokumentu, že v ČSSR se vytvořila kontrarevoluční situace, naléhavě vyžadující zásah cizích vojsk. Nežkoří připomenout v této souvislosti myšlenku manifestu, jímž se národní většina obrátila na naše vedení před schůzkou s vedením sovětským v Černé n. Tisou, nedlouho před 21. srp. srp. 1968:

"Nadešel okamžik, kdy se naše vlast po staletích stala opět kolébkou a nadějí, nikoli pouze našich. Nadešel okamžik, kdy můžeme počít světu důkaz, že socialismus je jediná skutečná alternativa pro celou civilizaci.. Víš nad námi hrozba nespravedlivého trestu, který až by měl jakoukoli podobu, zasáhne jako bumerang i naše soudce, zničí naše díla a především tragicky poskvrní myšlenku socialismu všude na světě na dlouhou řadu let. Soudruzi... Bartírku, Bilaku, Černíku, Dubčeku, Koldere, Kriegle, Pillere, Rigo, Sarkevský, Špačku, a Švestko, soudruzi Kapku, Lenárte a Šinone... je vaším historickým úkolem zabránit takovému nebezpečí! Je vaším posledním přesvědčit vedoucí představitelé KSSS, že obročný proces v naší zemi musí být doveden do konce tak, jak to odpovídá zájmům naší společné vlasti i zájmům pokrokových sil na všech kontinentech. Vše, oč usilujeme, dá se shrnout do čtyř slov:

S O C I A L I S M U S ! S P O J E N E C T V Í ! S U V E R E N I T A !
S V O B O D A !

- V socialismu a spolenectví je naše garancie bratrským zemím a stranám, že nepřipustíme vývoj, který by ohrožoval skutečné zájmy národů, v jejichž svazku přes dvacet let čestně bojujeme za společnou věc. V suverenitě a svobodě je naopak garancie naší zemi, že se nebudou opakovat těžké chyby, které ještě před nedávnem hrozily vyústit v krizi.

Vysvětlete svým partnerům, že extrémní hlasy, které tu a tam zaznívají v našich domácích diskusích, jsou právě produktem policejné byrokratického systému, jenž tak dlouho dusil tvářící myšlení, až zahnal řadu lidí do vnitřní opozice. Přesvědčte je bezpečtem příkladů, že autorita stromy a pozice socialismu u nás jsou právě dnes neporovnatelně silnější, než kdykoli v minulosti. Řekněte jim, že potřebujeme demokracii, klid a čas, sbychom byli lepšími socialisty a důstojnějšími spojenci než kdykoli dřív! /podtrhl L. K., jako dnes mimořádně aktuální! - Prostě prosluňte jménem lidu, který v těchto dnech přestal být pojsem a stal se znovu silou, jež vytváří dějiny! - Velký národní básník Jaroslav Seifert k tomu tehdy dodal

"A volám vášnivě a ze všech sil:
 Nepromarněte tuto lásku!
 Bylo by těžké unést zklamání
 v té zemi tolikrát už zklamané"/Literární listy svl. vyd.
 26. července 1968/

Co k tomu dodat? Snad jen to, že nám nikde nezakáže dnes tleskat onomu Gorbačovovi, který již nesčetněkrát ve svých projevech zdůraznil, že potřebujeme více demokracie, sbychom měli více úspěšného a progresivního socialismu!

Z trojice dalších politických garnitur - NDR, ČSSR a Bulharska - zaujímají nejrezervovanější přístupy k sovětským reformám politické špičky NDR.

Tezní tisk přinejvíš z Gorbačovových projevů často jen stručné výtahy, zejména se nepíše, co kritického Gorbačov i jiní říkají o teoretických konceptech socialismu a praxi od třicátých do poloviny osmdesátých let a nacpák, projevuje se snaha přetiskovat ze sovětského tisku vše pozitivní - a není toho málo, - co se tu píše o efektivnosti a prosperitě východoněmeckého hospodářství. Až dosud se neprojevují žádné známky toho, že by NDR, pod vlivem reforem sovětských, připravovala nějaké pronikavé změny svého dosavadního národohospodářského modelu, tím méně modelu politického. Je odivné, že pokud sovětské představitelé čas od času mluví o nutnosti vysvětlit lépe přátelům principy prováděných i zamýšlených reforem, neboť je dosud "pochépní" nedostatečně, míní tím především východoněmecké představitelé. - Ovšem sovětské zahraničně politické iniciativy vedení NDR plně podporuje. - Je samozřejmé, že za takového stavu věci v NDR se obě země více než kdy jindy orientují na snadno dostupný západoněmecký rozhlas a televizi, pokud se chtějí dozvědět něco podstatného o sovětském vývoji. Samozřejmě, že dříve "ležák" - sovětský tisk* - se proměnil ve vyhledávaný a ne vždy dosažitelný informační zdroj.

V Bulharsku si pospíšili a vydali dokonce brožuru s Gorbačovovým projevem a s rezolucí lednového pléna. Situace je dost podobná československé, neboť ze hlučné rétoriky o sovětských reformách a ze orientální chvalozpěvy na adresu gorbačovského vedení se skrývá skutečnost, že stav hospodářství se prudce zhoršuje, především vzhledem k silnému odporu stranické státní byrokracie vůči reformám a že o jejich míru a hloubku se vede urputný, tu skrytý, tu otevřenější zápas i na nejvyšších místech mocenské pyramidy.

Pokud jde o vztah k sovětským reformám v oblasti politické, našlo bulharské politické vedení opravdu svéráznou cestu k jejich elegantnímu odmítnutí. Mimo jiného se totiž zdůrazňuje, že Bulharská KS již na dubnovém plénu 1956/1/ přijala "historická" rozhodnutí o demokratizaci vnitrostranického života, kádrové politiky ve straně a společnosti, o úkolách lech ideologie. V Sofii tvrdí, a to dost otevřeně, že hlavní demokratizační práce byla odvedena již o tři desetiletí dříve, než byly nové procesy zahájeny v sovětské straně a společnosti. Na počtu dne je tudíž pouze další rozpracování a realizování usnesení z r. 1956!

Ani strana, ani kulturní pracovníci nepocítují potřebu podstatných proměn v obsahu umělecké tvorby a ve vytváření podmínek pro svobodnější a různorodější autorskou tvorbu, jako je tomu v SSSR. Bulharskou specifikou v této oblasti je dominace svérázného "historismu". Nejpočetnější jsou vědecké a umělecké práce oslavující 1300 let trvající bulharský

stát a se zjevným nacionalistickým zabarvením glorifikující významné dějinné osobnosti a historické události. Je tu zřetelná kontinuita s velkoruskou historickou propagandou stalinismu a příbuznost s nacionalistickou produkcí v sousedním Rumunsku. Rozdíl oproti Rumunsku je ovšem v tom, že bulharský nacionalismus nemá ani dnes - jako již tradičně - protiruský osten, zatím co protiruské zaměření nacionalistických děl rumunských je očividné. V této souvislosti je příznačné, že z Gorbačevova projevu na lednovém plénu se vůbec nekomentují partie, věnované problematice chyb v národnostní politice SSSR v nedávné minulosti. To není náhodné. Státnické vedení Bulharska stojí totiž pevně na stanovisku, že národnostní otázka v Bulharsku vůbec neexistuje, resp. je jednou provždy vyřešena a jakékoli další řešení je nepotřebné. Otevřeně se tvrdí, že "v Bulharsku žije jednotný bulharský národ", což bylo konstатовáno v materiálech posledního sčítání lidu v prosinci 1985, kdy vůbec neexistovala rubrika "národnostní příslušnost". Stejně tomu bylo i při sčítání předchozím z r. 1975. - Každé vytyčení otázky osudu kolem 700.000 Turků, asi 200.000 Makedonců, nezanedbatelného počtu Arménů, Řosů, Rumunů a jiných se považuje za "všeňování do vnitřních věcí LR Bulharské."

x x x

Letný pohled na vývoj v Čínské lidové republice:

Ve vztahu k reformám v SSSR lze vyslovit dost kategorický soud: V zahraničně politické oblasti se projevuje dost výrazný trend k stlícení čínské a sovětské politiky, i když vztahy Číny k evropským zemím "soustavy" jsou zřejmě užší a plodnější než vztahy čínsko-sovětské. Kursem na ekonomické reformy, na socialistické tržní hospodářství předstihla Čína již od počátku osmdesátých let, výrazněji od r. 1984, dost zřetelně vývoj SSSR stejným směrem. Ani po pádu Hu-jao banga se nezdá, že by Čína pomyslela na opuštění dosavadní ekonomické systémové reformní orientace. Na rozdíl od SSSR, který s reformou ledva zapečal, může se Čína pochlubit přes přechodná průvodní negativa - mnohými úspěchy.

Zdálo se, až do Huova pádu, že budou rychlým tempem probíhat i reformy politické systémové. Nyní nad nimi visí mnohé otazníky. Mohutné studentské demonstrace v nejvýznamnějších čínských městech, vynázející rozvoj demokracie v podstatě západního typu, aktivizovaly odpůrce politické systémových proměn, kteří v čínském vedení dost výrazně nastupovali proti Huově oficiální linii ~~dost výrazně~~ již nejpozději k září 1986. Huův pád, zdá se, že nikoli totálně - zůstal členem Politbyra - nesporně Gorbačevovi uškodil právě v době, kdy probíhalo obtížné jednání o náplni budoucího pléna ÚV KSSS, jehož datum započetí tehdy nebylo ještě - zřejmě pro vážné rozpory ve vedení KSSS - stanoveno. Přes trvajících nedostatek hodnověrných zpráv lze soudit, že protivníci další demokratizace v SSSR využili jak Huova pádu, tak Alms stinských demonstrací k pozvednutí varovného prstu a k zdůraznění toho, kdo vede přílišné "popuštění uzdy" nevypočítava-

želané lidové mase. Ostatně tehle je nám přece důvěrně známo z památného roku 1968, kdy stranické státní konzervativci činili totéž a k obnovení starých pořádků, nemajíce sami dost sil, povolali sovětská vojska pod záminkou údajného "ohrožení socialismu". Napsal jsem kdysi, před devatenácti léty proti nim, že "ztotožnit se s věcí je chválné, ztotožnit věc se sebou je politováníhodné".

X X X

S pochopitelnou maďarskou a polskou vyjímkou odpověděla tudíž ostatní stranické státní vedení v evropských zemích "soustavy" v podstatě odmítavě nebo vyhyčavě, rozpačitě, již dřívějšími frázemi o "demokratizaci" na nejzávažnější tézi lednového plánu ÚV KSSS o podmíněnosti zdaru ekonomické reformy reformami politickými, o nedílném spjetí a vzájemné dialektické jednotě demokracie a socialismu. - V situaci, kdy v sovětské společnosti a ve straně probíhá stále nerozhodnutý střet starého, konzervativního, s novým, socialisticky a demokracicky revolučním, její stranické státní vedení v ostatních evropských zemích "soustavy" takeovou míru autonomie a svobody v rozhodování, jakou neměla nikdy předtím v poválečné historii! První tajemník předsednictva ÚV KSSS, ba sni toto předsednictvo jako celek, dokonce za předpokladu, že je názorově plně jednotné - což není jisté - nená sílu přinutit kterékoli stranické státní vedení ostatních zemí "soustavy" k plnému sledování sovětského kurzu ve vlastní politice, tím méně pak sílu zaměnit špičkové mocenské garnitury za "rozsudnější", či přesvědčenější o nutnosti tveřivé splikace všech sovětských reformních aktů na procesy ve vlastních zemích. - Prozíravý pragmatik s historií poučený zkušený praktik v mocenském zápolení, jakým Gerbačov nesporně je/poučený též neblahým osudem svého reformního předchůdce Chruščova/ chápe, že by jakákoli roztržka nebo jenom vyhrocení vztahů a konflikt/kupř. s Ceaucescem/ mohly domácími odpárcem reformou posloužit jako vítaná záminka pro jeho svržení a nahrazení jiným člověkem, jenž by v reformách tolik "nepespíchal" a tolik neochrožoval a neoslaboval pozice a privileje stranické státní byrokracie. Daleko katastrofičtější by pak bylo, kdyby v procesu reform v SSSR došlo kdekoli - třeba tam nebo v kterékoli zemi "soustavy" - k novému vydání maďarských či polských událostí. Gerbačov nemůže uvítat ani nějaké nové vydání "pražského jara", kdy impulsy a stranická vedení rozvíjené reformy "shora" byly doplaňeny nesmírně silnou lidovou aktivitou "zdola", kterou naše stranické a státní vedení té doby jen s obtížemi usměrňovalo a regulovalo do mezí s mantinelů, daných naším geopolitickým postavením. - Zatím dává Gerbačov najevo, že v žádném případě nechce předsedat nějakému rozkladu "soustavy"/a asi by mu dlouho nepředsedal/. Sovětská reforma, stejně jako předpokládané a pravděpodobné reformy jinde, je a asi bude přísně řízenou a dávkovanou reformou "shora". Tím ovšem Gerbačov stojí před stejným dilematem, jako stáli v r. 1968 pražští reformátoři: buď hlídat každý krok reformy a tím

způsobit, že lidová aktivita se bude rozvíjet jen velmi zvolna nebo soustředit energii jen na obecné usměrňování reformního pohybu a riskovat rozvoj radikalistických tendencí v masách, jež by za jistých okolností vyústily v tragický společenský střet. Toho by konzervativní byrokracie využila pro násilné potlačení jakýchkoli podstatných společenských reform.

Ož vedení polského či maďarského, až k vedení československému, bulharskému či německému panuje plná shoda v názoru, že pokud k reformám má dojet, musí být v každém případě komunistickými stranami nejen regulovány, nýbrž v každé vývojové etapě pevně, i v detailech, řízeny. A s tím také nepochybně kalkuloval V. Bilak svými vystoupeními a tento jeho kalkul mu zatím vyšel, o čemž svědčí nejvíce Medvěděvova sovětská odezva. Surozřejmě že se do jeho vystoupení promítala sřetelně i snaha redukovat, zejména v politické oblasti, referaty na minimum, neboť by byly dle jeho představ, zneužity "previcí" či "antisocialistickými" živly v 70 "protisocialistickém" směru.

x x x

K pochopení toho, že jak obtížné, nepřehledné, složité situace se Gorbačov chystá na svoji československou návštěvu, uvedu ještě pohled na situaci v SSSR po lednovém plénu.

Gorbačov se stal generálním tajemníkem nepochybně s podporou armádních a státobezpečnostních špiček, s podporou některých, zejména mladších složek mezi vedoucími složkami stranického aparátu i progresivních složek technokratů a vědců. Následoval všude - ve straně, státním aparátu, ale také v armádě a bezpečnosti - pravý kádrový tajfun, který smetl všude, v Politbyru zejména většinu lidí přímo zavázaných Brežněvovi ze své kariéry a nehledil je lidmi, vědčícími za rychlé kariéry teprve novému generálnímu tajemníkovi. To na špičkách všech řídicích složek, nikoli na středních stupních řízení. V situaci, kdy ani z Politbyru nevykloučil všechny odpůrce ekonomické reformy, tuto reformu zahájil, jistě proti rozhořčenému odporu středních řídicích složek sovětské stranické státní byrokracie, a ještě navíc v situaci hlubokého politického spánku lidových mas. /Nezanedbatelnou část pracujících popudil proti reformám anti-alkoholickým tažením a tlakem na upevnění pracovní kázně/. A ze této situace začal připravovat nové plénum ÚV KSSS/původně snad málo zahájit práci již v říjnu/ s programem rozvinutí reform politických a s programem dalšího kádrového tajfunu, jenž by rozmohl a prohloubil jeho politické mocenské pozice k zajištění vytyčených demokratizačních cílů. Ačkoli na lednovém plénu plán další demokratizace společnosti prosadil, neprosadil ani v tomto bodě beze zbytku vše, co postuloval. A nezdá se, že by, byť jen málo, postoupil v kádrovém, mocenském zajišťování tohoto procesu. Poučná je v tomto směru historie jeho pořádku svolat - poprvé od r. 1941 - stranickou konferenci, někdy na počátek

r. 1988, jež by posoudila výsledky dosavadního procesu ekonomických reforem a vytýčila pevné obrysy obsahu změn politického systému. V rezoluci pléna se svolání takovéto konference neobjevilo, v závěrečném slovu se Gorbačov jen znovu zmínil o potřebě svolat ji a zdůraznil, že se členové ÚV/zřejmě menšina/ za takovýto proces přimlouvali. Při svém Baltském turné po plénu i na sjezdu odborů pak dost neurčitě hovořil o tom, že se plénum ÚV na některém svém zasedání pro tuto konferenci vysloví po předchozím doporučení předsednictva. Jiný moment, hodný pozornosti a nesvědčící o upevnění Gorbačovových mocenských pozic je možno spatřovat v tom, že z Politbyra odešel jen bývalý již takzvaný kazašský Kunajev a nikoli ukrajinský Ščerbickij, ostře před plénum kritizovaný za nedostatky a chyby v práci ukrajinské stranické organizace. Do Politbyra nepronikl nikde nový, ani iniciativní moskevský stranický tajemník Jalcin, jehož práci plénum města neopak dost ostře kritizovalo.

O situaci v současném stadiu reformy psal výstižně v "Literaturnaja gazeta" z 19. II. akademik Abel Aganbegjan. Autor soudí, že "k přelomu v sovětské ekonomice dosud nedošlo", že by bylo nerealné očekávat, že se tento podstatný obrát bude realizovat v krátkém časovém období. "Přelom se teprve očekává". Hlavní procesy jsou ještě před námi. Akademik věnoval pozornost "zponslování tempo přestavby", na něž mimo některé objektivní těžkosti působí i psychologická nepřipravenost kádrů, jejich pasivní nebo aktivní odpor vůči novému kurzu. Často tento odpor prokazuje správá správní aparát, který ztrácí část privilegií a práv ve prospěch prohlubování samostatnosti a práv podniků. Někdy se však staví na odpor i část dělníků, kteří si zvykli i na bezpracné mzdy a stavějí se na odpor přechodu k systému rozdělování dle odvedené práce. Konečně se na odpor stavějí i někteří hospodářští vedoucí, bojící se samostatnosti a přebírání odpovědnosti, jakož i část aparátu v ministerstvech a správách, neboť hospodářská reforma prokazuje, že některá správní pracoviště či pracovní místa jsou nepotřebná.

Aganbegjan poukázal i na některé objektivní těžkosti současné fáze sovětského hospodářství. Věnoval pozornost velkému podílu ruční práce /kolem 50 milionů pracujících, neboli každý třetí v průmyslu, každý druhý ve stavebnictví a třetí až čtvrtý v zemědělské výrobě/. Poukázal na zastaralou technickou úroveň hospodářství a uvedl údaj, že více prostředků bylo vloženo do oprav než jako investice do nové techniky. - Stále se vyrábí mnoho nepotřebného a málo kvalitního zboží. Nj. uvedl, že SSSR vyrábí čtyřikrát více traktorů než USA a dosahuje značně nižší zemědělské produkce.

K tomuto jeho střízlivě skeptickému pohledu nutno dodat, že se neprojevil obrát v stále mánořádně kritickém stavu zásobování obyvatelstva potravinami, což nesporně nejvíce ovlivňuje převažující stále pasivní postoj širokých lidových mas k reformě. - Trvajícím značným společenským

spatie má i kořeny "historické". Stalines počinaje, Chruščovem pokračuje, pošedovaly všechny sovětské vůdčí osobnosti od lidu odříkání a oběti ve jménu budoucího, vzdálenějšího či blízkého blahobytu, který se ve stanovených lhátkách nedostavil. Je nesmírně těžké probudit masy z takové letargie a podnítit je k činnorodé aktivitě- demokratické a samozprávné- když se jim za oběti dneška nemůže slíbit v dohledné době ani střízlivá míra životního standartu.

Ze takovéto situace v "soustavě" a v SSSR má v brzké době /už 6. dubna přijet k nám, do ČSSR generální tajemník ÚV KSSS Michail Gorbačov.

XXXXX

XXXXX

XXXXX

Jak charakterizovat dnešní politickou situaci u nás?

Základním rysem vývoje našeho veřejného mínění/při trvajícím převaze lhostejných, zajímajících se, ale vyčkávajících, až "jak to dopadne"/ je příznivý obrát v názoru k SSSR. - Stručně jej lze vyjádřit myšlenkou, že onen, tehdy "brežněvovský", neostalinský konzervativní Sovětský svaz, který silou tenká a letadél potlešil demokratizační pohyb v Československu r. 1968 a pro tento antidemokratický a objektivně i antisocialistický akt právem nenáviděný, nyní provádí podobné reformy, k jakým jsme tehdy přistupovali my. Lze na něj tudíž hledět jako na činitele, který může znovu podnítit obdobné reformy i v naší zemi, trpící již skoro dvěma deset let pod jhem reskóni "normalizace". Vždyť přerýv progresu jen prohloubil a zostřil všechna ta negativa našich společenských vztahů, jež chtělo a nesohlo "pražské jaro" ku prospěchu socialismu našeho i světového odstranit a dát nové impulsy demokratizačnímu i socialistickému pohybu u nás , a v důsledcích i v "soustavě".

Až přijede M. Gorbačov do Československa, bude před naším lidem skládat obrovskou, nesmírně obtížnou "zkoušku státníkovů" .

Ne jedné stráně nemůže nepodpořit naši vládní garnituru, která se jako celek oficiálně přihlásila k novému sovětskému kurzu, včetně demokratizačního kurzu lednového pléna 1987 /i když jistě jsou tu u jednotlivých jejích údů opravdové vztahy k němu hodně diferencované, ba dokonce vzájemně protikladné a promítá se do nich zřetelně i vzájemný sociální, snad i "nástupnický" zápas/. Je-li tu podstatný a výrazný rozdílnoproti záporným či vlažným postojům nejvíce rumunského, ale i východoněmeckého politického vedení, pak do Gorbačovova pražského postupu se nutně musí promítnout jeho uspokojení, ale i svýa způsobem "vděk" a "dík" pražskému "normalizačnímu" /až dosud/ politickému vedení za to, že mu nekomplikuje obtížné a nezaviděnihodné/stále ještě! /postavení doma i v "soustavě". Zajisté, že už i této 7.11./1989. jednosta /píši bez uvozevek/ naší a sovětské stranické státní vůdčí garnitury vyvolá rozčarování a odstup od Gorbačova u těch/ početných/, kdož v takovéto procesu budou vidět pošlapání masově fixovaných představ, že až

přijede Gorbačov do Československa, udělá tu pořádek, "začne čistit schody shora", vyházi garnituru "starců", kteří zavinili skoro dvacetiletou všestranou vícedimenzní stagnaci či úpadek a regres a nahradí ji nějakou- ovšem závažně z rukávu vytřepanou - progresivní garniturou z mladších ročníků.

Takže na druhé straně stojí Gorbačov před úkolem nezklepat naděje alespoň oněch "minimalistů" v národě, kteří věří, že má dost sil, schopností i snahy někde ty "starce"/politické, ani ne tak fyzické/ ve směru vytváření podmínek pro progres ekonomický, politický i morálně politický alespoň "dokopat". Kdyby měl Gorbačov u nás vystoupit třeba jen v té podobě, jak vystoupil na tiskovce tajemník Medvěděv, tedy proti těm, kdož byli a jsou alespoň v očích starší generace - s reformním hnutím "pražského jara" nedílně spjatí jako jeho vůdčí složky, mohl by ku škodě reformního pohybu - nejen u nás!! - ztratit, a to dost rychle, desítky sympatií a podporu lidu, jenž by znovu upadl do původní pasivity a lhostejnosti "normálního režimu" éry.

Také naše politické vedení bude při návštěvě Gorbačova skládat "zkoušku státníkovu". Ta bude úspěšná, pokud zůstane zlepcověstný Bilek se svými útoky proti reformám "pražského jara" v pozadí a pokud do popředí vystoupí projevy pozitivně propagující prosezování reform souvětského typu, včetně, a zejména, těch v oblasti politiky a kultury, i u nás.

Praha dne 8. III. 1987

DISKUSE

M. H ü b l

R. Z u k a l

V. T e s a ř o v á

L. K o h o u t

Nekladme si sami tenata

Řada "osmašedesátníků" začala po nástupu M. Gorbačova do funkce genseka ÚV KSSS psát dopisy či jiné texty, ve kterých nastolují problém "Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ" a žádají vedení KSČ o jeho odvolání a zrušení, případně myslí, že toho dosáhnou zampřispění samotného Gorbačova. Někteří z autorů to formulují přímo tak, že Poučení je přímo Past současné politiky KSČ a jejího vedení. Mnozí z nich jsou pak překvapeni a přímo zaskočení, když se brzy nato dočtou odpovědi, "toho se však nedočkají" /Vasil Bilak RP 11.2.1987/ a přímo šokováni jsou pak tím, že moskevská Pravda tento výklad bez výhrad otiskne.

Pro mne je naopak udivující naivita těchto zaskočených, jinak lidé ve veřejném životě zkušených a politického pohybu z minula znalých. Neustále se rozbíhají proti dubovým vratům "Poučení" a stále znovu chtějí svou hlavou prorazit a nedají se odradit ani minulými nezdary a stále je to marné "berany duc".

Kdo si zvolil takový postup a stále znovu opakuje v naději, že j jednou ta vrata přece jen musejí povolit, mi připadá jako Don Quijote bojující s větrnými mlýny. V románu je to možná hezké, ale v praktické politice - promiňte přátelé - pošetilé. Připomíná mi to lovce, který položil tenata, do kterých se potom chytil, plácá s se v těch sítích, tluče křídly a marně utrácí síly v konání značně neproduktivním.

Nebuďme pořád jako ta Lotova žena, která se ohlédla a zkameněla v solný sloup. Cesta vpřed k účinným a skutečným přeměnám - aspoň podle mého názoru - nevede přes objížďku do minulosti, kde chceme ztečí zrušit "Poučení". Neméně pošetilá a sterilní jsou srovnání: "Gorbačov je sovětský Dubček" a snaha okamžitě každý pozitivní výrok někoho z vedení plakátovat jako názor, se kterým také my souhlasíme, protože jsme si totéž mysleli už v r. 1968-1969. Nelepme se jim stále na paty, nejenže jim to není ku prospěchu, ale nejednou jim to může přitížit nebo aspoň ztížit další pozitivní kroky.

Těžko mnohému v takové pohyblivé situaci setrvat v nečinnosti a ani to nemám na mysli. Když však cítíme potřebu psát a uplatnit svůj hlas, mluvm o současných problémech a uvažujme o postupných krocích k překonání jevů stagnace v našich podmínkách. Nemyslím si, že je příliš šťastné, když vystupujeme způsobem, jako bychom byli jediní, kdo znají řešení ^{všech} problémů současnosti a hlavně ani ve spodním tónu nedejme zaznívat tomu, jako by bez autorovy tvůrčí účasti se tady nedalo a nemohlo nic změnit k lepšímu. Má to spíše retardační účinky

ve strukturách a taky nejdnoho čtenáře to nemusí zrovna nadchnout. A hlavně tím ztěžujeme a oddalujeme řešení těch problémů, jež nejen věcně ale i politicky již dozrává.

Také těm, kdo zvenčí - a navíc po desetileté i delší nepřítomnosti - chtějí modelovat pro domov alternativy dalšího postupu na zdejší politické scéně, by neškodilo aspoň trochu skromnosti při udělování rad. Přinejmenším u vědomí toho, že jsou velmi dlouho vzdáleni zdejší skutečnosti, a proto nemohou dosti znát ani její dnešní konkrétní možnosti, ani reálné překážky, stojící jakýmkoli změnám v cestě. Nechtějí snad vypadat jako ten Evropan v anekdotě, který pro Eskymáky píše pokyny, jak stavět igloo.

Obtížnost změn v Československu objasnil velmi výstižně v poslední době Zdeněk Jičínský. Naprosto věcně, bez fanfaronství a růžových iluzí. Měli by si ho přečíst a důkladně promyslet všichni, kdo působí nebo by chtěli působit veřejně. Budeme-li si vytvářet iluze o možnostech téměř okamžitých a velmi rychlých a současně hlubokých změn, stěží něco dokážeme. Přiznám se, že mi není jasné, jak někteří z téměř nekritických fandů Gorbačova a jeho politiky hledají cesty k jejímu uplatnění na západních ambasádách v Praze, jako by právě tam nejlépe věděli, co Gorbačov chce a co by se tady mělo dít. Asi ještě dost Gorbačovovu politiku nechápu, když mi to není jasné.

V úvaze "Rétorika není politika" jsem se s lítostí pozastavil nad úpadkem kultury politického myšlení v české společnosti. Příznaků tohoto jevu neubývá, jak ukázala reakce mnohých na zasedání ÚV KSSS koncem ledna 1987. Bylo mnoho těch, kdo se dali unášet slovy hlavního projevu, neporovnávali je s textem přijatého usnesení a byli pak překvapeni upozorněním, že zdaleka ne všechno, co bylo navrženo v referátu, bylo také schváleno. A vůbec co znamená, že v podmínkách "glásnosti" nebyly proti dosavadním zvyklostem zveřejněny diskusní příspěvky. Komu unikají tak podstatné skutečnosti, těžko se pak orientuje v situaci a umí zvážit reálné možnosti změn i váhu překážek, které jim stojí a budou stát v cestě. Byť ojediněle, ozvala se i námitka, proč tak brojím proti fámám, když ty mají dobrou stránku v tom, že když se dostanou ve svodkách na stůl mocných, tak ti prý z nich znejistí. Nepředstavujeme si vládců jako prostáčky, kteří, když se jim dostane ke sluchu sebenejapnější fáma, tak se jim rozklepou kolena. V oblasti mocenské jsou to machři, kteří nad nejapnostmi fám nepotřebují ani mávnout rukou.

Samozřejmě že odlišují mezi fámou a vtipem. A v Čechách se v každé pohyblivé situaci rodily mnohé, nejinak je tomu i nyní. Dávnější vtip - jaký je rozdíl mezi Dubčekem a Gorbačovem - žádný, jen ten druhý to ještě neví, dostal nyní pandant jak maršál Sokolov přijel

do Prahy požádat o internacionální pomoc proti kontrarevoluci v ~~EMKKMY~~ Moskvě.

Zato fáma zase s určitostí tvrdí, že ministr zahraničí SSSR přijel připravit příští plénum ÚV KSČ a patřičné personální změny - vznikla v hlavě někoho, kdo neví, co je a co není v kompetenci takového ministra a navíc její původce neumí číst noviny. Kdyby si byl přečetl rozhovor šéfredaktora RP s Eduardem Ševarnadzem, věděl by, že šlo o jiné věci. Jako je realizace opatření ke snížení a úplnému vyřazení možnosti nenadálého útoku. Zahájit jakési "oletí" ve styčném pásmu tak, aby doteď byly odstraněny zbraně, které mohou být použity k soustředěnému útoku... čím méně se na přední linii nahromadí tanků, taktického letectva a jiných prostředků k prolomení obrany, tím stabilnější bude situace... Evropa potřebuje co nejvíce území bez nebezpečných zbraní. Pozornost a podporu si proto zaslouží návrhy, aby byla v Evropě, zejména ve střední a severní a rovněž na Balkáně vytvořena pásma bez jaderných, chemických a jiných zbraní hromadného ničení. Smysl řečeného je zcela jasný a v souvislosti s tím, že před tím navštívil sovětský ministr zahraničí a po něm ministr národní obrany i NDR, není obtížné soudit, že tato redukce a částečné stažení se bude týkat tohoto druhu zbraní v NDR a Československu.

A když se do této souvislosti uvedou neoficiální informace o chystané návštěvě M. Gorbačova v Praze v příštích týdnech, má to svůj zcela logický mezinárodněpolitický kontext.

Zdá se mi v této souvislosti zcela nadbytečné připomínat "Poučení" nebo komuniké, které před 19 lety zdůvodňovalo vstup vojsk. Mnohé z dobových argumentů odplavil čas, samozřejmě dobře vím o následcích, které by to mělo pro tuto společnost i mnohé z nás - mne nevyjímaje. Mám však zrovna v této chvíli jak Lazar vystrkovat své ruce a ukazovat své boláky? Vývoj jde, byť pomaleji, než bychom si mnohdy přáli, takovým směrem, že nejednou my i oni poučení zjistíme, že kdesi stranou a již mimo tento život leží ten zapomenutý bludný kámen.

14.2.1987

Doc. Hüblovi

Milane,

nemusím Tě dlouze ujišťovat o tom, že si Tě velmi vážím pro Tvé postoje, znalosti, uvážlivost a v neposlední řadě i odvahu, s jakou vehemencí a otevřeností říkáš svoje názory. Padni komu padni!

Myslím si, že zbytečně ztrácíš čas, když bojuješ proti různým fámám, které se v poslední době u nás šíří. Je to jednak důsledek kabinetní politiky, jednak touhy lidí nějak na sebe upoutat pozornost. Každý soudný člověk přece jasně pozná, co je asi pravda a co je pouhá fantazie. Tvoje tažení je stejně zbytečné, neboť u mnoha našich lidí je přání otcem myšlenky.

Chci se velmi stručně vyjádřit k Tvé včerejší úvaze "Nekladme si tenata", kde se podivuješ tomu, že mnozí "osmašedesátníci" bojují proti "Poučení" a že je to vcelku zbytečné mrhání sil. Desavadní výsledek je, jak tam uvádíš, že tajemník Bilak prohlásil, že zrušení "Poučení" se tito lidé nedočkají a že to nakonec otiskla i moskevská Pravda.

Že to řekl tajemník Bilak, to mě vůbec nepřekvapuje, neboť je jistě jeden z otců "Poučení" a považuje je za své životní dílo. Čekal jsi snad, že mohl říci něco jiného? Že to otiskla moskevská Pravda měsíce trochu překvapilo, ale zase ne tak příliš. Možná, že odtud nás ještě leccos překvapí. Vždyť Štefan Vasiljevič Červoněnko, bývalý velvyslanec SSSR v ČSSR v roce 1968, stále zastává významnou funkci. I to ilustruje, jak složitá a obtížná situace je v SSSR. Kdyby byl v roce 1968 na světě Stalin, tak by ho asi nechal zastřelit za to, jak tato akce s tak obrovským dopadem na mezinárodní dělnické hnutí byla promyšlena a politicky připravena /nikoliv vojensky/.

Vadí mi na Tvé stati především to, že "Poučení" a komuniké o vstupu vojsk je bludný kámen starý 19 let a není třeba si ho v této době připomínat. Příteli, zřejmě se mýlíš! "Poučení" dodnes platí a je dosud základní současnou platformou našeho politického a hospodářského života, a proto je nutné neustále poukazovat na jeho omezenost, nesprávnost a katastrofální důsledky pro naše národy a socialistické myšlenky. Každé prognóze musí předcházet analýza a bez zhodnocení "Poučení" analýzu neuděláš.

Když jsem v listopadu 1986 napsal svoji úvahu "Past zřívá "Pou-

čení" ,/na což se zřejmě ve své stati odvoláváš/, bylo to dva měsíce před zveřejněním "Zásad", a tehdy jsem neměl na mysli nic jiného, než abych ukázal, jak scholastická dogmata uplatněná v "Poučení" brání racionálním ekonomickým návrhům, nad nimiž seděly různé komise. O dva měsíce později předseda vlády L. Štrougal byl volky nevolky nucen přiznat ve svém referátu na celostátním aktivu /RP 29.1.1987/, že i za socialismu působí zákon hodnoty, a mluvil o dogmatické interpretaci některých teoretických otázek politické ekonomie. Vezmi si "Poučení" a zjistíš, že jeden teoretický základní kámen z tohoto neslavného pamfletu je vyvrácen, ačkoli "Poučení" stále platí. Totéž možno říci o samostatnosti podniků a dalších věcech.

Stejně tak nikdo nečeká, že Gorbačov v současné době pomůže srovnat rok 1968. Má svých nemalých starostí nad hlavu a je pro něj v současné době důležité, aby zde byl klid. Není mu cizí závidět, snad jen manželku Raisu, jak jsem ji viděl v televizi. Ale chce-li obnovit v budoucnosti důvěru západních komunistických a socialistických stran v politiku SSSR, musí jednou zaujmout stanovisko k roku 1968, poněvadž, jak víš, bylo to porušení všech základních mezinárodních smluv, včetně varšavské smlouvy. Takže rok 1968 i "Poučení" nelze považovat za minulost. Co se stalo, stalo se, to je pravda. Ale co dále?

Nevím, co znamenají Tvé poznámky k radám přicházejícím zvenčí, k tomu si mnozí lidé /exkomunisté/ chodí pro rady na západní velvyslanectví a že si mnozí myslí, že to bez nich nepůjde a ve svých úvahách to dávají najevo.

Nejsem přes týden v Praze, mnoho věcí se ke mně nedostane, /např. jsem nečetl Zdeňka Jičínského, ale znám ho jako vynikajícího a uvažlivého vědce/, tak se k těmto problémům mohu vyjádřit jen obecně.

V úvahách, které jsem četl, nikde jsem neviděl ani náznak nějakého napoleonského komplexu, že bez někoho nepůjdou věci kupředu. Historie nám nedávno ukázala, že všechno jde, např. i bez půl milionu lidí odsouzených do gheta. Jak to šlo, to je již jiná věc. Ale v okruhu mých známých "osmašedesátníků" je již většina v důchodovém věku nebo těsně před ním a jsou si velmi dobře vědomi svých schopností a vědí, že "gerontologická doba" není již v kursu. A do oblasti ekonomiky, která se podobá "Augiášovu olévu", tam se může cpát jen dobrodruh nebo sebevrah.

Jestliže někdo chodí na západní velvyslanectví pro rady, je to jeho věc. Ale myslím si, že pokud tam chodí někteří exkomunisté, tak

tam nejsou zváni proto, že byli komunisté, ale proto, že jsou členy občanské iniciativy Charta 1977. Takže i tuto poznámku beru s rezervou.

Velmi málo se dostanu k exilové literatuře. Ale v tom, co jsem četl, jsem nikde neviděl rady a návody co dělat. Úvahy J. Peljškána, Zdeňka Mlynáře, Zd. Hejzlara a dalších vyjadřovaly ^{jejich} názory a byly uvážlivé a zdrženlivé. Tak nevím, jak to ve skutečnosti je a z čeho čerpáš své poznatky.

Myslím si, že tato stať se Ti Milane nepovedla, ačkoli se krásně čte, a udělá víc škody než užitku. Asi byla psána pod vlivem emocí. Bylo by dobré, kdyby svůj názor řekli i druzí, zejména bývalí politici, neboť nám jistě všem jde o jednu věc a to o opravdový demokratický socialismus.

16. února 1987

Zukal Rudolf

Zarúbaná cesta

/ Odpověď na text R.Zukala "Kdo si kde tenata ?"/

Rudo,

vzhledem k akceleraci událostí v posledních dnech je už skoro zbytečné na Tvé dotazy odpovídat, ale pro pořádek to podstoupím, i když Medveděv věc postavil tak, že jsi snad už pochopil i beze mne, co jste svou kampaní za zrušení "Poučení" dosáhli a způsobili. Ne - budu ho citovat ani vyvracet, teď jde přece o jinou věc. Kdysi ve středověké církvi platilo jako axioma "Roma locuta, causa finita", což bych do moderní češtiny volně přeložil "Moskva promluvila, věc je uzavřena". Pro tuto chvíli určitě a obávám se, že na dost dlouho!

Obávám se, že s můj text četl narychlo a v hlubokém pohnutí myslí, a proto jsi vůbec nepochopil jeho smysl. Jinak bys mne nepoučoval o tak triviální věci, jako že "Poučení" platí a není zapomenutým bludným kamenem, když to první v nejmenším nepopírám a o tom druhém říkám, jak postupovat, aby se jím stalo.

Ještě z vojny si pamatují drobty z vojenské strategie o tom, že ne vždy je k dobytí cíle nejvhodnější čelný útok ztečí - třeba na bunkr s kulometem ve střelně - ale že je vhodnější obchvatný manévr. A v tom je podstata našich neshod, že já si nemyslím, že šturmováním lze v této chvíli něčeho pozitivního dosáhnout. Můj známý "skepticismus" je založen na střízlivém hodnocení situace, jejích možností a neméně i překážek. Ty jich nedbáš, a pak to skončí, jako teď s Medveděvem.

V politice to není jako ve vědě, protože spor se neodehrává formou akademické diskuse, ale probíhá - ať chceme či nechceme - jako politický zápas. A proto platí zásada nenastolovat požadavek řešení /zrušení Poučení/ předčasně, ne ve věcném ale taktickém smyslu. Pokud totiž pro jeho řešení nedzrála situace, nevytvořily se i odpovídající mocenské podmínky, jde se předem do prohraného zápasu. A řešení se nejn neurychlí, ale naopak odsune ^{možná} ~~u~~ ^{žmáří}.

Od podzimu stupňovaná kampaň dopisů a jiných textů vyvolávala konflikt s mocí, který v těchto podmínkách nemohl skončit jinak než nezdarem. Ty se můžeš utěšovat, že jen dočasným, ale víš, jak tady dočasnosti trvají.

Ve svém textu sám konstatuješ, jak složitá a obtížná je situace v SSSR, ale ve svém postupu toho příliš nedbáš. Jak mohlo vedení KSSS reagovat na československou situaci vyvolanou kampaní ze zrušení "Poučení", když vedení KSČ se tak vehementně vyslovalo ústy V. Bilaka / na

ideologické komisi i v rozhovoru pro RP/ proti tomuto požadavku a proti ~~zřizování~~ dovolávání se Gorbačova. Jistě můžeš namítnout, že situace je tam složitější, než jsi tušil, jenže za chyby se v politice za daných poměrů těžce platí. Autoři textů dovolávajících se Gorbačova dosáhli jen jednoho, že vytvořili situaci, ve které se vední KSSS cítilo povinováno ústy V. Medveděva vyslovit se tak, jak se vyslovilo, /určitě ne proto, že tě chtějí vyvést z omylu, jako by to tam byla jen věc V. Červoněnka/.

Tím, že věc s "Poučením" byla i ze strany sovětského vedení takto zafixována, jste dosáhli pravého opaku toho, co jste chtěli. Láhev byla na dlouho zazátkována a zalita smůlou. Při uvážlivějším postupu, kdy by se kladl důraz na řešení věcných problémů a jejich řešení, by se samovývojem mnohé z minulosti stavělo do jiného světla, až by nastal čas vyložit vývoj v roce 1968 všestranněji, objektivněji i když pořád v něčem kriticky. Pak už by to nebylo nástrojem politického zápasu a věci by šly mnohem snadněji jako s tím bludným kamenem.

Má poznámka o nekritických fancech Gorbačova, kteří se neradí na správných zastupitelstvech, měla na mysli jediné, ověřovat si - aspoň nepřímo - co Gorbačov chce a také může udělat v československé ~~situaci~~ situaci, a to nikdo z autorů textů neučinil, a proto jednali tak pošetile, jak jednali, a proto jsou teď úplně konsternováni vystoupením V. Medveděva. /Jinak ať si chodí každý kam chce, ale ve věci SSSR by věci měl ověřovat třeba nepřímo na sovětské straně. /Jiný smysl ta poznámka neměla, a jak byla případná už není třeba dokazovat. Jak škodlivé byly fámy kolem Ševarnadzeho a jak byly vzdáleny skutečnosti, je také po týdnu evidentní. Jenže takové fámy jsou jako bumerang a vyveřejní jen kocovinu a depresi.

Příkladů suverénních až arogantních výroků by bylo víc než dost, nehodlám je teď v žádném případě uvádět a na nikoho nebudu ukazovat prstem. Jen se obávám, že nedouci, kteří budou voláni k odpovědnosti, nebudou hledáni tam, kde je viděl autor výroku. Arogance moci je zlá věc, ale arogance bezmoci může mít v politice tak škodlivé následky, nemluvě o tom, že je ztrapňující. Když lékař neodborným zásahem změní porod v potrat, nemůže čekat od svých kolegů chválu, nějaká ta slova o diletantismu tam nutně padnou. Proč by měla v politice platit jiná pravidla? Zvláště když následky tohoto politického potratu mohou dolehnout na nás všechny. Neuvážený postup založený na špatném zhodnocení situace a jejich možnostech, má vždy své následky zejména u bezmocných. Nejhorší je, že jste s tím zarubali cestu nejen sobě, ale i jiným. Přemýšlejte o tom, Rudo, /i tři ostatní/.

20. února 1987

Mnoho povyku pro nic

Samozřejmě, že jsem četl text Milana Hübla "Zarúbaná cesta". Líbil se mi jako vždy, i když jsem vnitřně se vším nesouhlasil. Dal jsem ho přečíst manželce, která konstatovala, že Hübl má pravdu. Syn byl opačného názoru. Profesor Tuček zase řekl, že Hübl má pravdu tak ze 60%.

Potkal jsem minulý týden známého a ten mi oznámil, že my Moraváci jsme neštěstím českého národa./Odvozoval jsem jeho konstatování z toho, že má manželku z Moravy/.Když jsem na něj chvíli nechápavě koukal "jako tele na nový vrata" - jak se u nás na Moravě říká - vysvětlil mi, že již v roce 1968 jeden Moravák jménem Ludvík Vaculík svým neodpovědným psaním zastavil v Čechách obrodný proces.V roce 1987 totéž udělal druhý rodák z Moravy jménem Rudolf Zukal navlas stejným způsobem.Dočetl se to prý v textu M. Hübla.Vzal jsem to jako dobrý žert.Nehodlal jsem se k ničemu vyjádřit.Vím, že výměna názorů je sice dobrá, ale společné úsilí je zapotřebí zaměřit v současné době poněkud jiným směrem.

Když jsem si však přečetl obavy z možných rozporů mezi exkomunikovanými, vyslovené v textu nesmírně obětavé a starostlivé Vlastimily Tesařové z Brna, přiměl jsem se k sebekritickému zamyšlení.Bohužel výsledek nebyl moc úspěšný.

Vzpomněl jsem si na svého drahého krajana, známého historika a politologa doc.F.Šamalíka.Kdysi jsem s ním seděl v předsednictvu vysokoškolského výboru KSČ v Praze.Jeho oblíbeným úslovím bylo : když Zukal promluví k politice, je to jako "když slon vstoupí zasklenými dvěřmi do obchodu s křehkým porcelánem".Problém byl v tom, že jsem se dostal do politické sféry v podstatě proti své vůli - dělal jsem na ekonomické reformě - a tak jsem byl v předsednictvu za "ekonomy".Vždycky jsem se držel holých faktů - zkrátka při zemi. František jako rozený politik vždy kombinoval, uvažoval, sestavoval různé prognózy, varianty, úvahy.Podotýkám, že obvykle chytré a promyšlené, ale na můj vkus zbytečně složité a komplikované.Výsledek byl však stejný.Oba nás vyloučili z KSČ.Jeho ovšem o půl hodiny dříve, protože jeho příjmení začínalo na Š a moje na Z.Asi tyto averze a životní zkušenosti vůči kabinetní politice mám v sobě, což vždy nemusí být věci ku prospěchu.Ale na druhé straně si zase říkám, že nás ve škole učili, že socialistická politika se diametrálně

odlišuje od politiky buržoazní a to především svými cíly a otevřeností.

V tom asi spočívají rozdíly jednotlivých lidí v přístupu k problémům. Vlastimila Tesařová poukazuje ve svém textu na přístup ekonomů, na jejich metodu, že jdou na věc přímo - in medias res - jak říkáme my nelatiníci. /Tato připomínka platí především Luboši Kohoutovi, jeho dlouhé latinské citáty bez překladu jsou pro nás, lidi prošlé reformovanou školou, bez slovníku nesrozumitelné./

Souhlasím s tím, že v domě oběšencově se obvykle nehovoří o provaze, ale my ekonomové jsme zvyklí pracovat s fakty a podle toho postupujeme. Možná, že je to netaktické, ale myslím si, že v dané situaci to nemůže na věci nic změnit. Opozice by se ani jinak chovat neměla, má poukazovat tvrdě a otevřeně na chyby vládnoucí skupiny. U nás obě dvě názorově rozdílné skupiny moc dobře vědí, o co jde, a nejsem si jist, zda by zde nějaké taktizování pomohlo. Stará zkušenost sice praví, že v politice a v manželství se nic nemá říkat příliš otevřeně a nahlas, ale nemusí to být vždy pravda. Kromě toho tato naše otevřenost je v souladu se současnými snahami M. Gorbačova po "glasnosti" - neboli otevřené politice.

Příkladem mi zde může posloužit Čestmír Císař, profesionální politik, který prošel za svůj život snad všechny možné státnické funkce až po tajemníka ÚV, byl velvyslancem, ministrem, a nyní k stáru slouží v telefonní ústředně. Patří k politicky nejzkušenějším a nejvzdělanějším lidem a mnoho věcí zažil a viděl. Velmi si jeho názorů vážím. To ovšem neznamena, že s ním ve všem souhlasím, na to jsme příliš rozdílné povahy.

V květnu 1968 začal u nás první otevřený boj proti dogmatismu svým známým referátem ke 150. výročí Karla Marxe. Tím si proti sobě zlepopudil dogmatické vedení v Moskvě /viz odpověď akademika Konstantinova v Pravdě/ a jeho osud byl zpečetěn. V sedmdesátých letech psával nejprve "takticky", ale později začal nazývat věci správnými jmény, čímž jistě kape pelyněk do číše našich vytrvalých dogmatiků a sektářů. Možná že ohlasem jeho "Memoranda" bylo vystoupení V. Bilaka v RP 20.2.1987, ale pak to považují za úspěch, nikoli za zbrzdění vývoje. Vyložily se karty na stůl. Stejně tak otevřeně a "netakticky" píše V. Kadlec, J. Hájek a další.

Já z taktického hlediska ve svých textech neuvádím, že dogmatici lžou, ale že nemají pravdu. A to přesto, že první výraz je přesnější, výstižnější a srozumitelnější,

K tomu nešťastnému "Poučení". Kdo stále mává s tímto nepodaře-

ným pamfletem, jsou ideologové, je to jejich obživa. Vždyť k tomu v roce 1985 svolali i mezinárodní konferenci. Sice s nevalným výsledkem, ale se značným humbukem. Nesmí se pak nikdo divit, že "jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá".

Musíme si uvědomit, že "Poučení" ve své podstatě nebylo vytvořeno z vnitřní potřeby KSČ. Ta by se bez něho klidně obešla. "Poučení" mělo především "teoreticky" zdůvodnit vstup vojsk. Tyto otázky však asi nebudou delší dobu na pořadu dne, i když by si to evropská politika sovětů vyžadovala. SSSR má totiž před sebou v současné době podstatně důležitější věci, např. Afgánistán. Jestli "Poučení" bude oficiálně zrušeno nebo ne, to je nepodstatná věc. Vždyť akční program KSČ byl popřen v podstatě týmiž lidmi, kteří pro něj hlasovali.

Otevřené psaní a poukazování na sporné problémy nemůže vývoj zabrzdit. K reformě se dnes sahá především proto, že naše hospodářství je v nedobrému stavu. Dále to již postaru nejde a o něco se musíme pokusit. Každý odborník dneska ví, že pětiletka nemůže být splněna tak, jak byla naplánována.

Závažným faktorem je vývoj v SSSR, který nelze pominout. Proto je podle mého názoru kladný vývoj u nás "nezvratný". mám-li použít tohoto módního výrazu, Jediným ale důležitým otazníkem je délka trvání změn a jejich rozsah a hloubka. O samu skutečnost - reformu - není třeba mít obavu. Jedině kdyby snad Gorbačov dostal infarkt.

Co se týká nás "osmašedesátníků", ať chceme nebo nechceme, jsme v podstatě odepsaná a obětovaná generace už vzhledem k fyzickému věku. To si většina "bývalých" uvědomuje. Nejde jim o žádné osobní ambice, ale o ideje, pro něž se exponovali. A výzev k "národnímu usmíření" bylo z naší strany víc než dost. Ale pokud vládnou politici typu V. Bilaka, je to totéž, jako by se to říkalo do dubu.

Jestliže si s M. Hüblem vyměníme písemně názory, je to proto, že si je nemůžeme říci ústně. Já se osobně těším na každý Hüblův text, který si s chutí přečtu. Můžeme mít na věci sice rozdílné názory, ale cíl máme společný - demokratický socialismus.

A pak - my Moraváci nezapomínáme na Bílou horu ani na pověst o prutech Svatoplukových.

2. března 1987

Vlastimila T e s a ř o v á

K textům Milana Hübla a Rudolfa Zukala o tenatech

V srpnu minulého roku jsem při příležitosti šedesátých narozenin jednoho ze svých přátel vyslovila myšlenku, že rok 1968 může být v naší současné situaci v jistém smyslu překážkou rychlému šíření obrodných tendencí ze Sovětského svazu k nám. A dále svůj názor, že bychom se při opozičním politickém úsilí měli vyvarovat toho, aby se požadavek zrušení platnosti "Poučení" a rehabilitace "osmašedesátníků" stal pro nás prvkem prvořadým.

Nebyla to výzva k nečinnosti. Jsem totiž přesvědčená, že od roku 1968 nebyla u nás situace nikdy tak zralá k činům, jako je dnes. Byla to snaha o takovou konstruktivní činnost, při níž bychom v zájmu věci dokázali co nejvíc potlačit "své osobní zájmy a ambice" /ty uvozovky značí, že samozřejmě nejde o osobní zájmy a ambice, nýbrž o věc celého národa, a že specifičnost dané situace dnes vyžaduje věnovat mimořádnou pozornost taktickým otázkám/.

Z tohoto důvodu jsem sama u sebe lála svým přátelům ekonomům /Zukalovi, Kadlecovi, Slánskému/, kterým jinak nesmírně fandím a závidím možnost kvalifikovaných /i když mocnými neoceňovaných/ zásahů a které se ze všech sil snažím propagovat, že při svých odborných úvahách neopomenou nikdy ~~xx~~ explicitně napadnout "Poučení" a připomenout osmašedesátý rok. Že by to šlo dělat i jinak, dokazuje - - podle mého názoru - sám Rudolf Zukal, když Milanu Hüblovi píše : "...předseda vlády L. Štrougal volky nevolky byl nucen přiznat ve svém referátu na celostátním aktivu /RP 29.1.1987/, že i za socialismu působí zákon hodnoty, a mluvil o dogmatické interpretaci některých teoretických otázek politické ekonomie. Vezmi si "Poučení" a zjistíš, že jeden teoretický základní kámen neslavného pamfletu je vyvrácen, ačkoliv "Poučení" stále platí /podtrhla V.T./. Totéž možno říci o samostatnosti podniků a dalších věcech."

V tomto svém postoji se zřejmě ztotožňuji s Milanem Hüblem. Mezi jeho a mým stanoviskem je však i podstatný rozdíl. Měla jsem možnost seznámit se - bohužel jen si ji jednou přečíst a hned vrátit - s jeho odpovědí na dopis Rudolfa Zukala ze 16.2.1987. V této odpovědi poukazuje Milan Hübl na vystoupení Vasilu Bilaka a na vystoupení V. Medveděva z konce minulého týdne /RP 19. a 20.2.1987/. V jejich opětovném potvrzení platnosti "Poučení" vidí důkaz své pravdy a vyjadřuje pesimistický názor, jako by vyostřením konfliktu kolem

"Poučení" byla na dlouhou dobu "zazátkována" možnost pozitivního vývoje u nás.

Já věci vidím jinak. Vyostření konfliktu kolem "Poučení" se mi sice také nejeví jako nejšťastnější východisko pro náš další boj, ale nemyslím si, že by nezbytně nutně muselo sehrát roli "zátky". Proč? Může být i katalyzátorem, protože na jeho pozadí si obě stranámohou uvědomit nebezpečí, která nám hrozí. Pro ty mocné je to jednota bezmocných za účelem spravedlivé obrany jejich cti /nemáme právo na sebe nechat kydat hnůj za postoje a činy, kterých jsme se nedopustili !!!/. Pro nás je to jednota mocných za účelem sice nespravedlivé a pochopitelné obrany jejich "cti" /je těžké přiznat pravdu o okolnostech, za jakých se v roce 1968/69 dostali k moci !!!/. Jak bude toto dilema řešeno, záleží - podle mého názoru - do značné míry i na nás. A tak bych se velmi přimlouvala za rozumný, uvážený kompromis mezi "hůblovcí" a "zúkalovci". Za svoji osobu bych tento kompromis formulovala takto:

Plně souhlasím s tezí, že solidní prognóza budoucnosti nelze dělat bez pravdivé analýzy minulosti a současnosti. Plně souhlasím i s konkretizací této obecné teze v tom smyslu, že pravdivou analýzu minulosti a současnosti nelze u nás dělat bez napadení "pravd", obsažených v "Poučení". Ale domnívám se, že z taktických důvodů - v zájmu věci - lze tyto pravdy napadat a prosazovat jejich revizi bez výslovného vyjádření požadavku zrušit platnost "Poučení".

Vím, že je to nedůstojné. Kompromisy se vždycky jeví jako nedůstojné. Ale je život bez kompromisů vůbec možný? A je zejména pokojný, demokratický vývoj společnosti / o jaký nám domnívám se - právě jde/ možný bez kompromisů? A je-li tento konkrétní kompromis nedůstojný, je nedůstojný pro nás nebo pro naše protivníky?

Pokud jde o poznámky Milana Hůbla adresované exulantům a lidem chodícím si pro rady na západní velvyslanectví, domnívám se, že bez upřesnění, o koho konkrétně jde a o jaké rady se jedná, nemá smyslu o tom diskutovat.

26. února 1987

Vážená kolegyně Vlasto,

Přijal jsem s uspokojením a zcela převažujícím souhlasem Tvůj text věnovaný problematice politickotaktického postupu exkomunistických non-konformistů. Přičleňuji tudíž jen několik, dle mého názoru potřebných poznámek, upřesňujících a doplňujících diskutovanou problematiku.

1/ Po reakci Medvěděva na Hübela, ale ještě více po soudrém, z mnoha hledisek příkladným projevu L. Štrougela na oktivu v Lucerně vystupuje zřetelněji pravdivost toho, co Hübli zdůvodňoval vojenskou terminologií, že je lépe dobývat pevnost obchvatným úderem, než přímou ztedí. Ale také pravdivost Tvé poznámky o tom, že to s tou nedlouho voskem zalitou lehvi přece není tak špatné, jak by vyplývalo z druzetické Hüblovky obzradné zkratky. - To přitekání Hüblovi/e přiznávám, i jistá revize svých dřívějších představ/ vyplývá jasně, byť ne tak přímo, i z mého textu, který Ti zasílám a její věnuji ohlesu ledňovského pléna u politických vedení estetních evropských socialistických zemí. Tedy společenská praxe, zkušenost prokázala, že obracet se se skupinovými prohlášeními, dtečícími direktně proti 21. srpnu a "Poučení" přímo na Gerbešove v dnešní tznání i naší situaci s přímo či nepřímo formulovaným předevkem revize má doopravdy bugerengový efekt.

2/ Dodávám ovšem, že dosavadní aktivita v tomto směru - a nezahájila ji Praha, nýbrž, pokud vím, brněnský Špešek - byla součástí celkové postupující aktivizace našeho lidu. Podnítila a inspirovala ji též jistá zpráva, pocházející ze sovětského, nikoli západního /"velvyslaneckého" kupř./ prostředí.....

3/.....modifikace naší aktivity, beroucí více než dosud v potaz momenty politicko taktické povahy, by ovšem, dle mého názoru, neměly oslabit aktivitu a tvárčí činnost režimem až dosud persekvovaných a diskriminovaných společensko vědních pracovníků, usilců a spisovatelů, pokud jde o zaměření jejich prací do nedávné minulosti šedesátých let. To zajisté svým varovným příspěvkem neměl na mysli ani M. Hübli, který sám v ohlešti pravdivé historie "pražského jara" odvedl již kus dobré práce.

Správná je zajisté Zukalova i Tvoje myšlenka o nutnosti pečlivé analýzy minulosti, včetně tak negativního dokumentu, jako je "Poučení" pro správnou orientaci ekonomického, politického, kulturního, ideologického vývoje ČSSR dnes, zítra, v dohledné budoucnosti. A naléhavé potřebné to bude, bez ohledu na jakékoli politicko taktické momenty, v době 20. výročí "pražského jara". Pokud jde o individuální autorskou tvortu, bylo by nesmyslné, abychom, hlásající svobodu vědy a kultury, komukoli byli jen doporučovali, aby se po jisté době zdržel publikační činnosti ve jednu nějaké, sebe soudřejší politické taktiky. Ne nistě jsou ovšem spoly k psaní odpovědnému. - Myslíš, že jsem Hübli pochopil lépe než Ty, či Ruča. Svou kri-

tikou zahraničí nežli zajisté na myslí lidí Pelikánova, Mlynářova, Hejzlarova typu, nýbrž spíše lidí typu velkého "psevee" I. Svitáka nebo mého, tuším i Tvého přítele J. Tesefe a jejich sny o iluzemi o dožívání nějaké "revoluční situace", která u nás není a nerýsuje se jako alternativa realistického tlaku na postupné reformy ekonomické a politické systémové.

4/ A nakonec k otázce mimořádně delikátní a závažné. Nezdůvodnitelně se blíží dvacáté výročí "pražského jara", tedy ledna 1968, který je zahájil. Ve smyslu toho, co píše ve své listopadové stati: "Výročí, výročí, výročí", měli bychom připravovat /i když už mnohé bylo nepsáno - Mlynář, Hájek, Sarkovský, Hábl, Ostrý a j./ další práce o "pražském jaru" z pozice jeho vůdčí složky, kterou bylo nesporně reformně komunistická část stranického vedení a stranických funkcionářů. Tedy znovu objasnit, kam jsme doopravdy chtěli dospět, co se nás dějilo a kde jsme měli slabiny a prohry, jaká je skutečná míra naší odpovědnosti za neblahé vyústění obrodného procesu a jaké poučení skýtá pro budoucí politické postupy. Nutné to bude znamenat i polemiku s vládním "Poučením", ale i s interpretacemi "pražského jara" z perspektivy jeho vůdčí reformně komunistické složky, zejména zahraničních /Tigridova linie ve "Svědectví", či linie "Právo lidu" prototypem/, ale i domácích.

Předpokládám, že netuďu podceňován z tajemných sympatií k V. Bilskovi, pokud v roli "advocatus diaboli" poznamenám, že jeho interview s R. F. se ne náhodou a nikoli kloupě zaměřil na skutečnou slabinu naší domovně produkce o r. 1968, kterou dle mého mínění představuje i v našich řadách dost časté oslabování kritiky a bagatelizování škodlivosti aktivity "radikálně demokracického" proudu v "pražském jaru", jenž požíval a prosazoval politiku "otevřeného pluralismu", nikdeji bez dost masového vlivu, se naše postavení vyžadovalo daleko zdrženlivější postup a dožívání krajní mase pohybu, jím představoval pluralismus, uzavřený rámcem obrozované Národní fronty s partnerskými vztahy jejích složek.

Je třeba ukázat nepravdivost tvrzení V. Bilaka tam, kde hovoří o podpoře nebo spojenectví vůdčích reformních garnitur s tímto radikalistickým proudem, jehož činnost byla nakonec až zámkou, či důvodem /na tuhle otázku asi historie nikdy neodpoví/ sovětského vojenského zásahu.

A právě v tomto bodě skýtá pozitivní historie vecelku úspěšného vládního společenského pohybu r. 1968 politickými prostředky nezávislé poučení "pro futuro". - Jen z pozitivního historického pohledu, dle onoho "padni komu padni" vyplývá pravdivost naší střední teze, kterou stavíme proti tvrzení čs. vlády dneška: v Československu roku 1968 nevznikla kontrarevoluční situace, vyžadující zásah vojsk z naší Varšavské smlouvy. Neopak, tento nejen protiprávní, ale také situaci neoděkvná zásah a jeho důsledky přispěly nemalou měrou k dvacetiletému zpevnění pozitivního socialistického vývoje nejen československého, ale, počnám ještě ve

větší míře i sovětského, i celkového vývoje socialismu ve světových mě-
řících.

Síly historiků, byť sebe kvalifikovanějších, ke zvládnutí tohoto nejen historického, ale také, možná především, gigantického díla politického nestačí. Musí být doplněny mobilizací aktivity najpřednějších a najodpovědnějších aktérů společenského pohybu té doby. Považují za politickou nutnost, nejen pro ukojení žízně po historické "PRAVDĚ", nejen kvůli vlastní osobní rehabilitaci před dějinami, aby žijící vůdčí představitelé strany a státu té doby vystoupili se společným prohlášením k 20. výročí "pražského jara". Především proto, aby sehráli znovu klíčovou politickou rolí: poukázat, čím pozitiva a negativa pohybu a konce šedesátých let mohou dnes pomoci v přípravě a formování lepšího příští národů českého a slovenského v rámci budoucího socialisticky a demokrati- cky bohátě reformovaného socialistického společanství.

Mnozí z nich jsou naší společnosti dlužní také potud, pokud nezpracovali své memoáry, tolik potřebné tak, kde, jako v našem případě, trvají mezery prázdné. Času není nezbyt, všichni jsme smrtelní....

Praha dne 8. III. 1987

Žonglování se socialismem

Je až s podivem, že po tolika letech pořád ještě není jasné, co je socialismus. Kdekdo se pokouší o přesnou definici, dokonce i klasikové jsou v tomto oboru vyhlašováni, ale nikdo nemá patent na rozum, neboť život lidský je mnohotvárný a každou poučku dovede prověřit až k jejímu naprostému vyvrácení. Jestliže vyjdeme z pouhého slovníkového ~~výkladu~~ výkladu, pak by socialismus měl být ideálem spravedlivého společenského zřízení. Ale když on si tu spravedlnost vykládá každý posvém. A právo výkladu se zřejmě přiděluje spolu s funkcí. Čím vyšší funkce, tím taky větší právo. Podle toho pak socialismus vypadá.

Čas od času se zjeví mesiáš, který začne hlásat, že právě on na to dozajista přišel, a hned vyrukuje s poučkami a stanoví pravidla, která potom ani sám nedodrhuje, ale hlavně slovy květnatými agituje do omrzení ^{pro} svůj model, až z toho člověku brní hlava. A chraňbůh, aby se někdo ~~ne~~ odvážil zapochybovat nebo dokonce připomenout, že o totéž se pokoušeli jiní dávno před tím a možná i s větší nadějí na úspěch. Leč byli ukřiženi, když ne rovnou ukřižování či upálení. Byli zkrátka prohlášeni za kacíře a příslušně zpacifikováni. A protože by vypadalo hloupě, že byli bití nebo jen internacionálně okupováni za pokus o lidštější výklad socialismu, musí být neprodleně obviněni z myšlenek a činů protisocialistických. Kdo však změří či ~~xxv~~ zváží ono množství socialismu, když se o něm pořád jen a jen mluví?

Nejsnadnější je ocejchovat všechny odpůrce vlastního výkladu jako nepřátele socialismu, nařknout je z touhy po návratu do lůna kapitalismu, případně také ze spojení se špionážními ^čentrálami imperialismu, aby byli vyřizeni jednou provždycky. Tím se totiž socialismus nejlépe zbaví jakékoli zdravé oponentury a jeho monopolní vykladači mohou předstírat, že se nikdy nedopustili chyb a omylů. Ze strachu před odpovědností ochotně lžou a podvádějí, jen aby se co nejdále udrželi v sedle, prohlašují sami sebe za zosobnění socialismu, aby byli nedotknutelní. Proto se pasovali na jediné měřiče socialistických parametrů a podle toho buď lakují anebo bilakují.

Zatím však v ničem neprokázali přednosti svých staronových programů, a když jim to připomenete, popuzeně a hartusivě se ohradí, že přestavba je nesmírně složitý proces, který vyžaduje dostatečně dlouhý čas, než se dostaví a projeví první výsledky. Jen neztrácet

důvěru, soudruzi! Tak aby bylo jasno: nám tenkrát v osmašedesátém dopřáli ubohých pět měsíců a přitom stáli na hranicích ve střehu od samého začátku. Že jsme šli nesprávným směrem? Ale kdo je oprávněn stanovit takovou diagnózu?? Z tehdejšího varšavského konsilia, které rozhodlo provést operaci bez narkózy, už mnoho chirurgických kapacit nezůstalo. A ti, co zbyli, dávno změnili ve svých vlastních zemích léčebné metody a postupy. Zato u nás se ještě udrželo pár ne zrovna erudovaných asistentů, kteří jako poslední mohykáni mávají tomahavkem Poučení a dychtí po dalších skalpech, aniž se sami poučili, že vývoj se natrvalo zastavit nedá. Kdyby s tím kazili vzduch pouze tady, budiž, doma je stejně už skoro nikdo nebere vážně, ale oni chodí žalovat přímo do štábu perestrojky, aby strašili nedozírnými následky, a bohužel jim tam dopřávají sluchu, ačkoli právě tím jsou uměle vyživováni protivníci zejména v aparátu strany a váhavci všude jinde.

Přečetl jsem si pozorně jistého tajemníka Medveděva. Nevím, co dělal před dvaceti roky, ale teď se dal slyšet, že "leckde se pokoušejí vylézt na denní světlo ti, kdo se svého času plně zdiskreditovali, zbankrotovali a ocitli se v propadlišti dějin". Poznáváte přece starý slovník našich našeptávačů, a aby nebylo pochyb, koho má na mysli, upřesní, že jde o "lidi, kteří před nějakými patnácti dvaceti roky... spekulovali se skutečnými problémy a pod heslem obnovy se pokoušeli o podkopání socialismu". Jestliže Medveděv současně tvrdí, že "obcházení reálných nedostatků a problémů vede k vážným negativním ideologickým následkům", pak by si měl taky uvědomit, že prokazuje socialismu službu vskutku medvědí, když odsuzuje, co sám nepoznal, pokud ovšem nepatřil k oné půlmilionové armádě, která nás obsazovala, ale i tak by musel přiznat, že tady žádnou kontrarevoluci nenašli. Spíš to vypadá, že se sem potřebovali nějak dostat, a zřejmě se jim odtud nechce.

Ještě mě taky zaujal jiný výrok Medveděva: "Buď s takovými nedostatky souhlasíme, že tedy vyrůstají přímo z tkáně socialistického života, anebo si je neuvědomujeme, čímž otevíráme prostor nepřátelům." Nepatřím k nepřátelům socialismu, ani s jeho nedostatky nesouhlasím, proto bude asi něco v nepořádku s tou tkání, když máme po čtyřiceti létech tak smutné zkušenosti. Samozřejmě záleží na tom, co si kdo z nás pod pojmem socialismu představuje.

Gorbačov se nedávno v Pobaltí divil, že si tam jeden lázeňský host koupil hřebíky, které doma v Čeljabinsku nedostane, ačkoli je

tam mohutná hutní základna, a doprovodil toto zjištění výkřikem, že takové hospodaření by žádný kapitalista neunesl, že tohle může vydržet jen socialismus. Tím neřekl nic nového, chce to jen menší upřesnění. Není podstatné, co vydrží socialismus, mnohem podstatnější je, co musí vydržet lidi, kteří v něm žijí bezmála už sedmdesát let. A zdaleka nejde jen o ty hřebíky, nýbrž o věci závažnější a pro život nezbytné. Tvrdíme přece, že socialismus má sloužit lidem, ale zatím je tomu pořád obráceně. Chce-li někdo doopravdy umožnit člověku spokojený život bez všelijakých ismusů, měl by o tom konečně podat nějaký hmatatelný důkaz. Sebeglasněji proklamovaná víra bez důkazu nikoho nepřesvědčí. Ani dobrá vůle nestačí, protože hladové nenasytí. Socialismus skutečně není jenom ornament.

27.2.1987

Na okraj "Zásad přebudování hospodářského mechanismu ČSSR"

Zdislav Šulec

Budeme opakovat chyby minulých přestaveb?

"Zásady přebudování hospodářského mechanismu ČSSR" schválené předsednictvem ÚV KSČ a vládou ČSSR /RP 9.1.87/ jsou v poválečné historii Československa již osmým pokusem o vytvoření ekonomického mechanismu odpovídajícího našim podmínkám: za prvním můžeme označit doplnění peněžně-tržního mechanismu /dočasně omezeného poválečným přídělovým hospodářstvím/ o indikativní plánování /dvouletka/; druhým pokusem je přebudování tohoto mechanismu /1949-52/ podle sovětského vzoru na soustavu, ve které rozhodující roli hraje v podstatě naturální ukazatelový ekonomický plán rozepisovaný prostřednictvím velkého počtu resortních ministerstev a hlavních správ až na podniky /centrálně-přídělový mechanismus/; negativní zkušenosti s touto "soustavou řízení" zrodila třetím pokus /1958/, charakterizovaný zpravidla jako první čs. ekonomická reforma založená zejména na "dlouhodobých normativních hmotné zainteresovanosti podniků" odvozovaných z pětiletého plánu; její neúspěch vedl počátkem šedesátých let ke čtvrté přestavbě ekonomického mechanismu - k návratu "starého" typu ukazatelového plánu s převahou objemových ukazatelů typu "hrubá výroba" se všemi jeho negativními důsledky; pátým pokusem je druhá čs. ekonomická reforma postupně realizovaná po roce 1966, avšak nedokončená, neboť od roku 1970 je ekonomický mechanismus opět /po šesté/ přebudován do značně rigidní podoby centrálně-přídělového systému založeném na makroekonomickém ukazatelovém plánu dokonce i s použitím dávno zdiskreditovaných ukazatelů typu "hrubá výroba"; sedmou přestavbu představuje "Soubor opatření" z poloviny 70. let, který se pokusil - opět neúspěšně - oprášíit dlouhodobé normativy hmotné zainteresovanosti podniků z první čs. ekonomické reformy.

Jak je zřejmé, je 40 poválečných let nepřetržitým "experimentováním" s mechanismem fungování národní ekonomiky. Pro vědu je experimentování neobyčejně cenné, neboť umožňuje prakticky ověřit teoretická východiska a hypotézy, ze kterých společenská

praxe vycházela. Kdo však má přehled o současné vydávané ekonomické literatuře, nemůže nepotvrdit, že se ekonomická věda o nic takového nepokusila. Nenajdeme zde hlubší, komplexní pokus o zhodnocení zkušeností z tolikého experimentování, za kterou už společnost zaplatila pěkně vysokou cenu. A tak se nelze divit, že osmý pokus o zformování socialistického mechanismu fungování ekonomiky, jak jej představují zveřejněné "Zásady", z dávno nakupených poznatků a zkušeností nevychází /vždyť např. opět nevyvodil závěry ze zkušeností získaných při fungování mechanismu založeného na dlouhodobých normativních hmotné zainteresovanosti podniků odvozovaných z úkolů pětiletého plánu a opět je činí alfou a omegou přestavby/. Znovu tak podstupuje riziko /ba přímo jistotu/ opětného opakování minulých chyb. Hrozí nebezpečí, že osmý pokus skončí stejně neúspěšně jako "experimenty" předchozí a tak jen ~~nové~~^{další} nové argumenty těm, kteří tvrdí, že socialismus je nereformovatelný.

Pravda, "Zásady" znamenají - ve srovnání s dosavadním stavem, kvalitativní změnu v uvažování o mechanismu fungování ekonomiky a otevírají cestu k jeho přestavbě na zcela nových základech. Současně však tento dokument trpí nejasnostmi některých problémů a obsahuje některé nekonsistentní prvky, s nimiž jsou - v případě jejich nedořešení a zachování - spojena vážná rizika pro budoucí fungování nového mechanismu. K nejzávažnějším patří zejména tyto:

1/ V dokumentu není dostatečně rozlišena problematika přechodu ^{od} dosavadního k novému mechanismu a problematika vlastního fungování "cílové" podoby nového mechanismu po jeho přebudování /tj. nahrazení jedněch systémotvorných prvků jinými/. Tato problematika se liší jak škálou použitých regulativních nástrojů centra, tak zejména jejich kvantitativním vymezením /mírou "tvrdosti" těchto nástrojů/.

2/ Dokument předpokládá vazbu jednotlivých normativů /odvodů, daní/ na pětileté centrální plány. Tato vazba je mechanická a ekonomicky nezdůvodněně svazuje ruce centrální regulativní činnosti, která musí vycházet ze změn vnějších i vnitřních podmínek ekonomické dynamiky /v pětiletce nelze předvídat, kdy např. dojde k "ropnému šoku", kdy vznikne riziko inflačního vývoje či nedostatek podnětů k investicím atp./. Časové lhůty platnosti normativů /daní/ a jejich soustavy mohou být proto

kratší i delší než 5 let. Při respektování této skutečnosti by proto soustava normativů /daní/, zejména pak jejich kvantitativní vymezení, měly být formulovány v zásadě dvojím způsobem:

a/ normativy /daně/ pro období přechodu od dosavadního mechanismu k novému, jejichž platnost by měla být určena délkou předpokládaného přechodu /2 - 3 roky/;

b/ normativy /daně/ pro běžné fungování "cílové" podoby nového mechanismu, jejichž platnost by neměla být časově omezo-
vána, zákonem by však měla být stanovena pravidla, za kterých může plánové centrum ke změně přistoupit /např. projednání a schválení parlamentem na základě návrhu vlády zdůvodněným právě výraznější změnou vnějších nebo vnitřních podmínek ekonomického vývoje/.

3/ Systémově neadekvátní je předpokládané používání "přímých úkolů" a "limitů státního plánu", které narušuje podmínky fungování "plného chozrasčotu" a obnovuje podmínky pro uplatnění převráceného "mini-maxu" v chování podniků /maximalizace inputů při minimalizaci outputů ve "hře o parametry"/. Stejných cílů při zabezpečování potřeb centra lze v novém mechanismu dosahovat prostředky jemu adekvátními, jako např. formou státních zakázek, kdy se lze narušení podmínek plného chozrasčotu vyhnout dohodbou o ceně, o jednorázové účelové dotaci /např. na přesně specifikované vědecko výzkumné cíle/ atp.

4/ Cenová problematika se v dokumentu opět chápe jako tradiční "přestavba velkoobchodních cen", která je výrazem pojetí ceny jako kategorie plánu. Má-li však nový ekonomický mechanismus fungovat, je nezbytné přebudovat celý cenový mechanismus, ve kterém se cena přemění v kategorii efektivní poptávky a nabídky. Touto problematikou se bude dále zabývat podstatná část této studie.

5/ Řešení mzdové problematiky, jak je v dokumentu formulováno, není konsistentní se systémostvornými prvky předpokládaného nového ekonomického mechanismu.

a/ Požadavek na zachování centrálně určovaných mzdových tarifů je v rozporu se současně proklamovaným požadavkem v zásadě neomezené diferenciaci výdělků jak mezi podniky, tak i mezi jednotlivci. Tato diferenciaci by se tak mohla realizo-

vat pouze prostřednictvím pohyblivých složek mzdy. Centrálně stanovené tarify takto získávají povahu rozsáhlé škály garučených minimálních mezd /tak je též nepochybně budou interpretovat odbory/, což se může stát ekonomicky nezdůvodněnou bariérou snižování nákladů či dokonce legální základnou tlaků vedoucích k nákladové inflaci.

V projektovaném ekonomickém mechanismu lze za konsistentní považovat pouze centrální určení jediného tarifu: minimální mzdy. Ostatní otázky by měly být předmětem kolektivních smluv uzavíraných mezi odbory a vedením podniku, které při tom bude vázáno bariérou nezbytného krytí nákladů výroby z prodeje výrobků a služeb poskytovaných podnikem. Bariéru proti riziku nákladové inflace plynoucí ze mzdového vývoje však nedokáží vytvořit centrálně určované mzdové tarify /tuto úlohu neplní ani v dosavadním centrálně-přídělovém mechanismu/, ale adekvátní centrální regulace mzdového vývoje.

b/ Pokud jde o tuto centrální regulaci mzdového vývoje, nelze za konsistentní s novým mechanismem považovat jeho vazbu na jakýkoli ukazatel /např. v dokumentu navrhovanou vazbu na čistou produkci/, což opět navrácí do mechanismu fungování ekonomiky systémotvorný prvek starého mechanismu s jeho nebezpečnými důsledky /"hra o parametry"/. Systémově adekvátní je naopak progresivní zdanění přírůstků mezd /podrobně o tom viz dále/.

Teoretická východiska

Než přejdeme k vlastní formulaci strategie a taktiky přebudování cenového mechanismu, je důležité uvědomit si základní teoretická východiska, neboť jedině tak je možno zatím ověřit věrohodnost předpokladu, že navrhované kroky představují ucelený, konsistentní podsystém mechanismu fungování ekonomiky. Je to o to důležitější, že dosavadní teorie, jak ji reprezentuje politická ekonomie socialismu, se zatím nedokázala s problematikou cen vyrovnat a neustále kolísá mezi pojetím ceny jako kategorie plánu a ceny jako kategorie efektivní nabídky a poptávky /zbožně-peněžních vztahů/.

Přes mimořádné úsilí, o kterém svědčí četné diskuse sovětských ekonomů už ve 20. letech, opět obnovené v letech 50. a dosud trvající nejen v SSSR, ale i v ostatních socialistických

zemích, se ekonomické teorii existujícího socialismu dodnes nepodařilo zformovat ucelenou, konsistentní teorii cen. Základní příčinou je nepochopení, že cenový problém není izolovaným problémem "Tvorby cen" /tj. určením "typu" ceny a její kvantitativní vymezení příslušnými - převážně centrálními - institucemi/, ale že je to pouze jeden z aspektů celkového pojetí mechanismu fungování ekonomiky, zejména jeho systémostvorných prvků. Pojetí a role ceny proto je a musí být jiná v centrálně-přídělovém mechanismu než v plánovitě regulovaném peněžně-tržním mechanismu.

Zvláště názorně to vynikne, podíváme-li se na historii problému. Mechanismus cen považovaný současnou teorií i praxí za socialistický, se zrodil na přelomu 20. a 30. let v SSSR, tedy při přechodu od NEP s rozvinutým peněžně-tržním mechanismem k "plánované ekonomice", tedy k centrálně-přídělovému mechanismu ztělesněnému prvními pětiletými plány rozepisovanými prostřednictvím ročních ukazatelových plánů až do podniků. Jeho základem bylo vytvoření dvou rozdílných, navzájem oddělených cenových hladin /velkoobchodní a maloobchodní ceny/⁺, které umožnily centru stanovit ceny nezávisle na efektivní nabídce a poptávce, na "společensky nutných" nákladech výroby. V podmínkách zastalé ekonomiky Ruska byl smysl tohoto opatření zřejmý: umožnil zvýšit podíl "akumulace" na vytvářeném národním důchodu a získat tak zdroje pro industrializaci země podle pětiletých plánů a přitom zachovat určitou míru rovnováhy na trhu spotřebního zboží, která byla při jeho vysoké "nedostatkovosti" až do roku 1934 udržována jen za pomoci přídělového zásobování obyvatelstva⁺⁺. Rovněž pro podmínky války a bezprostředních poválečných let bezpochyby takovýto cenový mechanismus plně vyhovoval a proto jej ani ekonomická teorie nebrala v pochybnost.

⁺ Podle sovětských pramenů jako první vystoupil s myšlenkou vytvoření dvou cenových okruhů J. Mitlžanský v r. 1925 - viz Maněvič V. J.: Razvitiye teorii planovogo cenoobrazovaniya v sovětskoj ekonomičeskoj literature, Moskva, Nauka, 1975.

⁺⁺ Tímto způsobem byla vlastně prakticky uzavřena diskuse o tzv. ~~první~~ socialistické akumulaci, která probíhala v SSSR ^{prvotní} ve 20. letech. - Viz např. B. Urban: Zrod a konec velké diskuse, Praha 1968.

Nezdá se však, že by mimořádnost uvedených období byla jediným či hlavním důvodem vzniku a existence názorů považujících cenový mechanismus založený na zmíněných principech za adekvátní pro socialismus. Pravda, už v 50. letech se opět v SSSR /a pak i v jiných socialistických zemích/ rozvinula diskuse o cémách, ale ta se týkala jen velkoobchodních cen /zda je vhodnější tzv. hodnotový, nákladový či výrobní typ ceny/ a pojednávala tedy pouze o ceně jako kategorii plánu, což nikdo z diskutujících nevzal v pochybnost. V roce 1961 sice program KSSS snad poprvé v sovětské historii formuloval úkol přiblížit ceny "společensky nutným" nákladům, ale většina ekonomů to chápala tak /a těžko říci, zda v programu to bylo míněno jinak/, že "společensky nutné" jsou buď náklady skutečně dosažované /např. průměrné oborové či odvětvové ceny/, anebo ceny plánované, což obojí opět plně odpovídá centrálně-přídělovému pojetí mechanismu fungování ekonomiky.

Tyto skutečnosti naznačují, že rozhodující roli v pojetí úlohy ceny hraje v teorii existujícího socialismu právě její programová představa, že jediným ekonomickým mechanismem adekvátním pro socialismus je mechanismus, jehož základním systé-
motvorným prvkem je makroekonomický ukazatelový plán.⁺

Poněkud jinak se vyvíjely názory na cenovou problematiku socialistické ekonomiky mezi ekonomy v ^{1/2} socialistických zemích. Už ve 20. letech se mezi západními ekonomy ozvaly hlasy upozorňující na vážné ekonomické důsledky vyřazení kriteriální role cen v rozhodování ekonomických subjektů a jejich nahrazení ukazateli centrálního plánu /zejména L.von Mises, F.A.Hajek a jiní/. Tyto vědecky /nikoli ideologicky/ argumentované námitky vůči ekonomickému mechanismu existujícího socialismu nezůstaly bez vlivu na nevelký počet vzdělaných ekonomů socialistického přesvědčení a přinutily je k pokusu o neideologickou, vědeckou odpověď na tyto námitky.

K nejvýznamnějším patří Lange-Lernerovo řešení. Oskar Lange, jeden z nejvzdělanějších socialistických ekonomů dobře zvládající neklasickou ekonomii, ~~zkonstruoval~~ zkonstruoval v 30. letech

⁺ Takováto programová představa byla též vtělena do prvních akčních politických programů KS Ruska bezprostředně po revoluci na VII. a VIII. sjezdu.

model, v němž centrální plán cen měl simulovat funkci tržního mechanismu působícího v podmínkách volné konkurence. Plánem pevně stanovené ceny a mzdy, za které by se měly uskutečňovat všechny transfery mezi výrobními jednotkami navzájem a mezi nimi a domácnostmi, se měly čas od času upravovat tak, aby se vyrovnaly odchylky mezi nabídkou a poptávkou /metoda pokusu a omylu/. Předpokládalo se, že za těchto okolností každá výrobní jednotka bude při stanovených cenách hledat takovou kombinaci výrobních faktorů, při níž budou minimalizovány na jednotku výroby a bude hledat takový objem produkce, při němž se budou stanovené ceny rovnat mezním nákladům. V investiční oblasti se předpokládalo, že centrálně stanovená míra investic a úroková míra zahrnovaná do nákladů umožní podnikům volný přístup ke kapitálu, přičemž centrální manipulace úrokovou mírou opět metodou pokusu a omylu měla zabezpečit rovnováhu mezi agregátní poptávkou po novém kapitálu a agregátní veličinou nových investic.

Tento teoretický model ovšem nikdy nebyl realizován v praxi. V SSSR a ostatních zemích existujícího socialismu tomu bránily ideologické předsudky vypěstované politickou ekonomikou socialismu, takže celé generace ekonomů vlastně až do vydání Brusových "Modelů" žili v tomto směru v blahé nevědomosti. Je ovšem otázka, zda v moderním indutriálním a postindutriálním světě je takovéto řešení vůbec technicky realizovatelné a i při nasazení nejmodernější výpočetní techniky, neboť námitka vyslovená akademikem Fedorenkem⁺ a vztahující se k výpočtu plánu v naturálních veličinách se při výpočtu plánu cen ještě zesiluje. Mají-li fungovat předpokládaným způsobem, nestačí

⁺ "Jestliže i zjednodušíme úlohu a připustíme, že podniky v naší zemi vyrábějí okolo dvou milionů produktů /a ve skutečnosti jich je mnohem více/ a přitom používají kolem milionu výchozích produktů a polotovarů, pak k tomu, aby se mohl sestavit výrobní plán pro všechny podniky, je třeba uskutečnit 10¹⁰ aritmetických operací. Budou-li se výpočtu uskutečňovat na počítači BESM-6 s produktivitou 1 mil.operací za sekundu, pak vypracování takového plánu na jediném počítači potrvá 30 tis. let a 30 tis.počítačů jej vypracuje během 1 roku. To je, zřejmě, zcela nereálné." - N.P.Fedorenko, Optimizacija ekonomiky, Moskva 1977, str. 34

zachytit stav v určitém okamžiku, ale vyžaduje to permanentní registraci jejich dynamiky - vždyť svoboda volby domácností jak při nákupech spotřebního zboží a služeb, tak i při volbě zaměstnání, která patří k systémotvorným prvkům Lenge-Lernerova řešení, znamená neustálý pohyb poptávky se všemi důsledky i do oblasti investiční.

Od chvíle, kdy si alespoň část ekonomů existujícího socialismu připustila otázky postavené již v diskusích na přelomu 20. a 30. let, můžeme zaznamenat v teorii i praxi intenzivní hledání nového modelu fungování ekonomického mechanismu, v němž by i cena měla jiné postavení a hrála jinou roli než doposud. Nastává éra ekonomických reforem. Teorii však při tomto hledání neustále ještě tíží okovy četných předsudků vypěstovaných politickou ekonomikou socialismu a ještě více nepřekročitelné ideologické bariéry teoreticky zcela neznalé a nepoučené centrálně regulativní praxe, zejména politické, která od reforem vyžaduje nesplnitelné: spojit oheň s vodou, ukazatelový plán s peněžně-tržním mechanismem, živly neslučitelné. A tak historie ekonomických reforem je historií pokusů o takovýto beznadějný kompromis, přehlídkou všelijakých hybridních útvarů rychle umírajících na úbytě. Jediným kladem těchto "experimentů" je jejich jednoznačná výpověď o tom, že z dilema, před které byl existující socialismus postaven, není úniku, že se musí rozhodnout!

a/ Buď zůstane u centrálně-přídělového mechanismu s ukazatelovým plánem jako základním systémotvorným prvkem a pak i cena zůstane kategorií tohoto plánu se všemi důsledky, které z toho vyplývají /převrácený "minimax" v chování podniků při alokaci výrobních činidel, administrativně-direktivní neekonomická povaha centrální regulace ekonomiky, nízká efektivnost ekonomického využívání omezených přírodních zdrojů i lidské pracovní síly, zejména jejich intelektuálních potencií reprezentovaných vědecko-technickým rozvojem atp./;

b/ nebo uskuteční přechod k plánovitě regulovanému peněžně-tržnímu mechanismu a vytvoří tak předpoklady k tomu, aby se cena opět stala reálnou ekonomickou kategorií schopnou plnit jak roli objektivního kritéria rozhodování ekonomických subjektů /včetně plánového centra/, tak i motivační roli v chování těchto subjektů.

Genová problematika přechodu od starého k novému mechanismu

Genovou problematiku socialistického plánovité regulovaného peněžně-tržního mechanismu lze rozdělit do dvou skupin: na problematiku přechodu od dosavadního centrálně-přídělového mechanismu k novému plánovitě regulovanému peněžně-tržnímu mechanismu a na problematiku vlastního fungování cenového mechanismu v přebudovaném ekonomickém mechanismu.

Pokud jde o první skupinu, nelze ji zdaleka omezit na řešení problémů typu a kvantitativního určení ceny /stanovení míry zisku v ceně a cenových relacích/, což bylo dosud vždy předmětem hlavního zájmu ekonomů i praktiků uvažujících v pojmech tradiční politické ekonomie socialismu. Jádro problému je v tom, jak se od cen po desetiletí formovaných makroekonomickým plánem uplatňujícím při tom četné mimoekonomické preference a vystaveným při své tvorbě neustálému tlaku na uznání individuálních nákladů výrobců, dostat k cenám efektivní poptávky a nabídky, kdy výrobce musí krýt své náklady cenou uznanou spotřebitelem. Vezmeme-li v úvahu míru deformace cen /jejich odtrženost od "společensky nutných" nákladů/ a z ní plynoucí deformaci struktury výroby i spotřeby /nabídky a poptávky/ po desítkách let působení dosavadního ekonomického mechanismu, je to úkol neobyčejně obtížný. K jeho zvládnutí je nezbytné řešit zejména tyto problémy:

A/ Překonání víceokruhového systému cen, v němž "polštář" tzv. obrátové daně nedovoluje přímý kontakt efektivní poptávky a nabídky, jejichž vliv se v dosavadním mechanismu může uplatnit pouze zprostředkovaně, se značným zpožděním a často v deformované podobě prostřednictvím makroekonomického ukazatelského plánu. Pouze v mechanismu, který umožní přímý, bezprostřední kontakt efektivní poptávky a nabídky /nejen na trhu spotřebního zboží a služeb, ale i výrobních prostředků/ se cena může stát reálnou ekonomickou kategorií.

B/ Přímé ~~spojení~~ propojení cen efektivní nabídky a poptávky při současné historicky vzniklé úrovni individuálních nákladů výroby odhalí:

a/nesoulad existující struktury nabídky a poptávky;

b/podstatné rozdíly v rentabilitě jednotlivých položek daného historicky vzniklého, sortimentu výroby jednotlivých podniků, přičemž lze předpokládat v zásadě 3 varianty nové

situace, do které budou podniky postaveny:

x - rozdíly v rentabilitě jednotlivých položek se vzájemně zhruba vyrovnají, takže podnik jako celek bude s to okamžitě kryt náklady výroby příjmy z prodeje svých výrobků; ztrátové položky jeho sortimentu budou pro něho představovat rezervu možného - více či méně rychlého - zvýšení "ziskovosti";

x - vysoký podíl nerentabilních položek povede k tomu, že podnik jako celek bude ztrátový;

x - vysoký podíl položek s vysokou rentabilitou povede k tomu, že podnik bude okamžitě vykazovat vysoký zisk.

Tyto rozdíly v hospodářských výsledcích podniků nebudou výrazem rozdílů v jejich podnikatelské zdatnosti, ale budou odrážet historicky vzniklé deformace vyvolané mnohaletým působením centrálně-přídělového ekonomického mechanismu.

K jejich vyrovnání bude docházet v zásadě třejí cestou:

a/ cenovým pohybem, tzn. zvýšením cen, pokud je efektivní poptávka bude s to akceptovat, a naopak jejich snížením až na hranici přijatelnou efektivní nabídky /úhrada nákladů/; u nevelkého počtu položek citlivých z mimoekonomických důvodů může centrum formou dočasně pevných cen učinit výjimku, pak ale musí současně určit způsob jejich krytí a stanovit časově přesně vymezený program řešení;

b/ krátkodobé strukturální změny /záměna výrobního sortimentu, jeho ztrátových položek, nerentabilních položek/ nevyžadující dodatečné investiční zdroje;

c/ dlouhodobé strukturální změny vyžadující dodatečné investiční zdroje.

Vzniká otázka, jakým způsobem tento proces regulovat, aniž by se centrum vrátilo k administrativním metodám, jako tomu bylo v minulosti, kdy se v takových situacích aplikovala "jánošíkovská metoda" centrálního přerozdělování /bohatým brát a chudým dávat/, ale aby se naopak využilo této situace pro urychlený přechod k ekonomickým nástrojům centrální regulace ekonomiky.

Prvořadým, základním ekonomickým nástrojem plánového centra v peněžně-tržním mechanismu je daňová soustava. Pro přechodné období je proto třeba zkontruovat specifickou daňovou soustavu, jejíž časové omezení /dobu platnosti/ centrum předem veřejně vyhlásí a jejímž cílem bude:

1/ zabezpečit daňový výnos umožňující pokrýt státní výdaje vyplývající z historicky vzniklých, zákonně zakotvených nároků na centralizované zdroje /náklady státní správy a obrany, sociální, zdravotní a kulturní výdaje, nezbytné dotace na rozvoj ekonomické infrastruktury, zejména energetické, dopravy a spojů, atd./ při současném zvážení možných úspor těchto výdajů;

2/ umožnit podnikatelské sféře plnou samostatnost při rozhodování o současném i budoucím rozvoji podniku /v terminologii politické ekonomie socialismu se zpravidla mluví o "samofinancování" a o "úplném chozrasčotu"/;

3/ zabránit, aby "zisk" vzniklý z historicky utvořených okolností, a tedy bez zásluhy podnikových kolektivů, byl "spotřebován" /rozdělen na individuální důchody, ať již růstem základních mezd či prostřednictvím podílu na zisku/, ale plně "akumulován", tedy použit na další rozvoj ekonomiky; rovněž nové přírůstky zisku by měla v přechodném období daňová soustava v rozhodující míře orientovat na "akumulaci" a destimulovat jejich "spotřebu".

x x x

Východiskem pro konstrukci takovéto daňové soustavy musí být makroekonomická plánová kalkulace, která bude konfrontovat souhrn nezbytných státních výdajů /a tedy i příjmů/ se souhrnem současných individuálních nákladů výroby. To umožní kvantifikovat průměrnou míru rentability nezbytnou k tomu, aby tyto výdaje byly daňovou soustavou kryty a současně zůstal určitý prostor pro vlastní rozvojové možnosti podnikové sféry jako celku /celková průměrná rentabilita/.

Součástí této kalkulace musí být vytvoření rezerv, které umožní překonat problémy přechodného období zejména na dvou rizikových trzích:

x- Na zahraněním trhu nutno počítat s tím, že ~~část~~ část exportujících podniků zejména v oblasti konvertibilních měn zde nebude s to svými cenami plně obstát v konkurenci, avšak potřeby devisové bilance státu se bez jejich devisového přínosu neobejdou; z dlouhodobých mezistátních dohod /zejména v rámci RVHP/ vyplývají vůči ekonomice závazky, které je nutno zabezpečit bez ohledu na jejich momentální rentabilitu v příslušném podniku. Vytvořené rezervy by měly umožnit časově přesně

limitovanými dočasnými dotacemi poskytnout podnikům čas nezbytný k adaptaci na novou situaci /podmínkou těchto dotací by mělo být závazné vypracování podnikového plánu adaptace/. Současně by ovšem mělo centrum usilovat o realizaci faktické směnitelnosti měn v rámci RVHP, k čemuž změny v SSSR nyní vytvořily příznivé klima.

x- Na maloobchodním trhu spotřebního zboží a služeb, kde přechod od plánových cen k cenám efektivní poptávky a nabídky vytvoří řadu politicky citlivých oblastí vyplývajících ze změny struktury maloobchodních cen /růst jedněch a pokles jiných cen/ a jejich vlivu na životní náklady různých příjmových skupin obyvatelstva. Tato rezerva by měla umožnit časově rozložené a diferencované řešení této problematiky a minimalizovat tak sociální tlaky ve společnosti. Je třeba zvažovat zejména tyto alternativy:

a/ plné přizpůsobení cen nákladům /zdá se, že "zralé" pro toto řešení jsou zejména nájemné, kde značná část obyvatelstva již dnes cemu blízkou nákladům platí, veřejná doprava, kde by to umožnilo řešit její některé kvalitativní nedostatky atp./;

b/ dočasné dotování některých maloobchodních cen /zdá se, že po úpravách z minulých let - dětské oblečení, maso, atd./ by bylo možné tento okruh minimalizovat a v nutných případech rovněž vázat dotace na vypracování plánu vytváření podmínek pro postupnou likvidaci dotací/;

c/ koncepci úpravy sociálních výdajů, která by měla eliminovat nebo zmírnit dopad cenových změn na životní náklady některých sociálních skupin obyvatelstva /zejména důchodci, rodiny s dětmi atp./.

Makroekonomická kalkulace musí dále vycházet ze skutečnosti, že v podnikové sféře jako celku jsou historickým vývojem nahromaděny obrovské rezervy, z nichž značná část je při změně motivačních kritérií velmi rychle mobilizovatelná, a proto pro přechodné období musí být volný ~~prostor~~ prostor pro podnikatelskou sféru vymezen "tvrdě", blízko nulové průměrné rentabilitě /po splnění daňových povinností/, nemá-li být ekonomika vystavena riziku více či méně prudké inflace.

Konstrukce daňové soustavy opírající se o tuto kalkulaci musí vycházet ze skutečnosti, že hlavním rizikem pro ekonomický

rozvoj a jeho rovnováhu není sama existence velkých rozdílů v rentabilitě výrobků i podniků jako celek, ale nebezpečí, že vykázaný i nově vytvořený zisk nebude "akumulován", ale "spotřebován" /rozdělen na individuální důchody/. V podmínkách vytvářeného peněžně-tržního mechanismu, kdy se ceny stávají cenami efektivní /nikoli plánované/ poptávky a nabídky, a kdy se při investování /tedy "akumulaci" zisku/ začíná uplatňovat mezní míra efektivnosti "kapitálu" /co jiného je akumulovaný zisk/, nejen že "akumulace zisku" nemůže škodit ekonomické rovnováze, ale musí se naopak stát mocnou silou jejího obnovování na nových základech, neboť bude "ziskové" podniky nutit investovat do výroby s nadprůměrnou rentabilitou a "ztrátové" podniky naopak k co nejrychlejšímu záměně nerentabilní výroby za rentabilní. Takovýto pohyb ovšem musí umožnit a bariéry proti "spotřebování" zisku vytvořit specifická struktura daňové soustavy přechodného období. Má-li tuto úlohu splnit, měla by se vyznačovat těmito hlavními rysy:

a/ Daňové sazby musí být v zásadě jednotné pro ekonomiku jako celek /snad s výjimkou zemědělství - to by mělo vyplynout z makroekonomické kalkulace/. Případné nutné odchylky /viz dále/ by měly být možné jen na základě zákonem předem vymezených podmínek.

b/ K základním daňovým sazbám patří:

x - daň ze základního jmění podniku, jež by měla plnit funkci mezní míry efektivnosti kapitálu a proto by měla být vymezena na úrovni úrokové míry jakožto mezní míry efektivnosti zápujčného kapitálu; takovéto vymezení daně ze základního jmění předpokládá, že veškeré odpisy zůstávají v podniku; výnos této daně by měl plynout do zvláštního fondu určeného výlučně k financování potřeb ekonomiky /Fond národního jmění/;

x - Daň ze zisku vyjadřující příspěvek produktivní sféry k financování celospolečenských potřeb; sazba daně by měla být lineární /neprogresivní/ a vytvářet tedy shodné, jednotné zatížení podnikatelské sféry; povaha této daně je tedy fiskální, nikoli regulativní;

x - zdanění rozdělovaného zisku musí mít povahu výlučně regulativní a mělo by mít v přechodném období tyto charakteristiky:

- vysoce progresivní zdanění zisku určeného k rozdělení na individuální důchody pracovníkům podniku /podíly na zisku, příp. jiné pohyblivé složky mzdy vyplácené ze zisku

- zdanění investovaného zisku by mělo vytvářet širší škálu možností od úplného osvobození z daňové povinnosti až po různě vysoké sazby podle charakteru investic /např. nižší sazby pro strojní než stavební investice atp./:

x - zdanění přírůstku mezd; jeho cílem je zabránit tomu, aby se podnik vyhnul progresivnímu zdanění rozdělovaného zisku tím, že by růst individuálních důchodů předem zahrnul do nákladů, tj. do růstu mezd na úkor zisku; také toto zdanění musí být progresivní a jeho odstupňování voleno tak, aby nebylo v rozporu /nekonkurovalo/ s progresí daňové stupnice zisku určeného k rozdělení; konstrukce daně by měla vyloučit z progresivního zdanění růst průměrné mzdy dosažené snížením počtu pracovníků; toto zdanění nelze ztotožňovat s daní ze mzdy, což je daň placená příjemcem mzdy, v tomto případě jde však o zdanění podniku, tedy plátce mzdy, zatěžuje náklady podniku a snižuje jeho zisk.

Daňová soustava sama o sobě ovšem hraje - ve vztahu k ekonomice /ne ve vztahu ke státnímu rozpočtu/ - roli spíše pasivní, roli bariéry inflačních tendencí, než roli bezprostředně motivační. Tu by měly podpořit další "kroky" přechodného období:

x - umožnit pohyb kapitálu nejen uvnitř podniků /strukturalní změny ve výrobních programech podniků/, ale i mezi nimi. Proto je nezbytné uvolnit pouta současné organizace podnikové sféry diktované převahou vertikálních vztahů v dosavadním centrálně-přídělovém mechanismu a umožnit rozpuštění některých s hlediska horizontálních /mezipodnikových/ vztahů uměle vytvořených institucí /VHJ/ a naopak nové, z tohoto hlediska potřebné a efektivní, sčružování /k tomu je třeba vypracovat zákonná pravidla zakladatelské činnosti, tj. vzniku a zániku podniků/. Takto vzniklý prostor vytvoří v inerci podnikové sféry silné podněty ke strukturálním změnám "zdola", k tomu, aby se "kapitál" /základní jmění podniků/ s nižší než mezní efektivností přesouval do oborů a odvětví s nadprůměrnou efektivností /konkrétní podoby mohou být velmi rozmanité - fáze ztrátových podniků s vysoce ziskovými, nové dodavatelsko-odběratelské vztahy, společná vědecko-výzkumná a vývojová pracoviště, investiční účast "bohatšího" podniku v "chudším" atp./.

Lze předpokládat, že fyzická likvidace podniků nerentabilních ve světle nových ekonomických kritérií bude za těchto

okolností spíše výjimkou než pravidlem. Pravidla těchto procesů by měla formulovat zákon o zakladatelské činnosti /vznik a zánik podniků/, příp. zákon o podniku.

x - Úvěrová politika obchodních bank, jednak umožňující v přechodném období překlenout dočasnou ztrátovost podniků, hlavně však směřující záporní kapitál do oborů a odvětví s nadprůměrnou efektivností /např. konkursy na úvěr zaručující stanovenou minimální výnosnost vyšší než úroková míra a rychlou návratnost/.

x - Státní podpora při překonávání problémů přechodného období:

- státní zakázky zabezpečující zejména investiční rozvoj infrastruktury /energetika, doprava, spoje atp./;
- zakladatelská činnost zejména v oborech s nedostatkem ziskových podnětů, avšak nezbytných pro rozvoj ekonomiky;
- dotační politika na podporu strukturálních změn /zejména na podporu vědecko-technického rozvoje/;
- dotační politika ve vztahu k zahraničně-obchodním závazkům státu, zejména podle smluv se státy RVHP, spojená s časovým omezením dotací /vymezení lhůty pro adaptaci na zahraničních trzích/; cílem by však mělo být postupné nahrazení mezistátních kontraktů o dodávkách či investičních účastech přímými integračními vztahy podniků, stát by se měl omezit na vymezení obecných pravidel pro tyto vztahy.

Lze předpokládat, že soubor těchto změn, umožňujících důsledný rozchod s ukazatelovým plánem při zachování silné regulativní role plánového centra založené na peněžních regulativních nástrojích, zabezpečuje jednak plynulost nezbytných adaptačních změn, a jednak - a to zejména - motivaci těchto změn zabudovává do inerce podnikového chování /co nejrychlejší adaptace se stává základním zájmem podniku/, zatímco ekonomický mechanismus založený na ukazatelovém plánu je s to tyto změny do podniků "protlačovat" pouze zvenčí, často proti zájmům podniku. Teprve takovéto změny ekonomického mechanismu proto činí strategii urychlení reálnou.

Souhrnným výsledkem popsaného souboru opatření přechodného období od dosavadního k novému ekonomickému mechanismu tedy je:

x - vznik nového cenového mechanismu založeného ne na ~~plánovaných~~ nových cenách, ale na cenách efektivní poptávky a nabídky; role cenového úřadu nadále proto nespočívá v určování plánových cen, ale ve

- stanovení pravidel cenové tvorby v podnicích a dohled nad jejich dodržováním;
- v systematické analýze a prognóze cenového vývoje a ve vypracování návrhů pro vládu na regulativní opatření nezbytná k jeho ovlivnění /např. návrhy na korekci daňové soustavy, návrhy na konstrukci spotřebních daní, které mají ovlivnit poptávku - např. omezit spotřebu alkoholu, cigaret atp.; dočasný cenový strop - všeobecný či omezený - v určitých mimořádných situacích atd./;

x - obnovení ekonomické rovnováhy na nové základně vyplývající ze strukturálních změn vyvolaných přechodem k cenám efektivní poptávky a nabídky;

x - obnovení role ceny jako základního kritéria krátkodobého i dlouhodobého rozhodování ekonomických subjektů /podniků, domácností i státu/;

x - obnovení role reálných peněz v podnikové sféře v i plánovitě regulativní aktivitě centra /státu/.

x x x

Problematika vlastního fungování nového cenového mechanismu

Splněním základních cílů přechodného období není však automaticky zajištěno, že nově vytvořený cenový mechanismus bude perfektně fungovat a plnit svou roli v plánovitě-regulovaném peněžně-tržním mechanismu. Plánové centrum musí naopak počítat s tím, že takovýto mechanismus je vystaven celé řadě vážných rizik, zejména:

x - nový cenový mechanismus sice likviduje specifický monopol výrobně vytvářený v centrálně-přídělovém mechanismu ukazatelovým plánem⁺, současně však obnovuje podmínky pro

uplatnění klasických typů monopolu; tyto tendence jsou v naší situaci zesíleny některými formami organizace podniků /sdružení, výroková specializace atp./ vytvořeným v podmínkách působení centrálně-přídělového mechanismu;

x - situace plné zaměstnanosti spolu s tradicemi vypěstovanými dlouholetým působením centrálně-přídělového mechanismu /zejména silný akcent na sociální stránku mzdy a zeslabení její vazby na reálné zákony/ zesiluje rizika nákladové inflace;

x - institucionální struktura plánově-regulativního centra, vzniklá z potřeb centrálně-přídělového mechanismu, ve kterém rozhodující roli hrály administrativně-direktivní vertikální vztahy, jak svou formální organizací /zejména resortní ministerstva a řídicí orgány VNH/, tak i organizací neformální /zejména personální vazby vedoucích pracovníků a pracovníků aparátu těchto institucí/, vytvořily vztahy a atmosféru zvláštní symbioza, vzájemného soužití podniků a centrální regulační sféry, ve kterém se silně uplatňovaly neekonomické tlaky "změkčující" ekonomické podmínky /parametry/ fungování podnikové sféry; riziko přežívání těchto tendencí bude tím větší, čím déle bude přežívat stará podoba plánově-regulativního centra.

Má-li tedy nově vytvořený cenový mechanismus fungovat a plnit svou roli v "cílové" podobě nového ekonomického mechanismu, musí najít a do mechanismu fungování začlenit takové regulativní prvky /nástroje/, které umožní uvedeným rizikům trvale /operativně i dlouhodobě/ čelit. Uveďme zde jen některé náměty možných institucionálních změn i regulativních nástrojů⁺ s plným vědomím toho, že teprve sama zkušenost regulativní praxe v reálně fungujícím plánovitě regulovaném peněžně-tržním mechanismu je s to plně potvrdit či naopak vyvrátit jejich praktickou užitečnost a účinnost a případně je dále doplnit. "Cílovou" podobu nově vytvářeného ekonomického mechanismu nelze chápat jako definitivní uzavřenost jeho určité institucionální podoby. "Cílového" řešení je dosaženo ve chvíli, kdy systemotvorné prvky centrálně-přídělového mechanismu byly nahrazeny systemotvornými prvky peněžně-tržního mechanismu, což nevylučuje, ale naopak předpokládá neustálou otevřenost tohoto mechanismu vůči změnám konkrétních institucionálních forem a regulativních nástrojů na základě praktických zkušeností plánově-regulativního centra i s ohledem na konkrétní situace ekonomiky.

Opatření protimonopolní

Zákon stanoví pravidla zakladatelské činnosti /vznik a zánik podniků/ musí vycházet z faktu, že socialistická ekonomika je ekonomikou smíšenou umožňující koexistenci podniků různých vlastnických forem /celospolečenské, družstevní, komunální a ve vymezené míře i soukromé/. Tato pravidla proto musí respektovat princip plurality zakladatelské činnosti. To znamená, že vedle státu /instituce k tomu poměřené, např. Fond národního jmění/ mohou jako zakladatelé nových podniků dále také vystupovat již existující podniky, sdružení občanů /družstva/, orgány územní samosprávy, společenské organizace či jednotlivci, pokud splní zákonem stanovené podmínky /splnění těchto podmínek je nezbytné pro zápis do podnikového rejstříku, kterým se potvrzuje vznik podniku/.

Realizace principu plurality zakladatelské činnosti je prvním předpokladem toho, aby se v ekonomice začala vytvářet atmosféra soutěživosti jako reálná protiváha monopolních tendencí produkovaných zejména institucí velkopodniku. Právě ve sféře velkých podniků musí zákon vymezit řadu pravidel čelících jejich monopolistickému chování /kontrola cenové tvorby, podmínky a meze fúzí s jinými podniky, možnosti rozdělení nezdůvodněných "superpodniků" na menší samostatné celky, konkursní způsob zadávání státních zakázek s případnou účastí zahraničních firem, "obstarávání" konkurence dovozem zahraničního zboží, zákaz "rajonizace" trhu atp./ při současné aktivní podpoře drobných a středních podniků /daňové úlevy, levný úvěr atp./. Důvodem k zamítnutí vzniku nového podniku ~~ne~~ nemůže být sám fakt, že předpokládaný výrobní sortiment již vyrábí existující podnik. Stát /Fond národního jmění/ by měl naopak v ekonomicky zdůvodněných případech podpořit anebo se stát sám iniciátorem zakladatelských aktivit tam, kde by to narušilo monopolní postavení podniku jako dosud výlučného dodavatele.⁺

⁺ viz str. 17/ Podrobněji o těchto otázkách pojednává 3. díl práce Z. Sulce Stát a ekonomika

⁺ tamtéž,

Opatření protiinflační

Základní protiinflační působení se vytváří v peněžně-tržním mechanismu konstrukcí daňové soustavy, jak jsme ji popsali v části týkající se období přechodu. Dočasná platnost se nevztahovala na soustavu samotnou /typy daní/, ale na konstrukci daňových sazeb, která odrážela výjimečnost konkrétní ekonomické situace přechodného období. Nová situace po dokončení přechodu k novému cenovému mechanismu vyžaduje od centra novou makroekonomickou kalkulaci, z níž by měly vyplynout nové daňové sazby /"měkčí" či naopak "tvrdší" než dosavadní - podle konkrétní situace/ s dlouhodobější platností. Centrum má přitom možnost vymežit tuto "dlouhodobost" přesně /např. na 5 let/, anebo obecně /např. "pokud nedojde k podstatnější změně vnějších s vnitřních podmínek v ekonomice"/, což je zřejmě účelnější, neboť prognostická činnost zřejmě nikdy nebude s to - zejména u otevřených ekonomik - s víceletým výhledem anticipovat reálný vývoj makroekonomických podmínek. Intenzivní analytická a prognostická činnost institucí plánového centra /např. cenového úřadu, plánovacího úřadu při Fondu národního jmění, ministerstva průmyslu a obchodu, ministerstva zemědělství, atd./ by měla zaručit včasnost volby okamžiku nezbytného ke změně daňových sazeb, ať již restriktivního /protiinflačního/ či naopak stimulativního /podněcujícího buď růst spotřeby nebo investiční aktivitu/ rázu. Zákonná úprava procedury by při tom měla čelit příliš častému a ne dost zdůvodněnému používání takových změn /např. povinnost vlády obhájit takový návrh v parlamentě/.

Vedle manipulace daňovou soustavou /či její stabilizace/ má centrum k dispozici další nástroje protiinflační politiky:

- x - státní výdaje, zejména zakladatelská činnost, půjčky /obligace/, dotační politika;
- x - regulace pracovního trhu, zejména vybudování systému podporujícího rekvalifikaci pracovní síly spojenou s adaptačními strukturálními změnami v ekonomice /např. systém podpor vyrovnávajících ztráty mzdy při této rekvalifikaci, soustava přeškolovacích středisek atp.; takovýto systém by měl zmírnit tlaky na uplatnění sociální stránky mzdy v cenové tvorbě /nákladová inflace/.

Institucionální přestavba plánově-regulativního centra

Ve chvíli, kdy se rozhodujícími vztahy v ekonomice stávají vztahy horizontální /zbožně-peněžní mezi podnikové vztahy s rozhodující rolí ceny efektivní poptávky a nabídky/, ztrácení své oprávnění instituce centrální plánovitě-regulativní činnosti založené na "resortech". Hlavním obsahem této činnosti již není kvantitativní plánové vymezení výrobních úkolů podniků, ale formulace obecných zákonných pravidel podnikání, dohled nad jejich dodržováním a formulace i realizace strategie a taktiky při manipulaci ekonomickými nástroji centra. Institucionální organizace plánového centra by proto měla spojovat zásadu odpovědnosti každé instituce za ucelený konsistentní soubor makroekonomických činností se zásadou možné oponentury při formulování pravidel fungování tohoto souboru ostatními aktéry ekonomického procesu.

Předpokládáme-li, že vrcholným výkoným orgánem hospodářské politiky státu je vláda, měla by mít samozřejmě k dispozici instituce odpovídající za tyto ucelené konsistentní soubory ekonomických aktivit:

1/ Správa /fond/ národního jmění, kde by byla soustředěna evidence základního jmění podniků v celospolečenském vlastnictví a kontrola nakládání s ním, formulace zákonných pravidel podnikání, správa centralisovaného výnosu podnikání, zejména zakladatelská činnost státu, státní zakázky, dotační činnost atp. Součástí této instituce by měl být plánovací orgán systematicky analyzující a prognosující vývoj domácí i světové ekonomiky a zajišťující zejména nezbytnost ekonomické aktivity centra ve sférách, které jsou všeobecným předpokladem rozvoje ekonomiky, avšak pro jejichž rozvoj nevznikají dostatečné podmínky v ziskově motivované podnikové sféře /rozvoj infrastruktury, zejména energetiky, dopravy, spojů, vědecko-technický rozvoj, ekologická problematika atp./. Správa národního jmění by tak byla hlavním tvůrcem růstové koncepce hospodářské politiky vlády, přičemž ostatní instituce plánového centra /viz dále/ by byly aktivními oponenty a tím i spoluvůrci této koncepce.

2/ Ministerstvo financí odpovídající za tvorbu daňové soustavy a manipulaci daňovými sazbami. Oponentura ostatních

institucí při formulaci daňové politiky vytváří protiváhu fiskálnímu pojetí této politiky, k němuž ministerstvo zřejmě bude ~~mádnovat~~ tendovat, a pro uplatnění jejích aspektů regulativních.

3/ Cenový úřad formulující pravidla cenové tvorby v podnicích a dohlédající na jejich dodržování, analyzující vnitřní i světový cenový vývoj, rizika i reality monopolních tendencí v podnikové sféře a formulující protimonopolní politiku vlády.

4/ Ministerstvo průmyslu a obchodu, analyzující a prognózující specifickou problematiku této sféry a uplatňující ji jak při formulaci obecných zákonných pravidel podnikání Správou národního jmění, tak i při formulaci růstové daňové a cenové politiky.

5/ Ministerstvo zemědělství ve své sféře s obdobným posláním jako ministerstvo průmyslu a obchodu.

6/ Ministerstvo zahraničního obchodu ve své sféře s obdobným posláním doplněným o specifickou problematiku celní.

7/ Ministerstvo práce a sociálních věcí s odpovědností za formulaci pravidel regulace pracovního trhu a sociálního zákonodárství.

8/ Ostatní ministerstva analyzující, vyjadřující a formulující mimoekonomické cíle a preference společnosti.

x x x

Cenová problematika socialistického plánovitě regulovaného peněžně-tržního mechanismu není tedy odborně-cenařská záležitost, ale dotýká se všech aspektů fungování ekonomického mechanismu. Přestavba cenového mechanismu je klíčem k přestavbě dosavadního centrálně-přídělového mechanismu na plánovitě regulovaný peněžně-tržní mechanismus, avšak sama o sobě se nemůže uskutečnit bez souběžně realizovaných změn ekonomického mechanismu jako celku, včetně /a především/ změn způsobů a nástrojů centrální regulace ekonomiky.

Součástí přebudování ekonomického mechanismu proto musí být přezkoumání a přebudování veškeré legislativy vztahující se k ekonomice, na prvním místě hospodářského zákoníku a zákoníku práce, zákona o arbitáži, bankovního zákonodárství atp., případně i formulace nových zákonů /např. zákona o podniku, včetně zakladatelské činnosti/.

Další hlasy k diskusi
o postavení Maďarů na Slovensku

Boston

V září 1986 u příležitosti sjezdu Československé společnosti pro vědu a umění se konala m.j. diskuse o národnostní politice se zvláštním zřetelem k postavení maďarské národnosti na Slovensku. Referoval dr. M. Kvetka o národnostní politice v social. Československu a dr. Em. Böhm přehled politiky maďarské národnosti za I. republiky, za II. svět. války a po válce. Pak následovalo přečtení zaslaných příspěvků dr. Čarnogurského, Doc. M. Hübla, dr. M. Kusého, a dr. M. Šimečky.

"Účel panelu-píše dr. Kvetko-sme definovali ako odpoveď na obvinenie vznesené zo strany maďarských exulantov, že maďarské školstvo na Slovensku je ohrozené... Naše stanovisko je, že maďarské školstvo na Slovensku ohrozené nie je... Nevieťm či sú Vám známe nejaké spisy, ktoré o tejto veci prinášajú exulantská maďarská tlač. Z toho by ste poznali, že to nie je vec, ktorú treba obísť... Nám exulantom nepriamo Vy, ale aj režim, vytýkate, že sa na vec dívame zo starého povedal by som buržoásneho stanoviska národnostnej problematiky. A myslíte, že dr. Duray sa ináč díva na túto problematiku ako my? Protestoval dr. Duray aspoň raz proti tomu, aký paškvil robí maďarská vláda so Slováckmi v Maďarsku? Kde sa vo štatistickej správe hovorí nie o Slováckoch, ale ako o ľuďoch zainteresovaných na slovenských kultúrnych veciach." /dopis z 8.11.1986/ K tomu lze doložit, že v starém pojetí státních národů, je každ ý občan státu Maďar, byť slovenského, rumunského původu. Národnost se nezjišťuje proto nebere v úvahu. Zajímavé je, že o maďarské menšině v rakouském Burgenlandu, která nemá vůbec žádné maďarské školy se v Maďarsku píše jako o Rakušanech maďarského jazyka. To by byl tanec, kdyby si někdo u nás dovolil napsat o nich jako Slováckích maďarského jazyka!

Causa Trianon

Horizont-slovenský měsíčník vydávaný v Mnichově přinesl pod titulem "Je porozumenie možné" od Jozefa Bora pozoruhodné informace o průběhu diskusí v Bratislavě mezi skupinou zastánců lidských práv a náboženských disidentů a členy Výboru na ochranu práv maďarské

menšiny v září až listopadu 1985. "Slovenská skupina formulovala vyhlásenie o národnostnej politike, v ktorej žiadala zaoberať sa nielen postavením maďarskej menšiny v Československu, ale aj slovenskej menšiny v Maďarsku a aby práva oboch menšín boli principiálne rovnaké. Žiadali ďalej, aby štátne hranice boli trvalé a aby sa maďarská menšina neusilovala o ich zmenu.... Vyhlásenie bolo sformulované vo februári 1986. K tomu maďarský Výbor pre ochranu práv maďarskej menšiny zaujal jednoznačne negatívne stanovisko... Slovenská opozícia sa zastávala uväzneného Duraya, pretože sa pritom porušovali ľudské práva. S Durayom sa však nemohla dohodnúť - a ako vidno je to len jeho prípad - na požiadavke revízie hraníc. Potom ochladli aj predstavitelia Charty 77, ktorí spočiatku veľmi nekriticky nahrávali maďarskej menšine pri formulovaní jej náprávy. Základným kameňom úrazu riešenia slovensko-maďarských vzťahov zostáva maďarský revisionizmus - odčiniť Trianon, odtrhnúť južné Slovensko/až pokiaľ?/a pripojiť ho k Maďarsku. Ak by Maďari boli ochotný ustúpiť od tejto požiadavky, určite by sa vzťahy zlepšili." /Horizont 11-12, 1986, str. 3/ Nemohu posúdiť nakoľko verné J. Bor líči prubeh týchto jednání, ale detailní vyličení prubehu jednání svědčí o zasvěcenosti autora. V tom případě se mi vnucují dvě otázky. Proč se o tom máme dozvídat až po roce z exilového tisku a nedozvěděli jsme se to dříve, třeba z Informačního 77? Byl opravdu účastník jednání z Prahy tak politicky nainfirovaný, jak ho líčí autor? Pak je to ovšem krajně na pováženou. Nemluvě, že to podezřele zavání kabinetním politickým řešením.

Horizont při recenzi Lendvaiovy knihy dochází k závěru, že v Maďarsku "tiká bomba neuspokojeného nacionalizmu, ohrožujícího svojich susedov", těžko soudit, když průkazná fakta nevedl.

Znepokojilo mne spíš to, jak se v souvislosti s loňskou poutí v Šaštíne vyzdvihuje jak mladí Slováci sáhli dokonce po Hlinkově hesle. No HSLS měla těch hesel více a mnohá z nich nebyla ani bohobojná, ani křesťanská, natož humanitní. Mohu z paměti svého mládí na Slovensku připomenout třeba: "Čecha do mecha, mech do Dunsaja", "Češi, peši, do Prahy", "Hitler žije, Židov bije" a nechtěl bych ani, aby se zase zpívalo "Rež a rúbaj do krve, dokiaľ Slovák na Slovensku pánom nebude." In hoc signo nechci víťezit.

Milan Hübl

březen
1987

Fejeton o fejetonu

V silvestrovském rozjímání v posledním čísle Tvorby r.1986 se pisatelka táže: "Co by asi říkal Jan Neruda, kdyby si přečetl naše současné noviny? Co by o současném světě psal?" A odpovídá: "Určitě by dobře mířil. Jak na ty mocné, z kterých jde strach, tak na každého z nás pro naše malichernosti, hloupost a nedokonalost."

Trochu jsem se zamyslel. Co by říkal našim současným novinám, to není těžké ~~zastavit~~ si představit. Že by mířil na ty mocné, je velmi pravděpodobné. Ale pisatelka se zapoměla zeptat, kam by psal, které noviny by mu to otiskly...

Vzal jsem si k ruce jeho slavný, byť už poněkud zprofanovaný fejeton 1. máj 1890...

"Ano: byl První máj 1890. A kdo jej co muž dozrálý, myslivý prožil, do dnů svého života na něj nezapomene. Věru, kdož jsme se ho dočkali, že jsme se dožili nej památnějšího 1. května lidských dějin. Ba snad že nej památnějšího dne těch lidských dějin vůbec.

Klidným, železným krokem přirazily 1. května 1890 bataillonny dělnické, přečetné, nepřehledné, a vřadily se do lidského šiku, aby již provždy šly za vznešenými lidskými cíli.

Byl to postup mohutný, neodolatelný, jako když se hrnou vlny oceánu. Kdo přihlížel, porozuměl, co "síla elementární" znamená!

Červené odznaky, červené kravaty - klikatým bleskem projela mozky vzpomínka na Komunu, na rudé prapory anarchistů! Poprvé jsem ji viděl na lidech, tu temně rudou barvu světového sociálního hnutí: zachvěl jsem se. Tytéž barvy, které vlály nad hlavami husitů, bojovníků za úplnou rovnost občanskou!

Dělníci jsou mlčky, s tváří tak železně opravdovou! Nu, jenom se podívej, tady ji máš už označenou na tváři, tu "elementární sílu"! Ale ani při tom nezatrneš! Cítíš, že síla je ovládána měrnou myšlenkou. A pojednou - jakoby zázrakem - pojednou jsi porozuměl tomu letošnímu "Prvnímu máji", pojednou vidíš, že veškerá posavadní situace společenská i politická jediným trhnutím se dnes pozměnila, ale ne jen už pro dnes.

A nekonečným proudem davy hrnou se dále. A s nimi a mezi nimi Praha, ostatní. Zvláštní - ba praxzvláštní den! Věru, i ta příroda všude vůkol jakoby pod zákonem stejným! Ráno dusivá mlha, vzduch šedý, tak těžký, pak najednou se vyhouplo slunce a bylo tak jasné, tak zlaté, tak blažené -

Byl první květen roku 1890 !"

A jak by asi psal Neruda o 1.máji 1990?

Ano, byl První máj 1990, jeden z mnoha, ale myslící člověk si ho musí vrýt do paměti na hodně dlouho.

Plynulou, majestátní jízdou předjely šestsettrináctky až k tribuně, řidiči zotvírali všechny dveře a představitelé lidu se krokem volným, ale přesto železným ubírali na tribunu. Tam zaujímali svá místa podle významu a důležitosti. V jejich pohybech a gestech byl klid a jistota, dokazující pevný a jediný cíl - nedat se už nikdy nikým na této tribuně vyměnit.

Pro toho, kdo se díval na jejich příchod, to byl obraz mohutný, nedolatelný, ale ne jako když se hrnou vlny oceánu - byla to sopečná láva, která se přivalí, a kterou už z místa nikdo neodstraní.

Kdo přihlížel, porozuměl, kdo je to ta "elementární síla". Dokonale střižená saka, prvotřídní zahraniční materiál, luxusní obuv... Ano, to jsou dědici prvních komunardů, věrných táboritů, bouřících se nevolníků, nuzných proletářů...

Tady máš tu elementární sílu, která se nezadržitelně řítí ulicemi měst do svých luxusních vil a sídel... Ta síla, napájená vybranými víny, živená krvavými bifteky ze speciálního skotu na speciálních statcích se speciálním krmivem a speciální obsluhou...

Až při tom zatrneš... Díváš se a cítíš, že ta síla je ovládána jedinou myšlenkou. Svou moc už nepustit z rukou nikdy. Aby se už nikdy nemuseli vzdát svých všemohoucích telefonů, pohodlných křesel, pompézních recepcí a perfektního ošetření na zvláštních klinikách. Aby už oně a jejich děti nemuseli stát ve frontách a mačkat se v tramvajích, shánět příslib, stavební povolení, opraváře a zboží zahraničních značek.

A pojednou jsi porozuměl, že je to síla, která zajistí, aby už se žádným trhnutím opony veškerá posavadní situace neproměnila nejen pro tyto časy, ale pro všechny příští... To jsou oni, kterým patří budoucnost.

A pod nimi, za břeskné hudby, se valí dav, odsouzený k pokrytectví, fuškám, manifestačním volbám, úplatkům, k vysedávání u seriálů, ke ztrátě všech ideálů, k psaní posudků jeden na druhého, ke shánění protekce pro ^{svoje} děti, zuby, žlučník, dav polykající stále více popílku, krmený nahnílymi bramborami a ztuchlou moukou a jezdící o víkendů do hynoucích lesů a k jedovatým řekám.

Jdou všichni v jednom houfu, kasta vedle kasty, všichni pohromadě jako důkaz, že už se navždy odstranily všechny sociální nerovnosti a byly nahrazeny třídním přístupem. A tak jdou všichni společně, příslušník kasty majitelů tuzexového konta a příslušník ne-

majitelů, kasta jezdicích na Západ a kasta nejezdicích na Západ, kasta těch, jimž je devizový příslib přislibován a jimž je odmítán a další a další... Jedni nesnášejí druhé, ale něco mají asi stejné-vztah k těm na tribuně.

A příroda to všechno doplňuje. Dusivá mlha, vzduch šedivý, tak těžký, jako by ho vydechovali ti, co pochodují. Nebo ti na tribuně?

Byl první květen roku 1990!

Byla tady otázka, co by Neruda říkal současným novinám, o čem by psal, kde by mu to otiskli... Tak ještě jednu otázku na konec: "Co by tak asi za ten druhý fejeton vyfásnul..."

Exulanti

Šla jsem v noci na svou první směnu od vrátnice číslo čtyři zpočátku sama, ale brzy se ke mně připojil velice ošklivý mladík.

"Támhle na tom dělám," ukazoval k osvětlenému agregátu před námi. Chlubil se: "Když potřebuju, kamarádi za mě vezmou směnu. Kvůli ženským, víte..." Rádoby zkušeně a světácky se usmíval, pusu plnou zkažených zubů.

Tak takovéhle to teď bude všechno, myslela jsem si sklíčeně. Následující ráno mě v tom neradostném přesvědčení utvrdilo. Nenáležitě jsem si z neznalosti stoupla na stanici autobusu u vrátnice číslo čtyři, a jiný nesympatický mladík, oblečený do klobouku a dlouhého převlečnicku jako naši představitelé, když chodí vítat a loučit se na ružňské letišti, se na mě osopil:

"Marš na konec! Copak nevidíš?"

Hned příští den všechno napravil. Jen jsem u Bulovky nastoupila do autobusu, už z Florence obsazeného, zvedl se kus ode mne interesantní muž, starší než já, a nabídl mi své místo. Dali jsme se do řeči. Interesantní muž byl dlouholetý zaměstnanec chemičky Viktor Berka, syn jednoho z našich předválečných ministrů. Třebaže v době ministrování svého otce ještě ani nechodil do školy a brzy ho definitivně ztratil, měl kvůli němu po Únoru velké nepříjemnosti, byl jako třídní nepřítel i ve vězení. Většinu svého života je exulantem ve vlastní zemi.

S pojmem exulanti máme ze školních let spojen Růžový palouček u Litomyšle, České bratry loučící se tam s vlastní a zbožné přání "věřím, že vláda věcí tvých ~~xx~~ k tobě se opět vrátí, ó lidé český...". Exulantem lze ovšem být i doma. Stane se jím ten, koho poměry vyvrhly nebo kdo ty poměry vyvrhl sám. Největší problém domácího exulanta je najít práci. Vyhoštěnci jde dnes nikoliv o krk, nýbrž o místo. Není pro něho snadné najít zaměstnání v zemi, v níž jediným zaměstnavatelem je stát. Hodí-li ovšem za hlavu takové náležitosti, jako je neškodlivé pracovní prostředí, noční spánek, volné víkendy a vůbec volný čas trávený společně s blízkými lidmi, v kterékoliv československé chemičce místo určitě najde. Povaha práce v chemičkách je taková, že v nich nikdy není plno. Chemička přijme každého, kdo přijde, chemičce nic jiného nezbyvá, chce-li nepřetržitě fungovat. A jako jsou v půdě geologické vrstvy, podle nichž se usuzuje na stáří a povahu hornin, v našich chemičkách jsou vrstvy vyhoštěnců: poválečných, poúnorových, posrpnových. Lze podle nich usuzovat na četnost a intenzitu proběhlých společenských zemětřesení. Snad jen díky jim jsou naše chemičky v provozu.

+ + +

"Rok-dva to u nás vydržíte a pak se jistě zas vrátíte k novinám," řekl mi laskavě šéf cechu, starší vlídný pán, který mě přijímal. Nebyl sám, kdo v té době zastával takovéto mínění. Ale že mě tak utěšoval právě on! Byl blízkým příbuzným slavného virtuóza a do chemičky ho v osmačtyřicátém vyhnaly okolnosti. Dlouho pracoval na jednom z nejhorších dělnických míst v kralovické chemičce - při napřádání viskózo-ové stříže, a dodnes se nikam nevrátil...

Nejtěžší na mých kralovických začátcích bylo najít vchod do lisovny. A před tím nastoupit v Praze do správného autobusu a včas z něho vystoupit. Ještě i dnes patří k mým nejúzkostnějším snům ten, dosti často se opakující, jak bloudím po chatastru chemičky, velkém jak území pražské Libně nebo Smíchova, a nemohu najít budovu svého cechu, ačkoliv mám být už dávno u lisů...

+ + +

Vyhublý čtyřicátník s úzkou inteligentní tváří, opírající se o hůl, mě česky oslovil v hale jaltského hotelu Tavrida. O chvíli později, když jsme se vzájemně představili, mi řekl:

"Já jsem ten hlas, který za války říkal do mikrofonu: Hovoří Moskva, hoří Moskva. Zahajujeme naše české vysílání na vlnách v pásmu 16, 19 a 25 metrů." - Bylo to v polovině šedesátých let, já jsem byla mladá novinářka, služebně pobývající na Krymu, a nemocně vyhlížející čtyřicátník byl Alexandr Alexandrovský, jediný syn A.S. Alexandrovského, sovětského vyslance v ČSR před druhou světovou válkou.

Ve starobyle nobilem hotelu, v němž kdysi bydlívali Čechov a Čajkovský, plynul večer jako jindy: mladé elegantní Moskvanky posedávají v hale v těžkých klubovkách a živě brebentí, v hotelovém atriu bouchají lahve šampaňského a je slyšet mnohohlasý smích. Před mýma očima ale běží docela jiný film: Chlapec Seňa v něm s pražskými kluky pobíhá po Riegerových sadech /vila Tereza, předválečné sídlo sovětského vyslanectví, je hned vedle, a otec mu říká: Když jsi v Čechách, žij s Čechy!/, bruslí na Štvanici a jeho nejlepším kamarádem je Valda Goldfus, jehož tatínek jezdí s nákladním autem u vinohradského stavitele Blechy. V létě se prohání s indiánskou čelenkou na hlavě po stráních nad Sáza-
vou.

"Pikovická rýžaviště zlata..." zanotoval tiše Alexandr Alexandrovský a vzpomněl si: "Mám doma knížku Osel a stín s věnováním "Uličníkovi Seňkovi na památku Werich". Werich s Voskovcem i Ježek byli u nás na vyslanectví častými hosty. A nejenom oni. Tuhle jsem našel starou fotku: je na ní táta v rozhovoru s Koptou, Josefem Čapkem a Marií Majerovou. Byli to jeho přátelé, oni i mnozí další. Pamatuji se na ně, i kdy

jsem byl tenkrát ještě chlapec. Mluvil jsem tehdy líp česky než rusky, měl jsem českou učitelku slečnu Broučkovou. Otec byl polyglot, ovládal osm jazyků, ale neznal v češtině všechny finesy tak jako já. Také bych ještě i dnes trefil v Praze bez průvodce. Byla to u vás nejkrásnější léta mého života..."

+ + +

Z Viktora Berky se brzy stal můj kamarád. Seznámil se s mou rodinou, navštěvoval nás, diskutoval s mým mužem o politice, obdivoval naši dceru a našemu synovi-závodnímu cyklistovi, dělal přednášky o samoučelnosti sportu /Viktor byl očividně člověk nespertovní a nejvíc by mu to slušelo v nějaké ministerské kanceláři nebo za jednacím stolem v OSN/. Vzdor tomu všemu, jakož i své nefalšovaně dvorné a galantní povaze, mě Viktor na rozdíl od našeho směnového mistra pana Kavky, kterého též do chemičky vykopli rok osmačtyřicátý, nijak nešetřil. Ke svým útokům využíval nejružnějších a někdy naprosto nevinných příležitostí.

"Tady máš na chalupu!" přinesl mi jednou skutečný kravský zvonec, na němž bylo znát, že ho kdysi nosívala doopravdivická stračena.

"Ten je krásný..." rozplývala jsem se nad dárkem.

"Kdybyste nám po osmačtyřicátém nepobrali ty majetky, tak jsem ti dneska s tím zvonkem přivedl celou krávu!"

"Co já mám s vyvlastněním vašeho velkostatku společného, prosím tě?" ohrazovala jsem se. "Mně bylo o Vítězném únoru dvanáct roků..." Proti Viktorovi jsem ovšem v žádném sporu neměla šanci. Byl mimořádně výřečný a měl dar demagogie. Občas se ^{mi} ale přece jen podařilo dostat se ke slovu a při jedné takové příležitosti jsem se mu zmínila o svém náhodném setkání s Alexandrem Alexandrovským.

"Syn vyslance Alexandrovského? Fakt?" ubezpečoval se Viktor. Překvapení v jeho tváři vystřídal dojetí, u něho tak vzácné.

"Bože, jak je ten svět malý! Jeho otec, víš, k nám jezdíval na hony..."

"K vám na hony? Sovětský vyslanec k předákovi agrární strany?"

"Co se divíš," urazil se Viktor. "Alexandrovský byl vzdělaný chlap, správný diplomat. To nebyl ideologický sektář jako mnozí jiní, jako vy všichni!" A už zase mi začal spílat. Pak se zeptal:

"Jak on teď vlastně žije?"

"Dělá v moskevském rozhlase. Až do šedesátých let žil na Sibiři ve vyhnanství, vrátil se odtamtud jako invalida."

"A jeho rodiče?"

"Otec skončil v koncentráku a matka zešílela. Zemřela za války v nějakém ústavu."

"Tak vidíš, co všecko jste způsobili," nadechl se Viktor k nové ořezávce, protože jemu je jedno, že já jsem v té době teprve začala slabikovat MÁME DOMA MÍSU.

Příští den v autobuse, když mi obligátně nabídl své místo k sezení mě požádal: "Dej mi moskevskou adresu Alexandrovského. Napíšu mu, co měla naše rodina společného s jeho otcem a pozvu ho do Prahy. Ne já sám," rychle se opravil, "to by nešlo. Bude hostem naší brigády socialistické práce."

"Ty jsi v brigádě socialistické práce?"

"A proč ne?"

"A proč ano?"

"Je to výhodné. Děláme jako bychom stejně dělali a přitom máme různé výhody."

"Já bych nikdy do žádné brigády socialistické práce nešla," řekla jsem důrazně a tentokrát jsem to byla já, kdo Viktora slovně nakopl, a sice za přílišnou přizpůsobivost buržoasních synků.

+ + +

Když fejeton o mém setkání s Alexandrem Alexandrovským v polovině šedesátých let v novinách vyšel, navštívila mě v redakci paní Goldfusová, matka někdejšího Seňova kamaráda Valdy.

"Vyslancovi si na léto pronajímali domek v Petrově u Sázavy a my jsme měli chatu hned vedle," vyprávěla stará paní, rozradostnělá tím, že po dlouhé době o Alexandrovských zas uslyšela. "Jezdilo tam za nimi celé vyslanectví i jiní diplomaté, pekli na zahradě nad ohněm na dlouhých tyčích šašlik, museli jsme si s nimi vždycky vzít. Mívali venku na zahradě slunečnick a pod ním samovar, volávali na mě: Paní Goldfusová, pojďte si s námi vypít čaj! - Když byl v Jílovém jarmark, pan vyslanec nás vzal do auta, odvezl nás tam a všem nám něco koupil. Jednou Seňa přiběhl: Paní Goldfusová, paní Goldfusová, otec vám koupil káchnátka! - Kolik? - Dvanáct. - Až jsem se lekla. To není jen tak, mít z ničehož nic dvanáct kachen. - Pan vyslanec byl skvělý člověk. S ním se dalo mluvit tak, jako teď mluvím s vámi. Uměl i perfektně česky a rád zpíval české písničky. Na svatou Annu chodíval s primátorem Baxou do staroměstské tržnice a tancoval tam s Aničkami. Když se vracel z Petrova do Prahy, pokaždé se ptával: "Nechystá se někdo do města? Ať nejede vlakem, svezemek ho autem..."

Paní Goldfusová mi též donesla ukázat fotografii.

"To je Seňa, když měl narozeniny." Na fotografii byl rozesmátý chlapeček u dortu se svíčkami.

+ + +

Po chodníku kolem bývalé Preisovy vily[†] chodí sem a tam mladý příslušník Veřejné bezpečnosti v uniformě, má vysílačku a komisi visáž. Za plotem v sousedství vily vyrostly v krátkém čase další mohutné

+ současné sídlo sovětského velvyslanectví

budovy, vklínily se do Stromovky, a ty všechny on asi hlídá.

Jdu po tom bubenečském chodníku okolo střeženého objektu a myslím na to, co všechno může mít společného Jalta s Prahou a s Kralovicemi a agrárnický syn se synem sovětského vyslance a oni oba se mnou. Též se mi hlavou honí staré obrázky: Vyslanec Alexandrovský sedí se svou rodinou na zahradě pod slunečníkem a zve českou sousedku, manželku řidiče nákladního auta: "Pojďte si s námi vypít čaj!" Z jílovského jarmarku jí přiveze dvanáct kachen, a když se vrací od Sázavy do Prahy, ptá se svých sousedů: "Nechystá se někdo do města? Ať nejede vlakem, svezeme ho autem..."

Už několik let jsou různé konce Prahy pospojovány metrem a rychlíkovými autobusy, vzdálenosti v našem hlavním městě jakoby se neustále zkracovaly. Jen obě ty vily - vila Tereza na rozhraní Vinohrad a Žižkova a bývalá Preisova vila v Bubenči - jako kdyby byly od sebe dál a dál...

/Cesta do hlubin dělníkovy duše/

Prosinec 1986